T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

ANA HABER BÜLTENLERİNDEKİ KOVİD-19 İÇERİKLİ HABERLERİN SAĞLIK İLETİŞİMİ KAPSAMINDA ANALİZİ

UZMANLIK TEZİ

Gözde Naz ALAN

ANKARA

HAZİRAN/2021

T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

ANA HABER BÜLTENLERİNDEKİ KOVİD-19 İÇERİKLİ HABERLERİN SAĞLIK İLETİŞİMİ KAPSAMINDA ANALİZİ

UZMANLIK TEZİ

Gözde Naz ALAN

DANIŞMAN
Üst Kurul Uzmanı Şevki Hakan DURAK

ANKARA
HAZİRAN/2021

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU BAŞKANLIĞINA

Bu çalışma, Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Başkan :		
Üye :		
Üye :		
Üye :		
Üye :		

ONAY

…./…./2021

Üst Kurul Başkanı

Ebubekir ŞAHİN

TEZ TESLİM TUTANAĞI VE DOĞRULUK BEYANI

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda görev yapan Üst Kurul Uzman Yardımcısı olarak, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Tez Hazırlama Yönergesi'ne uygun şekilde hazırlamış olduğum uzmanlık tezi ilişikte sunulmuştur.

Bu uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

../../2021

Gözde Naz ALAN

Üst Kurul Uzman Yardımcısı

Uzmanlık Tezinin Adı:

Ana Haber Bültenlerindeki Kovid-19 İçerikli Haberlerin Sağlık İletişimi Kapsamında Analizi

EK:
-Tez (6 adet)
-CD (1 adet)

Tezi Teslim Alan

Daire Başkanı

Tarih

Adı-Soyadı-İmzası

TEŞEKKÜR

"Ana Haber Bültenlerindeki Kovid-19 İçerikli Haberlerin Sağlık İletişimi Kapsamında Analizi" isimli bu tezin hazırlanması sürecinde öncelikle, Üst Kurul Başkanı Sayın Ebubekir ŞAHİN, değerli Üst Kurul Üyeleri ve Tez Değerlendirme Komisyonu Üyelerine;

Tez çalışmamın planlanmasından sonuçlanmasına kadar tüm aşamalarında bilgi ve tecrübeleriyle katkı sağlayan ve yapıcı eleştirileriyle yol gösteren tez danışmanım Sayın Şevki Hakan DURAK'a;

Mesleki deneyimlerini, görüşlerini ve önerilerini tez çalışmam için paylaşan, sundukları değerli bilgilerle çalışmama katkı sağlayan Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanı Sayın Deniz GÜLER'e ve birim çalışanlarına; İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkan Yardımcısı Vekili Sayın Emir Miracettin ULUCAK ve Daire Başkan Yardımcısı Sayın Fatih YALÇIN'a;

Sabır ve hoşgörüleri ile çalışmamın zamanında tamamlanması için desteğini esirgemeyen başta İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı Sayın Bülent ÇAYCI, Daire Başkan Yardımcısı Sayın Mustafa ÖZKAYA olmak üzere birim amirlerime ve kıymetli mesai arkadaşlarıma;

Tez çalışmam süresince varlıklarıyla bana güç veren sevgi ve destekleriyle bugünlere gelmemdeki emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim sevgili anneme babama ve kardeşime, son olarak da anlayış ve sevgisiyle her zaman yanımda olan ve beni cesaretlendiren sevgili eşim Volkan ALAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışması Kovid-19 salgınıyla mücadelenin en ön safında fedakârca görev yapan sağlık çalışanlarına ithaf edilmiştir.

Gözde Naz ALAN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **I**

KISALTMALAR ..... **V**

TABLOLAR ..... **VII**

ŞEKİLLER ..... **VIII**

GİRİŞ **1**
Tezin Amacı 5
Tezin Yöntemi 5
Veri Toplama Tekniği 7
Tezin Önemi 7
Tezin Sınırlılıkları 8
Tanımlar 8

BİRİNCİ BÖLÜM
SAĞLIK İLETİŞİMİ VE HABER KAVRAMLARI

1.1.SAĞLIK KAVRAMI **10**
1.2. İLETİŞİM KAVRAMI **13**
1.2.1.İletişimin Düzeyleri 16
1.2.1.1.İçsel İletişim 16
1.2.1.2. Kişilerarası İletişim 16
1.2.1.3.Grup İletişimi 17
1.2.1.4.Kitle İletişimi 17
1.3.SAĞLIK İLETİŞİMİ **20**
1.3.1.Sağlık Davranışı Modelleri 23
1.3.1.1.Sağlık İnanç Modeli 25
1.3.1.2.Korunma Güdüsü Modeli 26
1.3.1.3.Nedenli Eylem Kuramı 26
1.3.1.4.Planlanmış Davranış Modeli 26
1.3.1.5.Değişimin Transteorik Modeli 27
1.4.KRİZ İLETİŞİMİ **28**
1.5.HABER KAVRAMI **33**
2.2.1.Haber Değeri 34
2.2.1.1.Zamanlılık Unsuru 35
2.2.1.2.Yakınlık Unsuru 35
2.2.1.3.Önemlilik Unsuru 36
2.2.1.4.İlgi Çekme Unsuru 37
2.2.1.5.Sonuç Unsuru 38

İKİNCİ BÖLÜM
SAĞLIK HABERCİLİĞİ VE SAĞLIK HABERCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.TELEVİZYON YAYINCILIĞI VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİNİN GELİŞİMİ **40**
2.1.1.Türkiye'de Televizyon Yayıncılığı ve Televizyon Haberciliğinin Gelişimi. 42

2.3.TÜRKİYE'DE SAĞLIK HABERCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 46
2.4.SAĞLIK HABERCİLİĞİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ETİK İLKELER 50
2.4.1.Sağlık Haberlerinin Sansasyonel Biçimde Sunumu 53
2.4.2.Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Haberleri 55
2.4.3.Sağlık Haberleri ile Sağlığın Ticarileştirilmesi 58
2.4.4. Salgın Hastalıklar Döneminde Sağlık Haberleri 63
2.5.GEÇMİŞTE YAŞANAN HALK SAĞLIĞI KRİZLERİ VE MEDYA 64
2.6.KOVİD-19 PANDEMİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ 67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HABER İÇERİK ÇÖZÜMLEMELERİ
3.1. KOVİD-19 SALGINI İÇERİKLİ HABERLERİN NİCELİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 72
3.2.KOVİD-19 SALGINI İÇERİKLİ HABERLERİN BULGULARI 79
3.2.1 Salgın Öncesi Durum- 4 Mart 2020 79
3.2.1.1.ATV Ana Haber Bülteni 80
3.2.1.2.FOX Ana Haber Bülteni 80
3.2.1.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 80
3.2.2.Türkiye'de İlk Koronavirüs Vakasının Görülmesi- 11 Mart 2020 81
3.2.2.1.ATV Ana Haber Bülteni 81
3.2.2.2.FOX Ana Haber Bülteni 84
3.2.2.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 86
3.2.3.Türkiye'de Koronavirüs Kaynaklı İlk Ölüm- 18 Mart 2020 88
3.2.3.1.ATV Ana Haber Bülteni 88
3.2.3.2.FOX Ana Haber Bülteni 91
3.2.3.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 92
3.2.4.65 Yaş Üstü Vatandaşlara Yönelik Sokağa Çıkma Yasağı Uygulanması- 22 Mart 2020 93
3.2.4.1.ATV Ana Haber Bülteni 93
3.2.4.2.FOX Ana Haber Bülteni 95
3.2.4.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 96
3.2.5.Çin'den Gelen "Mucize İlaç''- 24 Mart 2020 97
3.2.5.1.ATV Ana Haber Bülteni 97
3.2.5.2.FOX Ana Haber Bülteni 99
3.2.5.3.TRT 1 Ana Haber 99
3.2.6.Kapsamlı Olarak İlk Sokağa Çıkma Kısıtlamasının Getirilmesi- 11 Nisan 2020 100
3.2.6.1.ATV Ana Haber 100
3.2.6.2.FOX Ana Haber Bülteni 102
3.2.6.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 102
3.2.7.Yeni Normal Hayatın İlk Günü- 1 Haziran 2020 103
3.2.7.1.ATV Ana Haber Bülteni 104
3.2.7.2.FOX Ana Haber Bülteni 104
3.2.7.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 105
3.2.8.Aşı Çalışmalarıyla İlgili Gelişmeler- 19 Kasım 2020 105
3.2.8.1. ATV Ana Haber Bülteni 106
3.2.8.2. FOX Ana Haber Bülteni 106
3.2.8.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 108

3.2.9.Aşının Türkiye'ye Gelişi- 30 Aralık 2020 108
3.2.9.1.ATV Ana Haber Bülteni 109
3.2.9.2. FOX Ana Haber Bülteni 109
3.2.9.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 110
3.2.10.Türkiye'de Aşılama Sürecinin Başlaması- 13 Ocak 2021 111
3.2.10.1.ATV Ana Haber Bülteni 111
3.2.10.2.FOX Ana Haber Bülteni 112
3.2.10.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni 112
3.4.KOVİD-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE RTÜK İLETİŞİM MERKEZİNE ULAŞAN VATANDAŞ BİLDİRİMLERİ 113
3.4.1.RTÜK İletişim Merkezi 113
3.4.2. RTÜK İletişim Merkezine Ulaşan Bildirimlerin Değerlendirmesi 114
3.4.2.1.Vatandaş Bildirimlerinin Konusu ve İçerdiği İfadeler 116

SONUÇ 120

KAYNAKÇA 126

EKLER 135

ÖZET 137

ABSTRACT 138

ÖZGEÇMİŞ 140

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen makale
A.g.t	: Adı geçen tez
ABC	: American Broadcasting Company
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BBC	: British Broadcasting Corporation
CBS	: Columbia Broadcasting System
CDC	: Centers for Disease Control and Prevention
CoV	: Koronavirüs
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ESAMDER	: Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği
Kovid-19	: Koronavirüs Hastalığı 2019
M.Ö.	: Milattan önce
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome
MERS-CoV	: Middle East Respiratory Syndrome-Coronavirus
MS	: Multiple Skleroz
NBC	: National Broadcasting Company
RATEM	: Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	: sayfa
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome
SARS-CoV-2	: Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2
SİLDER	: Sağlık İletişimi Derneği
SKAAS	: Sayısal Kayıt, Arşiv ve Analiz Sistemi
SMD	: Sağlık Muhabirleri Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

vb. : ve benzeri

WHO : World Health Organization

TABLOLAR

Tablo 2.1.Yıllara göre uygulanan idari yaptırımlar..... 61
Tablo 2.2. Yayın hizmeti ilkelerine aykırı yayın yapan kuruluşlara yönelik idari yaptırımlar..... 62
Tablo 3.1- Kovid-19 Salgını İçerikli Haberlerin İncelemesi İçin Belirlenen Günler 72
Tablo 3.2- Seçilen tarihlerde haber bültenlerinde yer alan haber sayısı..... 73
Tablo 3.3- Seçilen tarihlerde haber bültenlerinde yer alan Kovid-19 içerikli haber sayısı..... 74
Tablo 3.4- Kovid-19 içerikli haberlerin tüm haberlere oranı 74
Tablo 3.5- Seçilen tarihlerde haber sürelerinin kanallara göre dağılımı 76
Tablo 3.6- Seçilen tarihlerde Kovid-19 haber sürelerinin kanallara göre dağılımı... 76
Tablo 3.7- Kovid-19 haber sürelerinin yüzdelik dağılımı..... 77
Tablo 3.8 - Kovid-19 konulu haberlerin alt temaları..... 78
Tablo 3.9- Vatandaş bildirimlerinin iletildiği kanallar..... 115
Tablo 3.10- Vatandaş Bildirimlerinin İçerdiği İfadelere Göre Kategoriler..... 119

ŞEKİLLER

Şekil 1.1- İletişim Süreci 14
Şekil 3.1.- Tüm haberler içinde Kovid-19 haberlerinin seçilen tarihlere göre dağılımı 75
Şekil 3.2- 11 Mart 2020 tarihli ATV ana haber bülteninde Kovid-19 salgınıyla ilgili paniğe neden olabilecek görüntüler 83
Şekil 3.3- 11 Mart 2020 tarihli FOX ana haber bülteni- Salgın nedeniyle rafları boşaltılan marketler 85
Şekil 3.4- 11 Mart 2020 tarihli TRT 1 ana haber bülteninde virüs animasyonu içeren görüntü 86
Şekil 3.5- 18.03.2020 tarihli ATV ana haber bülteninde "mucize ilaç sunumu" 89
Şekil 3.6- 22 Mart 2020 tarihli ATV ana haber bülteninde korku içeren ifadeler 94
Şekil 3.7- 24 Mart 2020 ATV ana haber bülteninde "mucize ilaç" sunumu 98
Şekil 3.8- 30 Aralık 2020 tarihinde ATV ana haber bülteninde aşılama görüntüsü 109
Şekil 3.9- 30 Aralık 2020 FOX ana haber bülteninde yer alan aşılama görüntüsü . 110
Şekil 3.10- 30 Aralık 2020 TRT 1 ana haber bülteninde yer alan aşılama görüntüsü 110
Şekil 3.11- Vatandaş bildirimi türleri 114
Şekil 3.12- Vatandaş bildirimlerinin iletildiği RTÜK İletişim Merkezi kanalları ... 115
Şekil 3.13- 01.03.2020-28.02.2021 Tarihleri Arasında Gelen Bildirimlerin Seçilen Kanallara Göre Dağılımı 116

GİRİŞ

> "Onların gözünde veba, nasıl geldiyse bir gün öyle gidecek istenmeyen bir konuk gibiydi. Korkmuşlardı, ancak umutsuz değillerdi; vebaya kadar sürdürdükleri varoluşu unutacakları, vebanın onların yaşam biçimi olarak karşılarına çıkacağı o an daha gelmemişti.''[1]

Geçmişten günümüze insanlık tarihi büyük salgınlarla karşılaşmıştır. Kolera, veba, grip salgınları, şiddetli akut solunum sendromu (SARS), Orta Doğu solunum sendromu (MERS), ebola salgını bilinen büyük salgınlar arasındadır. Son olarak da 2019 yılının aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan kentinde 2002 yılında görülen SARS virüsüne oldukça benzeyen koronavirüs kaynaklı Kovid-19 salgını ortaya çıkmıştır.[2] Albert Camus'un "Veba'' adlı romanında ifade ettiği gibi Kovid-19 salgını da başlarda nasıl başladıysa öyle bitecek istenmeyen bir konuk gibiydi. Ancak bu tez çalışmasının tamamlandığı dönemde salgın birinci yılını tamamlamış olmasına rağmen etkisini sürdürmekte ve nasıl biteceği konusunda belirsizliğini hâlâ korumaktadır. Dünyanın başka bir yerinde, çok uzakta ortaya çıkan bu virüsün ilk zamanlarda, tüm ülkeleri etkisi altına alacağı, insanların yaşam biçiminden ekonomi, eğitim, siyasete kadar birçok alanda değişikliğe neden olacağı beklenmemekteydi. Nasıl ortaya çıktığı hakkında hâlâ bir görüş birliğine varılamayan virüs hakkında tartışmalar sürerken, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), salgının ortaya çıktığı 2019 Aralık ayından 3 ay sonra, 11 Mart 2020 tarihinde yaşanan sağlık krizini küresel salgın diğer bir deyişle "pandemi'' olarak ilan etmiştir.[3]

---

[1] Albert Camus, *Veba*, Can Sanat Yayınları, 2020, İstanbul, s.98.

[2] Seçil Özkan, Hakan Tüzün, Asiye Uğraş Dikmen, Mustafa Necmi İlhan, "Salgınlarda Toplum Davranışı ve Sağlık Okuryazarlığı", *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 2020, 4, s. 105-110.

[3] World Health Organization, https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-Kovid-19---11-march-2020, 01.02.2021.

Virüsün hızla yayılarak etkisini arttırmasıyla ülkeler küresel çapta büyük bir sağlık kriziyle karşı karşıya kalmışlardır. Hastalık ve ölüm tehlikesi tüm insanlarda korku ve paniğe neden olmuştur. İnsanlığı tehdit eden bu virüs salgını karşısında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sağlık, sosyal hayat, güvenlik, ekonomi gibi alanlarda çeşitli tedbirler alınmıştır. Salgın dönemlerinde yaşanan belirsizlik ortamı, geleceğe ilişkin kaygılar ve karantina uygulamaları toplumda henüz ne olduğu bilinmeyen bu hastalıkla ilgili bilgi ihtiyacını doğurmuştur. Bu anlamda başlıca görevi "haber vermek'' olan medya; hastalığın seyri, riskleri, ilgili tarafların görüşlerinin topluma iletilmesi anlamında en etkin iletişim kanallarından biri olarak kullanılmıştır. Sağlık krizlerinin yönetilmesinin iki önemli ayağı olan sağlık iletişimi ve kriz iletişiminin önemi Kovid-19 pandemisinde bir kez daha gündeme gelmiştir.

Sağlık iletişimi, sağlıkla ilgili her konuda toplumun bilinçlendirilmesi, hastalıkların önlenmesi veya hastalığın ortaya çıktığı andan itibaren tedavi yollarının belirlenmesi gibi özel olarak hekim-hasta iletişiminden genel olarak da sağlık konusuyla ilgili her türlü iletişim çalışmasını kapsayan bir süreçtir. Sağlık iletişimi, kitle iletişimi bağlamında ele alındığında kitle iletişim araçlarının ilettiği sağlık mesajlarının tümünü içermektedir. Kaliteli yaşam tavsiyeleri, hastalıkların önlenmesine yönelik bitkisel, alternatif tıp bilgileri, bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemleri gibi başlıklar sağlık iletişiminin konusunu oluşturmaktadır.[4]

Sağlık bilgisinin bireylere aktarılması konusunda medyanın sağlık davranışının kazandırılmasında olumlu etkileri olduğu gibi halk sağlığını tehlikeye atabilecek olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Sağlığın ticarileştirilmesi, hekim ve özel sağlık kuruluşlarının reklamının yapılması, doğruluğu henüz kanıtlanmamış olan mucize tedavilere yer verilmesi, salgın hastalık gibi toplumda paniğe yol açabilecek konuların kamu yararı gözetilmeksizin sunumu ile korku ve paniğin arttırılması gibi konular sağlık içerikli yayınlarda medyanın olumsuz örneklerinin başında gelmektedir. Bu

[4] Erkan Yüksel, Ahmet Yalçın Kaya, Abdullah Koçak, Sinan Aydın, *Check-Up Sağlık İletişimi Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi,* Literatürk Academia, 2014, Konya, s.50-54.

nedenle medya, halk sağlığı açısından toplumun doğru haber alma hakkını korurken etik ilkeleri de gözetmelidir.[5]

Medya, yasama, yürütme ve yargıdan sonra toplumun yönünü belirleyen dördüncü kuvvet olarak değerlendirilmektedir. Medyanın bu önemli gücü sayesinde doğru bilgi kitlelere hızla ulaştırılmaktadır. Öte yandan bu durum bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sağlığı ilgilendiren konular oldukça hassas içeriklere sahip olabilmekte ve kamu yararı gözetilmeden yetkililerce doğrulanmamış haberler toplumun yanlış sağlık davranışına yönlendirilmesine neden olabilmektedir. Sağlık konusunda yapılan hatalar ise geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açabilmektedir. Bu anlamda sağlık konusunda hazırlanan haberlerin diğer haber çeşitlerinden farklı bir yerde konumlandırılması gerekmektedir.

Medyanın en önemli işlevleri arasında sayılan bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma işlevi sağlık iletişimi açısından oldukça önemlidir. İnsanları bilgilendiren ve buradan hareketle belli konularda duyarlılık oluşturan medyanın, belli görüşlerin yaygınlaşmasına ve ortak bir bilincin oluşmasına katkı sağladığı aşikârdır.

Pandemi gibi sağlık krizlerinin etkili ve doğru bir şekilde yönetilmesi, sağlık iletişiminin yanında başarılı bir kriz iletişimine de bağlıdır. Krizler, aniden ortaya çıkan ve beklenmedik gelişmelerdir. Devletler, krizlerin önlenmesinde veya ortaya çıktıktan sonraki sürecin doğru yönetilmesi için geçmiş dönemlerdeki deneyimlerinden faydalanarak planlar oluşturmaktadır. Bu süreçte devletin yetkili tüm organları, medya ve toplum kriz yönetiminin üç önemli unsurunu oluşturmaktadır. Devlet ile toplum arasındaki iletişimin doğru, hızlı ve şeffaf olarak gerçekleştirilmesi konusunda medyaya büyük sorumluluklar düşmektedir.[6]

[5] Ahmet Taylan, Recep Ünal, "Ana Akım Medyada Sansasyonel Habercilik: Sağlık İletişimi Örneği'', *Atatürk İletişim Dergisi,* 2017, 14, s.28.
[6] Murat Güreşçi, "Kovid-19 Salgınında Türkiye'de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı'', *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2020, 7 (5), s.54-57.

Bu tez çalışmasında sağlık iletişimi kavramı kitle iletişimi boyutuyla ele alınacak ve sağlık bilgisinin kitlelere aktarılması noktasında karşılaşılan sorunlar Kovid-19 salgını özelinde değerlendirilecektir. Tez çalışması, 1 Mart 2020 ile 28 Şubat 2021 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu bir yıllık süre içerisinde salgınla mücadelede büyük mesafe alınmış olmakla birlikte süreç hâlâ devam etmektedir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sağlık ve sağlık iletişimi kavramları üzerinde durulacak, ikinci bölümde en önemli kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon, haber, televizyon haberleri ve sağlık haberciliği kavramlarının detayları üzerine bilgiler verilecektir. Araştırmanın konusunu oluşturan sağlık haberlerini anlayabilmek için sağlık iletişimi ile sağlık haberciliği kavramlarının gelişimi ve çeşitli yönlerinin ortaya konulmasına çalışılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren önem kazanan sağlık iletişimi, televizyon yayıncılığında yaşanan tekelleşmenin kırılması ve özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamasıyla değişen habercilik anlayışı gibi gelişmeler ışığında Kovid-19 salgınını ele alan haber içerikleri, özel televizyon yayıncısı ve izlenme oranları yüksek olan ATV, FOX ile kamu hizmeti yayıncısı olan TRT 1 ana haber bültenleri bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Bu televizyon kanallarının örneklem olarak seçilmesinin nedeni izlenme oranlarının yüksek olması, bu sayede daha çok sayıda kitleye ulaşabilmesidir. Yayınlar, RTÜK mevzuatı, Yayıncılık Etik İlkeleri, RTÜK'ün 26 Mart 2020 tarihinde internet sayfasında yayınladığı medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara yol gösterici nitelikte olan "Koronavirüs İçerikli Yayınlarda Medya Kuruluşlarının Dikkat Etmesi Gereken İlkeler'' çerçevesinde değerlendirilecektir. RTÜK İletişim Merkezine 1 Mart 2020 ile 28 Şubat 2021 tarihleri arasında ulaşan Kovid-19 konulu haberlere yönelik vatandaş bildirimleri de bu değerlendirme kapsamında analiz edilecektir.

Tezin Amacı

Çalışmanın amacı, medyanın sağlık haberlerinin sunumunda, özellikle Kovid-19 pandemisi sürecinde, kamusal yarar gözeterek sorumlu habercilik anlayışıyla hareket edip etmediğinin saptanmasıdır.

Bu itibarla, tez çalışmasında görsel medyanın Kovid-19 içerikli haberlerinin sunumu incelenmiş, haberlere yönelik RTÜK İletişim Merkezine ulaşan vatandaş bildirimleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında sağlık iletişimi ve kriz iletişimi bağlamında bazı çıkarımlar yapılmış ve öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Daha önce bu alanda yapılan bazı çalışmalarda medyanın kriz dönemlerinde toplumda korku ve paniği arttırıcı nitelikte yayınlar yaptığı ortaya konmuştur. Bu tez çalışmasında da medyanın Kovid-19 haberlerinin sunumunda RTÜK'ün yayınladığı tavsiyeler doğrultusunda haberlerde:

- Korku ve paniğe neden olabilecek içeriklere,
- Haber kaynakları arasında yetkili otoriteler ile uzman kişilere,
- Bilgilendirici yayınlara,
- Bilimsel gerçekliği ispat edilmiş bilgilere,
- Yaşanan kriz karşısında toplumu bütünleştirici haberlere,
- Kovid-19 salgınına karşı alınan tedbirlere uyumu teşvik eden mesajlara yer verilip verilmediğinin araştırılması amaçlanmıştır.

Tezin Yöntemi

Çalışmada, kavramsal çerçeveyi oluşturmak adına çalışmanın amaç ve problemine uygun olarak literatür taraması yapılmıştır. Tezin üçüncü bölümü olan uygulama bölümünde nicel ve nitel içerik çözümlemesi birlikte kullanılmıştır.

İçerik çözümlemesi yöntemi, Kars tarafından, siyasi konuşmaların, gazete metinlerinin, televizyon programlarının ve haberlerde kullanılan sözcüklerin araştırılmasını kapsayan ayrıca, çeşitli metinlerin incelenmesine olanak sağlayan uygulama alanı çok geniş olan bir yöntem olarak ifade edilmektedir. [7]

Nicel içerik çözümlemesi olarak adlandırılan klasik içerik çözümlemesi, sayısal verilere dayanan sistematik bir yöntemdir. Nitel içerik çözümlemesi ise çağdaş ya da yeni içerik çözümlemesi yöntemi olarak tanımlanmakta ve yöntemde sayısal veriler yerine niteliğe odaklanılmaktadır.[8] Nitel içerik çözümlemesi, klasik yani nicel içerik çözümlemesine karşı değil onun tamamlayıcısı olarak değerlendirilmektedir.[9]

Çalışmada amaçlı (yargısal) örnekleme yöntemiyle büyük kitlelere hitap etmesi açısından, izlenme oranı yüksek olan ATV ana haber bülteni ve FOX ana haber bülteni ile Türkiye'nin ilk televizyon kanalı olma özelliği taşıyan ve aynı zamanda kamu hizmeti yayıncısı olan TRT 1 ana haber bülteni seçilmiştir.

Seçilen televizyon kanallarında incelenecek ana haber bültenlerinin tarihleri, salgının gelişimine, tedbirlerin arttırılmasına, normal hayata geçiş ve aşı çalışmaları gibi yaşanan önemli gelişmelere göre belirlenmiştir. Kovid-19 vakasının Türkiye'de görülmeden hemen önceki durumun karşılaştırılması amacıyla 4 Mart 2020 tarihi, sonrasında Kovid-19 vakasının Türkiye'de ilk kez görüldüğünün açıklandığı 11 Mart 2020 ile 13 Ocak 2021 tarihleri arasında amaçlı örnekleme yöntemiyle 10 önemli gün seçilmiştir.

[7] Neşe Kars, *Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo – Televizyon Haberciliği*, Derin Yayınları, İstanbul, 2015, s.17.
[8] Fatma Nisan, Eylem Şentürk Kara, *Haberde İçerik Çözümlemesi*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019, s.23-27.
[9] Udo Kuckartz, 2016, aktaran; a.g.e., 2019, s.27.

Çalışmanın devamında ayrıca 1 Mart 2020 ile 28 Şubat 2021 tarihleri arasında RTÜK İletişim Merkezine ulaşan Kovid-19 konulu vatandaş bildirimleri içerik çözümlemesi yöntemine tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Tekniği

Çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman (kayıt) incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi hem nicel hem de belgelenmiş kayıtlar üzerinden nitel veri toplamaya elverişli bir yöntemdir. Bu yöntemde incelenecek dokümanlar/kayıtlar yayınlanan istatistikler, veri tabanları, log kayıtları ya da gazete arşivlerinde mevcuttur. [10]

Söz konusu yayınlar medya hizmet sağlayıcı kuruluşların internet sayfalarında ve sosyal medya platformlarında yer alan arşiv kayıtlarından; açık kaydı bulunmayan yayınlar ise RTÜK tarafından kullanılan Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi (SKAAS) kullanılarak izlenmiştir. Kovid-19 konulu haberlere yönelik RTÜK İletişim Merkezine 1 Mart 2020- 28 Şubat 2021 tarihleri arasında ulaşan vatandaş bildirimleri RTÜK İletişim Merkezi yazılımından elde edilerek değerlendirilmiştir.

Tezin Önemi

Sağlık iletişimi ve kriz iletişimi üzerine daha önce çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan nokta, sağlık iletişimi ve kriz iletişiminin birlikte ele alınarak güncelliğini hâlâ koruyan Kovid-19 salgınının televizyon haberlerinde sunumunu değerlendirilmesidir.

[10] Araştırma Verileri Yönetimi Eğitim Portalı, https://acikveri.ulakbim.gov.tr/acik-veri-acik-bilim/bolum-2-arastirma-verisi-hazirlama-sureci/2-5-veri-toplama-araclari/, 05.01.2021.

Bu araştırmanın yaşanan büyük sağlık krizi karşısında hem toplumsal bilinç oluşturması hem de medyaya yol göstermesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tezin Sınırlılıkları

Bu tez çalışması, yürütüldüğü dönemde Kovid-19 pandemisinin henüz sona ermemesinden dolayı, 1 Mart 2020 tarihinden 28 Şubat 2021 tarihine kadar 1 yılla sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede salgına ilişkin önemli gelişmelerin yaşandığı 10 özel gün seçilmiştir. Bu günler şunlardır: salgın öncesi durumu karşılaştırmak adına 4 Mart ve sonrasında 11 Mart, 18 Mart, 22 Mart, 24 Mart, 11 Nisan, 1 Haziran, 19 Kasım, 30 Aralık 2020 ve 13 Ocak 2021. Çalışma, Kovid-19 salgını açısından önemli gelişmelerin yaşandığı tarihlerde yayınlanan haberlerle sınırlıdır.

Çalışmada, pek çok televizyon kanalının ana haber bülteninin bulunmasına rağmen, hepsinin incelenmesinin kısıtlı sürede mümkün olamayacağından hedef kitlesi farklı olan, en çok izlenme oranına sahip ve ulaşılabilirliği yüksek seviyede olması nedeniyle ATV, FOX ve TRT 1 kanalları seçilmiştir.

Tanımlar

Çalışmada kullanılan ve Kovid-19 salgınıyla günlük konuşma dilinin bir parçası hâline gelen bazı kavramlar açıklamalarıyla birlikte aşağıda yer almaktadır:[11]

Pandemi: Bir hastalığın, enfeksiyon etmeninin veya sağlıkla ilgili bir sorunun çeşitli ülkelerde veya bir kıtada yayılması, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesidir.

[11] T.C. Sağlık Bakanlığı Kovid-19 Bilgilendirme Platformu, https://Kovid19.saglik.gov.tr/TR-66394/Kovid-19-sozlugu.html 03.02.2021.

İnfluenza (Grip): Grip, influenza virüsünün neden olduğu, genellikle yıl içerisinde sonbahar sonu, kış ve ilkbahar başına kadar olan dönemde daha sık görülen oldukça bulaşıcı bir hastalıktır.

Koronavirüsler (CoV): Tek zincirli RNA'ya sahip, zarflı, yüzeyinde protein çıkıntıları olan büyük bir virüs ailesidir.

Kovid-19: İlk olarak Çin'in Vuhan şehrinde 2019 yılı Aralık ayının sonlarında ortaya çıkan, bulaştığı kişilerde ateş, öksürük, nefes darlığı gibi belirtilere neden olan hastalıktır.

Sosyal Mesafe: Hastalık etkeninin bulaşmasının engellenmesi için kişilerin fiziksel olarak buluşmasını azaltması, bir arada bulunulan ortamlarda 1,5 metrelik fiziksel mesafenin korunması ve temasın azaltılmasını içeren tutum ve davranışlar

BİRİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK İLETİŞİMİ VE HABER KAVRAMLARI

Tezin birinci bölümünde kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Bu bölümde sağlık ve sağlık hakkı kavramı, genel olarak iletişim, iletişimin düzeyleri, sağlık iletişimi, kriz iletişimi ve haber kavramları açıklanmıştır.

1.1.SAĞLIK KAVRAMI

Sağlık, insanın ortaya çıkışından itibaren var olduğu düşünülen ve insan hayatında çok önemli yere sahip olan bir kavramdır. Öyle ki geçmişten günümüze dilimize yerleşen "Sağlığı olanın umudu, umudu olanın her şeyi var demektir.'', ''Her işin başı sağlık.'' gibi sağlığın önemini vurgulayan çeşitli atasözleri yerleşmiştir. Sağlık kavramı topluluklar arasında farklılık göstermektedir. Bir toplumda sağlıklı olarak tanımlanan birey başka bir toplumda aynı derecede sağlıklı kabul edilmeyebilir.[12]

Sağlık kavramı çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Bilişli, sağlığın tanımlanmasını üç farklı yaklaşımla ele almıştır. Sağlığın tanımlanmasında biyomedikal yaklaşımı, bireyde fiziksel bir rahatsızlık ve hastalık durumunun olmayışı şeklinde tanımlarken; psikolojik yaklaşımı, sağlıklı olma hali kişinin duygu ve düşüncelerine dayalıdır şeklinde tanımlamaktadır. Psikolojik yaklaşıma göre, kişi kendisini iyi hissediyorsa sağlıklıdır. Üçüncü yaklaşım olan sosyolojik yaklaşımda ise sağlık kavramını bütüncül bir yaklaşımla ele almış; sağlığı aynı anda fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlamıştır. Böylece sağlık kavramının

[12] Ayla Okay, *Sağlık İletişimi,* DER Yayınları, İstanbul, 2020, s.1.

birçok bilim dalıyla iç içe olduğunu ve kavramın çok yönlü bir bakış açısıyla incelenmesinin gerektiğini ifade etmiştir.[13]

Sağlık kavramını negatif ve pozitif tanımlamalar şeklinde iki kategoride inceleyen Çınarlı ise sağlığın negatif tanımında, hastalığın olmayışını ifade ederken, pozitif tanımında iyi olma halini kastederek, fiziksel, sosyal ve zihinsel olarak tam bir iyilik halinin olması şeklinde tanımlamıştır.[14]

Başka bir tanıma göre sağlık kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde *''Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet.''*[15] olarak tanımlanmaktadır. Ülkeden ülkeye hatta kişiden kişiye çeşitli sağlık tanımlamaları yapılırken, sağlık kavramının aynı zamanda evrensel bir kavram olmasından dolayı geçerli bir tanım ihtiyacı doğmuştur. Sağlık alanında faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşu olan Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) tarafından yapılan en geçerli tanıma göre sağlık, *''Sadece bireyin vücudunda hastalık ve sakatlığın olmayışını değil, kişinin bedenen, ruhen sosyal yönden tam bir iyilik halinde olmasını ifade etmektedir.''*[16] şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde DSÖ'nün temel amacı da mümkün olan en fazla sayıda insanın fiziki, zihinsel ve sosyal anlamda olanaklar ölçüsünde sağlıklı olmalarını sağlamak ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi adına sağlık çalışmalarını yürütmektir.[17]

DSÖ Tüzüğünde yer alan "Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma, ırk, din, siyasi inanç, ekonomik veya sosyal durum ayrımı olmaksızın her insanın temel haklarından biridir.''[18] maddesiyle sağlığın bir hak oluğundan

[13] Yasemin Bilişli, *Sağlık İletişimi Tıbbileştirme, Bireyselleştirme, "Healthism" ve Tüketime İlişkin Sağlık Haber Çözümlemeleri,* Nobel Bilimsel Eserler, İstanbul, 2018, s.43-44.
[14] İnci Çınarlı, *21. Yüzyıl İçin Sağlık İletişimi,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2019, s.17-19.
[15] Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük,* Ankara, 2005, s.1680.
[16] World Health Organization, *Constitution*, https://www.who.int/about/who-we-are/constitution, 12.12.2020.
[17] T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa, 12.12.2020.
[18] T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa, 12.12.2020.

bahsedilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. maddesinde sağlık hakkı,

> "Her şahsın gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim kaynaklarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır"[19]

şeklinde yer almaktadır. 1978'de Alma Ata Bildirgesinde[20] de sağlığın temel insan haklarından biri olduğu ve bunun da mümkün olan en iyi seviyede tutulmasının ülkelerin en önemli sosyal amaçlarından biri olduğuna bir kez daha değinilmektedir.[21]

Sağlık hakkı, Anayasamızda Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığı altında 56. maddede *"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.''* ifadesi ile yer almaktadır.[22] Buradan da anlaşıldığı üzere sağlık, uluslararası sözleşmeler ve anayasalar ile güvence altına alınan ve vazgeçilmesi mümkün olmayan bir insan hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Topluluklar için vazgeçilemeyen bir hak olan sağlığın geliştirilmesi konusunda, devletler, sivil toplum kuruluşları, sağlık profesyonellerinin ve bireylerin yanında medya da büyük bir rol oynamaktadır. Sağlığın geliştirilmesi yaklaşımıyla birlikte sağlık iletişimi kavramı ortaya çıkmaktadır. Medya, sağlığa ilişkin konularda toplumun bilinçlendirilmesi amacıyla kendisine düşen görevi yerine getirmeye çalışırken çeşitli araçları kullanmaktadır.

---

[19]Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, 12.12.2020.

[20]1978 yılında Kazakistan'ın o zamanki başkenti Alma Ata'da düzenlenen uluslararası konferansta yayınlanan bildirgedir. Konferansın ana amacını "herkes için sağlık'' ilkesi oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için: https://www.who.int/docs/default-source/documents/almaata-declarationen.pdf?sfvrsn=7b3c2167_2.
https://www.who.int/docs/default-source/documents/almaata-declarationen.pdf?sfvrsn=7b3c2167_2.

[21] Türk Tabipler Birliği, Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı Bildirisi (Alma Ata), https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=521&Itemid=36, (12.12.2020)

[22] T.C. Anayasası, RG: 20.10.1982, 17844

1.2. İLETİŞİM KAVRAMI

Sağlık iletişimini tanımlarken öncelikle "iletişim nedir'' sorusunun cevaplandırılması kavramı daha anlaşılır kılacaktır.

İletişim kelimesinin İngilizce karşılığı "communication'' kelimesi olup bu kelime Latincede "toplum'', "toplumsal yaşam'' manasını içeren "commun'', "communis", "community'', "communicare'' kelimelerinden türetilmiştir. İletişim, insanlığın ortaya çıkışından bu yana çeşitli bakış açıları ile birlikte tanımlanmıştır. 1970'li yıllarda E.X Dance ve Cari E. Larson yaptıkları çalışmayla iletişimin 126 farklı tanımının yapıldığını ortaya koymuştur. İletişim kavramının bu kadar çeşitli tanımının olması birçok meslek grubunun kavrama yönelik farklı yaklaşım tarzları benimsemesinden kaynaklanmaktadır.[23]

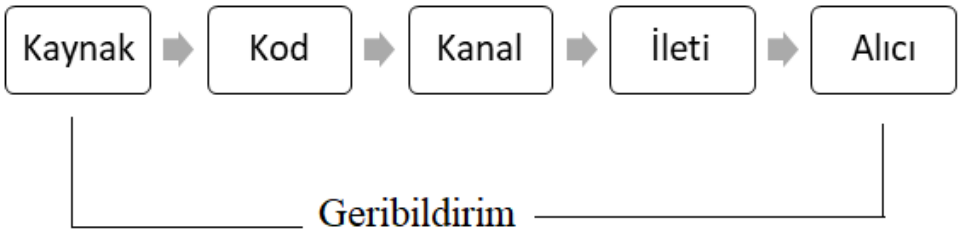
İletişim, Türk Dil Kurumu tarafından *"Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon.''* şeklinde tanımlanmıştır.[24]

İletişim, bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç, kaynağın mesajını kodlaması ile başlar. Kodlanan mesaj daha sonra bir kanal aracılığıyla hedef kitle yani alıcıya ulaştırılır. Alıcı mesajı alır, çözümler ve geribildirimde bulunur. Alıcının cevap vermesi ile iletişim süreci ikinci aşamaya geçer. Yani alıcı kaynak konumuna, kaynak da alıcı konumuna geçer.[25]

İletişim kavramında altı temel öge vardır ve tam bir iletişim sürecinden bahsedilmek için bu altı ögenin de bulunması gerekir:

---

[23] Aysel Aziz, *İletişime Giriş,* Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2016, s.28.
[24] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, 13.12.2020
[25] Metin Işık, *İletişim ve Etik,* Eğitim Yayınevi, Konya, 2013, s.7.

Şekil 1.1- İletişim Süreci

İletiyi gönderen kaynak: İletişim sürecini başlatan unsur kaynaktır. Kelime anlamı ile "orijin, çıkış noktası'' anlamına gelen kaynak, mesajını kodlayarak alıcıya yani hedef kitleye gönderir. Burada kaynağın hedef kitleye mesaj göndermesinin amacı, hedef kitleyi oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyerek mesajı kendi istediği şekilde algılanmasını sağlamaktır. Kaynağın güvenilir olması bu amacı gerçekleştirmek için önemli bir unsurdur. Hedef kitlenin kaynağa olan güveninin arttırılmasında uzmanlık önemli bir etkendir. Kişi, kendisine iletilen mesajın güvenilir bir uzman tarafından gönderilmesi halinde mesajı daha kolay benimser ve ikna olur. Tüm bu unsurların yanında, empati yeteneği, fiziksel görünüm gibi unsurlar da kaynağın, alıcıyı ikna etme sürecinde rol oynar.[26]

Kod: İletişimde amaç kaynak konumunda olan kişinin iletmek istediği mesajın alıcının zihninde de oluşması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için kaynağın mesajını ortak kullanılan simgeler aracılığıyla kodlayarak alıcıya bir kanal aracılığıyla iletmektedir.

İleti: Kaynak tarafından alıcıya yazılı, sözlü, görsel veya işitsel olarak gönderilen bilgi, tutum veya davranıştır.

[26] Metin Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012, s.23.

Mesajın iletildiği ortam kanal: Kaynak tarafından oluşturulan mesajların hedef kitleye iletilmesinde kullanılan bir araçtır. Ses, kitap, televizyon, radyo, gazete, elektronik posta birer kanal görevi görmektedir. Etkili bir iletişim süreci için kanal seçimi önemlidir. İletişimin amacına ulaşabilmesi için kaynak tarafından mesajın alıcıya anlaşılır şekilde gönderilmesi gerekmektedir. Kitle iletişiminde televizyon ve radyo; günümüzde ise Youtube, Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya kanallarını kullanılarak az zamanda çok sayıdaki kişilere iletiler aktarılabilmektedir. İletilmesi istenen bilgi, davranış veya tutum tek bir kanal aracılığı ile birden çok kişiye, aynı anda ulaşabilmektedir.[27]

Mesajın hedefi alıcı: İletişim sürecinin nesnesi alıcı veya hedeftir. Kaynağın ilettiği mesajların muhatabı alıcıdır. Etkili bir iletişim süreci için kaynak kadar önemli bir konuma sahiptir. Alıcının bilgi düzeyi, karakteri, sosyokültürel özellikleri gibi etmenler kaynağın iletmek istediği mesajın, alıcıda doğru etki yaratması bakımından önemlidir.[28]

Geribildirim: İletişimin iki yanlı bir süreç olmasında belirleyici bir öge olan geribildirim, alıcının, aldığı mesaja karşılık tepkisini kaynağa yansıtmasıdır. Geribildirim yüz yüze iletişimde anında gerçekleşebildiği gibi aracılı iletişimde belirli bir süre geçtikten sonra da yansıtılabilmektedir. Kitle iletişiminde ise geribildirim alınması güçtür. İletinin hedef kitlede oluşturduğu izlenim, hangi iletileri alıp hangilerini alamadığı soruları kaynak için önem taşımaktadır. Günümüzde sosyal medya kullanımıyla kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen iletişimde de geribildirimin giderek arttığı görülmektedir.[29]

[27] Mestan Küçük, İletişim Kavramı ve İletişim Süreci, Nezih Orhon, Ufuk Eriş, (Ed.), *İletişim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012, s.11.
[28] Nazife Güngör, *İletişime Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017, s.31.
[29] A.g.e., s.35.

1.2.1.İletişimin Düzeyleri

İletişimin düzeyleri temel olarak dört şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma birtakım özellikler dikkate alınarak daha da çoğaltılabilmektedir. İletişimin temel düzeyleri:

- İçsel İletişim (intrapersonal)
- Kişilerarası İletişim (interpersonal)
- Grup İletişimi (small group)
- Kitle İletişimi (mass communication) şeklindedir.

1.2.1.1.İçsel İletişim

Genellikle "kendi kendine konuşmak'' olarak adlandırılan kişinin kafasında gerçekleşen içsel bir diyalogdur. İçsel iletişimin içeriği düşüncelerden oluşmaktadır. Bu tür iletişimin aracı veya kanalı, beyinde düşüncelerin işlendiği nörolojik aygıttır.[30]

İçsel iletişim aniden ortaya çıkmamakta, bireyin önceki deneyimlerinin, içinde bulunduğu toplumun iletişimsel edimlerinin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Bu iletişim türü, kişinin kendisiyle olan hesaplaşmasını sağlarken; kendisiyle ilgili olumsuz davranışlarını değerlendirip çözüme ulaştırmasında rol oynar.[31]

1.2.1.2. Kişilerarası İletişim

Tam bir iletişim sürecinin gerçekleştiği iletişim düzeyidir. İçsel iletişimde kaynak ve alıcı aynı kişiyken burada mesajı gönderen (kaynak) ve alıcı (hedef) olmak üzere en az iki kişi bulunmaktadır. Kanal hava dalgaları; ileti de ne söylendiği veya

[30] Arthur Asa Berger, *Essentials of Mass Communication Theory*, Sage Publications, 1995, s.11.
[31] A. Aziz, 2016, s.66.

nasıl söylendiğidir. Kişilerarası iletişimin büyük bir kısmı da beden dili, yüz ifadesi, kıyafetler gibi sözel olmayan yollarla iletilmektedir.[32]

1.2.1.3.Grup İletişimi

Küçük gruplar halinde yapılan iletişim türüdür. Mesajı veren tek olmakla birlikte, alıcı taraf sayıca fazla olabilir. Kimi zaman verici tarafta grup da yer alabilmektedir. Sınıf içerisinde öğretmenin ders anlatması, bu iletişim türüne örnek olarak verilebilmektedir.[33]

1.2.1.4.Kitle İletişimi

Kişilerarası ve grup iletişiminin aksine, bir mesajın birden çok alıcıya ulaştırılması olarak tanımlanan kitle iletişimi, birkaç bin yıl öncesine dayanmaktadır. Rosenberry ve Vicker'ın anlatımına göre, Aristo'nun, "Retorik" adlı eserinde konuşmacılara, dinleyicileri nasıl ikna edeceklerine dair öğretiler verilmekte fakat o zaman iletişimciler yalnızca işitme mesafesindeki bir grup insana doğrudan konuşmaktaydı. Mikrofon ve ses yükselticiler henüz icat edilmemişken kitle iletişimi, alıcılara sesin yayılmasına yardımcı olan ve özel olarak tasarlanmış amfi tiyatrolarda gürleyen seslerde ulaştırılmaktaydı. [34]

Yazının bulunması kitle iletişiminin gelişmesindeki ilk adım olarak değerlendirilmektedir. M.Ö. 3000'lü yıllarda Sümerler tarafından bulunan yazı ilerleyen dönemlerde Mezopotamya'ya ardından tüm dünyaya yayılmıştır. Daha sonra Çin'de M.Ö. 200'lü yıllarda kâğıdın bulunması kitle iletişimin başlangıcında önemli rol oynamıştır. Persler tarafından ilk kez haberleşme aracı olarak güvercinin

[32] A. Berger, 1995, s.11.
[33] Ece Karadoğan Doruk, *İletişim Bilimi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Lisans Programı, İstanbul, 2017, s.58.
[34]Jack Rosenberry, Lauren A. Vicker, *Applied Mass Communication Theory: A Guide for Media Practitioners*, Routledge, 2017, s.20.

kullanılmasında ise güvercinin ayağına bağlanan küçük kâğıtlara yazılan bilgilerin düşmanlar tarafından anlaşılmaması için bilgiler çeşitli kodlama yöntemleriyle kodlanarak alıcıya iletilmiştir. Bu da kodlama ve kod açımlamanın o dönemde kullanıldığını göstermiştir. Matbaanın Avrupa'da icat edilmesinden sonra kitaplar, gazeteler basılmaya başlanmış, bu da kişilerin bilgiye ulaşmasını, birbirleriyle haberleşmeye başladıkça ne kadar güçlü olduklarını fark etmelerini sağlamıştır. Matbaanın icadı ve toplumdaki bireylerin büyük bir kitle olduklarının farkına varmasıyla aydınlanma çağı başlamış, bunun etkisiyle Rönesans, Reform ve Fransız İhtilali dönemleri yaşanmıştır.[35]

Görsel anlamda fotoğraf ve sinemanın gelişimiyle kitle iletişimi başka bir boyuta geçmiştir. Sessiz hareketli görüntülerin ardından sesin de eklemesiyle sinema önemli bir kitle iletişim aracı olmuştur. Başlangıçta sadece eğlence işlevi gören sinema daha sonraları halkın yoğun ilgisi ile propaganda olanağı sunma potansiyeli keşfedilmiştir. Telefon, telgrafın icadı radyonun gelişimine zemin hazırlamıştır. İlk radyo yayını ile insan sesi aktarımı 1908 yılında Eyfel Kulesi ve Villejuif arasında gerçekleştirilen klasik müzik konseri olmuştur. Radyonun özellikle 1. Dünya Savaşında ve Hitler propagandasında önemli bir araç olarak kullanılması kitleleri etkileme gücüne sahip olduğunu göstermiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur.[36]

Televizyon ise artık kitle iletişiminin bambaşka bir döneme girdiğinin kanıtı olmuştur. İnsanların iş dışında boş zaman planlamalarını televizyona göre yaptıkları, gündelik yaşamının önemli bir zaman dilimini televizyon karşısında geçirdikleri bilinmektedir. Televizyon hem göze hem de kulağa hitap eden sihirli bir kutu olarak nitelendirilmiştir. Kısa zaman önce insanların birbirlerinden haber almaları için aradan günler geçmekteyken artık insanlar oturdukları yerden dünyada olup biteni öğrenebilme imkânına sahip olmuştur. Televizyonda önceleri sadece ulusal yayınlar yapılabilmekte iken daha sonraları bölgesel ve yerel yayınlar yapılmaya başlanmış

[35] N. Güngör, 2017, s.216.
[36] Yasin Bulduklu, Süleyman Karaçor, *Kitle İletişim Kuramları*, Çizgi Kitabevi, 2019, Konya, s.37.

ardından uydu ve kablolu yayınlar ile birçok yayıncı televizyon yayınında yer almaya başlamıştır.[37]

Televizyondan sonra ise dijital çağ dönemi başlamış ve kitle iletişimini televizyonun çok ilerisine taşımıştır. Bilgisayar ve internet her alanda olduğu gibi iletişim alanında da çığır açmıştır. Öyle ki hem kitlesel iletişim de hem de kişiler arası iletişimde oldukça yaygın kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar internet sayesinde görüntü ve sesleriyle anında iletişimin bir parçası hâline gelebilmekte ve dünyada olup biten gelişmeler hakkında aynı anda bilgi sahibi olabilmektedir. Bilgisayar ve internetin, televizyona nazaran daha interaktif bir kullanım alanı vardır. İnsanlar, günün her anında dünyanın herhangi bir yerinden birbirleriyle etkileşim hâlinde olmaktadırlar.[38]

Kitle iletişim ya da başka bir deyişle medya araçları farklı dönemlerde tarih sahnesinde yerlerini almış olsalar da asıl gelişme gösterdikleri dönem 20. yüzyıldır. Medya araçlarından faydalanma düzeyi topluluklar arasında farklılıklar göstermektedir. Bu farklıları besleyen unsurlar ise ülkelerin siyasal, ekonomik veya kültürel koşullarına göre şekillenmektedir. Bu iletişim türünde alıcıya tek yönlü olarak mesaj iletilmekte ve bu iletiye anında geribildirim alma imkânı çok az bulunmaktadır.[39]

UNESCO tarafından, 1977 yılında iletişim sorunlarının ele alınması ve yeni bir iletişim düzeninin oluşturulması amacıyla bir komisyon oluşturulmuş ve komisyon çalışmalarının sonunda *"Birçok Ses Tek Bir Dünya"* başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Komisyona Sean MacBride başkanlık ettiği için rapor *"MacBride Raporu''* olarak da anılmaktadır.[40] Bu rapor, iletişimin herhangi bir sosyal sistemdeki işlevlerini,

[37] N. Güngör, 2017, s. 221.
[38] A.g.e., s.223.
[39] A. Aziz, 2016, s.131.
[40] Hülya Eraslan, "Geleneksel Medyadan Dijital Çağa UNESCO İletişim Politikaları'', *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* 2019, 48, s.349-350.

bilgilendirme ve haber işlevi, toplumsallaştırma işlevi, motivasyon işlevi, tartışma ve diyalog işlevi, eğitim işlevi, kültürel gelişim işlevi, eğlence işlevi, bütünleştirme işlevi olarak belirlemektedir.[41]

Şüphesiz ki iletişimin bu işlevlerinin içinde ilk akla gelen bilgilendirme ve haber işlevidir. Haber, bireyin yaşadığı toplumda ve dünyada gelişen en son olaylar ve olgular hakkında kişiyi bilgilendirmektedir. Bunun yanında aktarılan haberin niteliğine göre kişide tutum ve davranış değişikliğine neden olabilmektedir.

1.3.SAĞLIK İLETİŞİMİ

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'li yıllarda ortaya çıkan sağlık iletişimi kavramı ülkemizde araştırmacılar için henüz yeni bir kavramdır. Sağlık iletişimi, akla gelen ilk anlamıyla hekim-hasta arasındaki iletişimi daha geniş anlamıyla da sağlıkla ilgili her türlü iletişimi kapsamaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarıyla kişilerin sağlık bilgisine ulaşması, bu araçlar vasıtasıyla kişilerde davranış değişiklikleri ve sağlıkla ilgili konularda farkındalık yaratılması sağlık iletişimi konusunun kapsamına girmektedir.

Sağlık iletişimi, iletişim stratejilerini kullanarak toplumun ve toplumdaki bireylerin sağlık ve sağlık hizmetleri ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarını hakkında bilgilendirmeyi ve kişileri etkilemeyi ve kapsayan bir disiplindir. Bu anlamda sağlık iletişimi, hastalığın önlenmesine ve sağlığın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.[42]

İletişimin kökleri, insanların anlamları ve fikirleri paylaşma ve aktarma ve kişileri etkileme ihtiyacına dayanmaktadır. Sağlık iletişiminin temel hedeflerinden birisi de bireyleri ve toplulukları etkilemektir. Sağlık iletişimi, sağlıkla ilgili bilgileri paylaşarak genel sağlığın iyileştirilmesini hedeflemektedir. ABD Hastalık Kontrol ve

[41] Unesdoc Digital Library, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000040066. 21.12.2020.
[42] Richard K. Thomas, *Health Communication*, Springer Science & Business Media, New York, 2006, s.1.

Önleme Merkezleri (Centers for Disease Control and Prevention, CDC), sağlık iletişimini *"iletişim stratejilerinin, sağlığın geliştirilmesi amacıyla kişileri bilgilendirmek ve etkilemek için incelenmesi ve kullanılması''* olarak; ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı da *"önemli sağlık sorunları hakkında bireysel, kurumsal ve kamu otoritelerini bilgilendirme, etkileme ve motive etme sanatı ve tekniği"* olarak tanımlamıştır.[43]

Hülür'ün de ifade ettiği gibi sağlık iletişimi, toplumun sağlık alanında bilinçlendirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, hastalıklardan korunma, hastalık durumunda bununla başa çıkma yollarının tespiti ve sürecin doğru şekilde yönetilmesi gibi açılardan bireysel ve toplumsal boyuta sahiptir. Kişilerin sadece yüz yüze iletişim ile değil kitle iletişim yöntemiyle de bilgilendirilmesinde hedef, sağlık bilgisinin doğru olarak sunulmasıdır.[44]

Sağlık iletişimi tıp ve iletişim disiplinlerinin yanında sosyoloji, psikoloji, ekonomi, antropoloji, istatistik ve halk sağlığı gibi disiplinlerle de iç içe geçmiş karma bir süreçtir. [45]

Sağlık iletişiminde "kaynak" sağlık alanında hizmet veren sağlık profesyonelleri, sağlık bilgisini sunan medya, sağlık politikalarını yürüten devlet; "alıcıları" da hasta ve hasta yakınları gibi hizmet alan kişiler ile sağlık kampanyalarının hedef kitleleridir.

İletişimin kullanım biçimlerine yönelik sınıflandırma doğrultusunda, sağlık iletişiminde de farklı boyutlarından söz edilebilir. Kreps, sağlık iletişimi düzeylerini

[43] Reneta Schivo, *Health Communication: From Theory to Practice*, John Wiley & Sons, San Francisco, 2013, s.5-6.
[44] A. Banu Hülür, Sağlık İletişimi, Medya ve Etik: Bir Sağlık Haberinin Analizi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, 14 (1), s.156.
[45] İ. Çınarlı, 2019, s.53

içsel iletişim, bireyler arası iletişim, grup iletişimi, kurumsal iletişim ve kitlesel iletişim başlıkları altında sınıflandırmıştır. [46]

İçsel iletişim düzeyi: Kişinin kendi içsel dünyasıyla yaptığı konuşma çerçevesinde sağlığa ilişkin bilgiye ihtiyaç duyması, hekimin kendi kendisiyle yaptığı içsel konuşma, sağlık motivasyonu içsel sağlık iletişimi düzeyidir.

Kişilerarası sağlık iletişimi düzeyi: Burada en temel anlamıyla sağlık iletişiminde kaynak konumunda olan sağlık profesyonelleri ile alıcı konumunda olan hasta iletişimi kastedilmektedir. Hekim–hasta iletişimi buna örnek olarak verilmektedir.

Grup sağlık iletişimi düzeyi: Aynı odada tedavi gören hasta grupları, aileler, etik kurullar, hastane yöneticileri, sağlık çalışanları gibi sağlık hizmeti takımlarını içeren iletişim düzeyidir.

Kurumsal sağlık iletişimi düzeyi: Sağlık hizmetlerinin etkili, çok yönlü olarak sağlanmasını ve ilgili sağlık risklerinin önlenmesi için, birbirine bağlı grupları koordine etmek, farklı uzmanları harekete geçirmek ve ilgili sağlık bilgilerini karmaşık sağlık hizmeti sunum sistemleri içinde paylaşmak için iletişimin kullanımını incelemektedir. Sağlık kurumlarının paydaşlarıyla ya da kurum içi olarak iletişimin kullanılmasıdır. Sağlık hizmetlerinin sunumu ve sağlık bilgilerinin paylaşımı, kurumsal kimlik, reklam gibi uygulamalar bu çerçevede değerlendirilmektedir.

Kitle İletişimi düzeyi: Kitle iletişim araçlarının çok sayıda kişiye ulaşabilme imkânının olması nedeniyle sağlık iletişiminde en sık kullanılan yöntemdir. Bu özelliği

[46] Gary L. Kreps, Trends and Directions in Health Communication Research, *Medien & Kommunikationswissenschaft*, 51 (3-4), s.355-356.

sebebiyle, sağlık risklerine karşı toplum bilincinin oluşturulmasına ve koruyucu tedbirlerin alınmasına önemli katkıda bulunmaktadır. Birçok kitle iletişim aracı olmasına rağmen televizyon sağlık bilgisinin edinilmesinde birincil kaynak olma özelliğini korumaktadır. Bunun sebebi televizyonun her evde bulunabilen, ileri yaşça da kullanılması kolay bir kitle iletişim aracı olmasıdır.[47]

Kitle iletişiminin belli konularda toplumu etkileme ve yönlendirme işlevi bilinmekte ve uzun yıllardır bu özelliğinden yoğun bir biçimde faydalanılmaktadır. Kitle iletişimi, ilk olarak bir sağlık sorununu anlatarak o konu hakkında gündem oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu sorun hakkında ne yapacağını bilemeyen kitlelere yol göstermekte ve kitleleri sağlıkla ilgili davranış geliştirmeye, ürün tüketimine yönlendirmektedir. Son yıllarda kitle iletişim araçlarıyla ürün satışı gibi ticari reklamların başarılı olması sağlık konusunun da bu yolla pazarlanabileceği görüşünü yaygınlaştırmıştır.[48]

Toplum sağlığı üzerinde etkili olan bu iletişim yolu sağlığın geliştirilmesi üzerine büyük katkı sağlayabileceği gibi yeterli denetimin sağlanamadığı durumlarda yine sağlık açısından potansiyel bir tehlike oluşturması açısından önemlidir. Kitle iletişim araçları, ilettiği mesajlarla toplumda olumlu ya da olumsuz davranış değişiklikleri oluşturabilmektedir.

1.3.1.Sağlık Davranışı Modelleri

Sağlık iletişiminin bireylerin ve toplumun sağlığını korumak ya da hastalıkların önlenmesi, insanları bilinçlendirmek gibi amaçlarının yanında insanları olumlu sağlık davranışlarına yönlendirme ve sağlıkla ilgili oluşabilecek muhtemel problemlere karşı bilinçlendirme amaçları da bulunmaktadır. İnsanların üzerinde etki yaratarak birtakım

[47] Yasin Bulduklu, Abdullah Koçak, *Sağlık İletişimi*, Akademi Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.73-78.
[48] Ruhi Selçuk Tabak, *Sağlık İletişimi*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s.59-60.

sağlık davranışlarına yönlendirme işlevi için çeşitli sağlık davranışı modelleri geliştirilmiştir. Böylece sağlık iletişimiyle bireylerde sağlık konusunda farkındalık yaratılarak; onların daha iyi sağlık hizmetleri talep etmesi hedeflenmektedir. Sağlık iletişimi, insanların daha kaliteli bir yaşam isteği üzerinde etkili olmaktadır.[49]

Davranış, bireyin doğumundan ölümüne kadar gerçekleştirdiği her türlü eylem, içten veya dıştan gelen tüm uyaranlara karşı verdiği tepki olarak tanımlanabilmektedir. Davranış kavramı psikoloji, sosyoloji ve iletişim gibi birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Bireyin davranışı, içinde yaşadığı toplumun özelliklerine ve kendi kişilik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.[50]

Sağlık davranışı ise bireyin sağlığını ilgilendiren konularda gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bu eylemler, sağlığın korunması, geliştirilmesi, hastalıkların tedavi edilmesi süreçlerini kapsamakta; bireyin geçmiş deneyimleri ve toplumsal unsurlara göre şekillenmektedir. Sağlık iletişimin amacı bireyleri olumlu sağlık davranışına yönlendirmek için etkide bulunmaktadır.[51] Bu amacı gerçekleştirebilmek için sosyal psikolojiden uyarlanan bazı sağlık davranışı modellerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu modellerden en bilinenleri:

- Sağlık İnanç Modeli
- Korunma Güdüsü Modeli
- Nedenli Eylem Modeli
- Planlı Davranış Modeli
- Değişimin Transteorik Modelidir.

[49] İkbal Bozkurt Avcı, Mehmet Ferhat Sönmez, "Sağlık İletişimi Bağlamında Bireylerin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Elâzığ Örneği'', *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2013, 2 (2), s.123.
[50] Suavi Tuncay, "İnsan Davranışlarının Ekolojik Sisteme Etkilerinin Çevre Psikolojisiyle Örtüştürülmesi'', *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, 7, s.157.
[51] Y. Bilişli, 2018, s.46.

1.3.1.1.Sağlık İnanç Modeli

Sağlık inanç modeli, bireylerin sağlık davranışlarının inanç, değer ve tutumlarından etkileneceğini savunmaktadır. Champion ve Skinner yaptıkları çalışmada bireyi koruyucu davranışlara neyin motive ettiğini, erken tanı için sağlık taramalarını yaptırmak ve hastalıklarını kontrol altında tutmak için nasıl eyleme geçtiklerini anlamak için modelin en temel bileşenlerinin ciddiyet, yarar, duyarlılık ve engel algısı olduğunu ifade etmektedir. Öz etkililik/yeterlilik ise modele sonradan eklenmiştir.[52]

Birey, sağlığını tehdit eden durumları nasıl algıladığı ile durumunun ciddiyetini ve meydana gelebilecek sonuçları algılaması sonucunda bir değerlendirmeye varmaktadır. Bu değerlendirme sonucunda eğer kazanılması istenen sağlık davranışı olumlu ise birey davranışını sürdürmeye devam etmektedir. Bunun yanında bireyin davranışının gerçekleştirilmesini sağlayan iç ve dış kaynaklı unsurlar da bulunmaktadır. Birtakım engel algılamaları bireyin davranışını sürdürmesinde etkili olmaktadır. Yani birey eyleme geçmek için sağlık davranışının kolay uygulanabilir olması önemlidir. Öz etkililik ise, bireyin bir davranışa yönelik girişimi sonucunda başarılı olma inancıdır. Bireyin davranışı gerçekleştirebileceğine ve olumlu sonuç alacağına inanması onu güçlü bir şekilde motive etmektedir.[53]

Örneğin, Kovid-19 pandemisi sürecinde birey, virüsün bulaşma riskinin yüksek olduğunu ve sonuçlarının ciddi olduğunu, virüsten korunmak için maske takmanın yararlı olacağını ve bunu uygulamanın kolay bir yöntem olduğunu düşünüyorsa, bunlara ek olarak bireyin sağlıklı olma motivasyonu varsa maske takacaktır. Aksi takdirde birey virüsün tehlikeli olduğuna inanmıyor ve ciddiye almıyorsa maske takmayı gerekli görmeyecektir.

---

[52] Victoria L. Champion, Celette Sugg Skinner, The Health Belief Model, içinde *Health Behavior And Health Education: Theory, Research, And Practice,* ed. Karen Glanz, Barbara K. Rimer, K. Viswanath, Wiley, 2008, s.45.

[53] Sebahat Gözüm, Cantürk Çapık, "Sağlık Davranışlarının Geliştirilmesinde Bir Rehber: Sağlık İnanç Modeli'', *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2014, 7, s.230-237.

1.3.1.2.Korunma Güdüsü Modeli

Sağlık inanç modelinin geliştirilmiş hâlidir. Rogers tarafından 1975'te geliştirilen bu modele korku unsuru eklenmiştir. Buna göre ciddiyet, yarar, duyarlılık ve engel algısının yanında sağlıkla ilgili tehlikenin korkutucu boyutta olması bireyi kendisini sağlık riskine karşı korumasını arttıracaktır. Yukarıda verilen örnekte virüsün bulaşması halinde ölümle sonuçlanacağına inanması bireyi koruyucu sağlık davranışına yöneltecektir.[54]

1.3.1.3.Nedenli Eylem Kuramı

Fishbein ve Ajzen tarafından 1975 yılında ortaya konulan model, davranışın ortaya çıkmasında belirleyici faktörün, bireysel niyet olduğunu varsaymaktadır. Kişinin davranışı önce inançlarında, sonra tutumlarında, daha sonra davranışa yönelik niyetlerinde görülmekte ve son olarak da bu niyetler davranışa dönüşmektedir. Örneğin, obez olan birey daha fazla kilo almanın sağlığını olumsuz etkileyeceğine inanmakta ve kilo vermek için niyetlenmektedir. Bu konuda çevreden gelen baskıların da etkisiyle birey fazla kilolarından kurtulmak için bir diyetisyene başvurmaktadır. Burada belirtildiği gibi sağlık davranışına yönelmenin belirleyici unsuru niyettir.[55]

1.3.1.4.Planlanmış Davranış Modeli

Nedenli eylem kuramının geliştirişmiş hâlidir. Nedenli eylem kuramında olduğu gibi bu modelde de bireyin davranışı yerine getirmesinde etkili olan ana unsur niyettir. Birey, sağlık davranışını yerine getirme konusunda ne kadar istekliyse davranışı o oranda sergilemektedir. Bunun yanında bireyin saygı duyduğu sosyal çevresi (eş, anne, baba, arkadaşlar vb.), kendisinden bir davranışı gerçekleştirmesini beklediklerinde meydana gelen öznel norm, birey üzerinde baskı oluşturmaktadır.

[54] İ. Çınarlı, 2019, s.141.
[55] A.g.e., s.123

Niyet ve öznel norm unsurlarının yanında algılanan davranışsal kontrol, planlanmış eylem modelini nedenli eylem modelinden ayıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.[56]

Algılanan davranışsal kontrol, bireyin davranışı gerçekleştirebilecek güce ve beceriye sahip olup olmadığına ilişkin algı olarak ifade edilmektedir. Bireyin geçmiş yaşamı ne kadar pozitif ve engelleri aşacağına olan inancı ne kadar yüksekse davranışın gerçekleştirilmesini o yönde pozitif olarak etkilemektedir. Kontrol inançları geçmiş deneyimlerden etkilendiği kadar, yakın çevrenin, eş, dost, akrabanın deneyimleri gibi diğer faktörlerden de etkilenmektedir. Nedenli eylem modelinde verilen kilo verme örneğinde bireyin inancı ve sosyal etki yanında, bunu yapabilecek güce sahip olduğunu düşünmesi kilo verme davranışında bireyin başarılı olma olasılığını arttırmaktadır.[57]

1.3.1.5.Değişimin Transteorik Modeli

Model 1982 yılında James Prochaska ve Carlo DiClemente tarafından geliştirilmiştir. Modelde, değişim aşamalarının bir süreç olduğu görüşüne dayanılmaktadır. Bireyin hangi basamakta olduğunu tespit etmek ve ona uygun mesajlar göndermek davranış değişikliğine yöneltmek bakımından önemlidir. Bu aşamalar düşünmeme, niyet, hazırlık, hareket ve sürdürme aşamalarıdır.[58]

Düşünmeme aşamasında birey davranışında herhangi bir sorun görmediğinden davranış değişikliğini düşünmemektedir. Bireyin davranışındaki sorun yakın çevresi tarafından fark edilmektedir. Niyet aşamasında, birey sağlıksız davranışının farkındadır ve bu davranışı değiştirmeyi istemektedir. Ancak değişimin kendisinde nasıl etkisi olacağını kestiremediğinden kafa karışıklığı yaşamakta ve davranış

[56] Y. Bilişli, 2018, s.62-66.
[57] A.g.e., s.62-66.
[58] A.g.e., s.51.

değişikliğini erteleyebilmektedir. Hazırlık aşamasında ise birey nihayet davranış değişikliği için hazır olmakta ve bunun için küçük ilerlemeler kaydetmektedir. Dördüncü aşama olan hareket aşamasında birey sağlık davranışını değiştirmiş ve yeni sağlıklı davranışlar edinmeye başlamıştır. Son aşama olan sürdürme aşamasında ise, birey kazandığı yeni davranışı sürdürmeye çalışmaktadır. Bu aşamada bazı davranışlar için süreklilik bireyin hayatı boyunca devam etmekteyken bazı durumlarda eskiye dönebilmektedir. Geriye dönüşü engelleyebilmek için bireyin kendisini bu davranışa iten faktörleri belirleyerek alternatif davranışlar edinmesi gerekmektedir.[59]

Sağlık iletişiminin başarılı olması ve bireylerde sağlık davranışını etkileyebilmesi için toplumun sağlık davranışına yönelten unsurların bilinmesi önem taşımaktadır. Bu sayede topluma sağlıkla ilgili doğru mesajlar iletebilmek mümkün olacaktır. Yukarıda anlatılan sağlık davranışı modelleri bireyin sağlık davranışının nelerden etkilendiğinin anlaşılması bakımından sosyal psikolojinin ortaya koyduğu modellerdir.

1.4.KRİZ İLETİŞİMİ

Kriz, bir toplumda ya da bir örgütte önceden tahmin edilmesi güç olan aniden ortaya çıkan ve acil müdahale gerektiren olağanüstü bir durumu ifade etmektedir. Kriz dönemlerinde belirsizlikler artmakta ve işler sürdürülemez hâle gelmektedir. Bu nedenle krizler üzerinde ciddiyetle durulması ve göz ardı edilmemesi gereken durumlardır. Krizlerin sistemlere zarar vermeden önüne geçilmesi iyi bir kriz yönetimine bu da şüphesiz etkili, doğru ve hızlı iletişim sürecine bağlıdır.[60] Krizler, bulaşıcı hastalıklar gibi yayılma eğilimi göstermektedirler. Herhangi bir sektörde meydana gelen kriz, diğer sektörleri de olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

[59] Y. Bilişli, 2018, s.52-56.
[60] M. Güreşçi, 2020, s.54.

Yunanca'da ''krisis'' kelimesinden türetilen kriz, olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Tıp alanında kullanılmaya başlanan kriz kelimesi, daha sonra sosyal bilimlerde de "buhran, bunalım'' kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[61] Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kriz altı farklı anlamıyla yer almaktadır. Bunlar:

> "1) Bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse:
> 2) Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım
> 3) Bir şeyin çok kıt bulunması durumu.
> 4) Bir şeye duyulan ani ve aşırı istek.
> 5) Çöküntü.
> 6) Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran''

olarak tanımlanmaktadır.[62] Deprem, sel, tsunami gibi doğal afetler, terör saldırıları, ekonomik sorunların yarattığı çeşitli krizler, halk sağlığı tehditleri, nükleer tehdit ya da patlamalar gibi çeşitli olaylar kriz olarak tanımlanabilmektedir. Bu krizler içerisinde salgın hastalıklar geçmişten günümüze toplumların karşı karşıya kaldıkları en büyük felaketler arasında bulunmaktadır. Bu felaketlerin önlenmesinde ve yönetilmesinde şüphesiz ki iletişim kilit rol oynamaktadır.

Kriz iletişimi, toplumun ya da örgütün kontrolü dışında olan beklenmedik bir acil durumla ilgili kamuoyuna gerçekleri sunma sürecidir. Bu tür belirsizlikle karşı karşıya kriz iletişimcileri, acil durum hakkında halkı bilgilendirmek ve uyarmak için bir yol bulmaktadır. Kriz iletişiminin içeriği, biçimi ve zamanlaması zararın azaltılmasına ve sınırlanmasına yardımcı olabilmekte veya durumu daha da kötüleştirebilmektedir.[63]

Halk sağlığı ile ilgili krizler medyayı her zaman meşgul etmektedir. Özellikle bu krizler acil bir durum, bir felaket veya türünün ilk örneğiyse günlerce, haftalarca bazen de aylarca gündemde yer alabilmektedir. Medya, hayatımızda sürekli bir

[61]Coşkun Can Aktan, http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/genel-olarak.htm, 28.12.2020.
[62] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, 28.12.2020.
[63] Centrers for Disease Control and Prevention, Crisis Emergency Risk Communication: İntroduction, https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC_In troduction.pdf, 30.12.2020.

varlıktır ve herhangi bir kriz veya felaket sırasında halkı bilgilendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Yaşanan kriz dönemlerinde geleneksel medya kuruluşları önemli bilgileri hızla kamuoyuna aktarmaktadır. Sosyal medyanın hızla gelişmesine rağmen, çoğu insan yine de televizyon ve radyo aracılığıyla bilgileri doğrulamak istemektedir.[64]

Televizyon, gazete, radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra internet, sosyal medya gibi yeni medya ortamlarının da dâhil olduğu birçok iletişim kanalı bulunmaktadır. İletişim kanallarının çok çeşitli olması, fazla sayıda bilgi yoğunluğuna neden olmaktadır. Kriz zamanlarında özellikle sosyal medyada yayılan provokatif, asılsız bilgiler tehlikeli sonuçlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, kriz yönetimi sürecinde kamuoyuyla doğru bilginin hızlı bir şekilde paylaşılması önem arz etmektedir. Tüm bu iletişim kanalları içerisinde toplumun tamamına hitap edebilen televizyonun, haber, yetkililerin düzenlediği basın toplantıları gibi içerikleri kamuoyuna hızlı bir şekilde ulaştırması krizin başarılı bir şekilde yönetilmesinde etkili olmaktadır.[65]

Kriz dönemlerinde toplum her zamankinden çok daha fazla bilgi ihtiyacı duymaktadır. Bu nedenle medyaya, kriz dönemlerinde daha fazla sorumluluk düşmektedir. Medya kriz dönemlerinde bilgilendirme işlevinin yanı sıra toplumun psikolojisini ve duygularını da etkileyebilme gücüne sahiptir. Bunun yanı sıra medya, toplumda paniğe neden olabilecek durumlara da yol açabilmektedir.[66]

Dünyayı etkisi altına alan sağlık krizlerden biri olarak ortaya çıkan Kovid-19 salgını, görsel medya, basın ve sosyal medyanın ilgisini çekmektedir. Bu nedenle bilgi edinebilecek çok fazla sayıda kaynak mevcut olmakla birlikte bu kaynakların yanlış

[64]Centrers for Disease Control and Prevention, Working with the Media, https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC_Working_with_the_Media.pdf, 05.01.2021

[65] Ömer Faruk Özgür, "Kriz Yönetimi ve Kriz İletişimi Bağlamında Soma Maden Faciası Krizine Bakış'', *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2018, 2 (2), s.39.

[66] Demirhan Hanifi Demir, Emre Vadi Balcı, Kriz Haberciliği ve Etik Sorunsalı, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 2019, 11, 48-56.

bilgiler içermesi ve söylentilerle gerçeği ayırt etmede zorluk yaşanmasına neden olabilmektedir. Medya organlarının salgınla ilgili yayınlarında devlet yetkililerinin ve sağlık çalışanlarının açıklamalarını birincil kaynak olarak kullanması ve topluma karşı şeffaf olunması krizin başarıyla yönetilmesi bakımından oldukça önemlidir.[67]

Kim ve Kreps yaptıkları çalışmada ABD'de Kovid-19 salgını sırasında hükümet iletişimini analiz etmiş ve benzer halk sağlığı krizleri için etkili sağlık riski iletişim stratejileri oluşturmaya yönelik öneriler sunmuştur. Bu önerilerden bazıları şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Pandemi sırasında kafa karışıklığı, korku veya yanlış anlama olmaksızın toplumu mantıklı ve koordineli davranışlara yönlendirmek için bilgilerin açık ve şeffaf bir şekilde iletilmesi, toplumun kafasını karıştırabilecek iletişim gürültüsünü ortadan kaldırmak amacıyla bilimsel mesajların akışlarını ve içeriğini kontrol etmek için bilgi yayma stratejilerinin oluşturulması, kamu hizmetleriyle ilgili ihtiyaçlarını, sorularını ve geri bildirimlerini dinlemek için kamuoyuyla doğrudan bir iletişim kanalı oluşturulmasıdır.''[68]

Salgın hastalıklar eskiden olduğu gibi şimdi de dünyayı etkisi altına almakta ve büyük krizlere yol açmaktadır. Yakın geçmişte SARS, domuz gribi, ebola, MERS ve son olarak da Kovid-19 salgını küresel bir sağlık krizi olarak ortaya çıkmış dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer alanlara kıyasla sağlık alanında ortaya çıkan krizlerin yönetilmesi doğrudan insan hayatını ilgilendirmesi ve atılacak her adımın geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açabilmesi bakımından daha zor olmaktadır.[69] Hızlı karar almak, toplumu zamanında ve doğru şekilde bilgilendirmek kısacası kriz durumlarında etkili bir iletişim krizin üstesinden

---

[67] Reema Karasneh, Sayer Al-Azzam, Suhaib Muflih, Ola Soudah, Sahar Hawamdeh, Yousef Khader, "Media's Effect On Shaping Knowledge, Awareness Risk Perceptions And Communication Practices Of Pandemic COVID-19 Among Pharmacists'', *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 17 (1), 2021, s.1897-1902.

[68] Do Kyun David Kim, Gary L. Kreps, "An Analysis of Government Communication in the United States During the COVID-19 Pandemic: Recommendations for Effective Government Health Risk Communication'', *World Medical & Health Policy*, 2020, 12: 398-412.

[69] Müslüme Akyüz, "Covıd-19 Pandemisi Bağlamında Sağlık Hizmeti Sunan Örgütlerde Kriz Yönetimi Yaklaşımları: Kıyaslamalar ve Bir Model Önerisi, *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi''*, 2020, 3 (2), s.173.

gelebilmenin birinci ve en önemli koşuludur. Ayrıca, kriz iletişiminde başarının sağlanabilmesi için hedef kitlenin sağlık okuryazarlığının ve medya okuryazarlığının arttırılması, olumlu sağlık davranışlarının kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.[70]

Ülkemizde ilk Kovid-19 vakasının görüldüğü tarih olan 10 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca bir basın toplantısı düzenleyerek yaşanan sağlık krizi hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir. Bu bilgilendirmeler salgın dönemi boyunca sıklıkla devam etmiştir. Toplumun zamanında açık ve şeffaf olarak bilgilendirilmesi krizin doğru bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır. Sağlık Bakanının açıklamalarının yanında medya, Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmeleri kamuoyuna aktarırken birincil kaynak olarak uzman kişilere ve devlet yetkililerine başvurmuştur. Bunun yanında zaman zaman medyada yer alan haberler krizi büyüterek halkta panik ve korkuya yol açmıştır. Özellikle sosyal medyada hızla yayılan kaynağı belirtilmemiş, doğrulanmamış haberler toplumda paniğin daha da artmasına neden olmuştur.

Kriz yönetiminde devlet yetkilileri ve medya üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye çalışırken sonuç ne olursa olsun her zaman kamuoyuna karşı açık ve şeffaf olmalı yaşanan kriz hakkında toplumu zamanında bilgilendirmelidir. Güvenilir kaynaklardan ve konunun uzmanlarından alınan bilgiler sağlık krizlerinin doğru yönetilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır. Geleneksel medya çoğunlukla bunu başarmış olsa da son dönemde hayatımızda önemli bir yer kaplayan sosyal medyada bu kıstasların yeterince sağlanamadığı görülmektedir.

[70] Hakan Tüzün, Hacer Demirköse, Seçil Özkan, Asiye Uğraş Dikmen, Mustafa Necmi İlhan, "Kovid-19 Pandemisi ve Risk İletişimi'', *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 2020, s.1-8.

1.5.HABER KAVRAMI

Toplumda yaşayan insanların yakın çevresinde veya dünyada olup bitenler hakkında bilgi ihtiyacının karşılanması bakımından haber, oldukça önemli bir kavramdır.

Haber kavramıyla ilgili çok çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde haber, *"bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık", "iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi"* şeklinde tanımlanmaktadır.[71] Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere haberi oluşturan temel unsur bir olaydır. Arapça bir sözcük olan habere, İngilizcede "news" denilmektedir. Burada "news" sözcüğünü oluşturan harflere bakıldığında N, kuzey sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı olan North; E, doğu sözcüğünün karşılığı olan East; W, batı anlamına gelen West; S harfi de güney anlamına gelen South kelimesini temsil etmektedir. Her alanda ve her yerde gelişen olayları kapsaması yönünden bu kelimelerin baş harfleri vurgulanmıştır.[72]

Bir diğer görüşe göre her şey haber değildir. Burada neyin haber olup neyin haber olamayacağı ile ilgili yaygın bir görüş bulunmaktadır: *"Bir köpek bir adamı ısırırsa haber değildir; ancak bir adam bir köpeği ısırırsa haberdir."* Bu görüşten hareketle, haberin oluşması için her zaman rastlanandan farklı, alışılmadık, ilgi çeken bir olayın meydana gelmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kars, haberi *"bireylerin yaşamını etkileyen olumlu, olumsuz, tüm toplumsal gelişmelere ilişkin bilgilerin, gazete, radyo, televizyon, dergi gibi medya organları tarafından kamuoyuna aktarıldığı metinlerdir.''* şeklinde tanımlamaktadır.[73]

---

[71] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, 12.11.2020
[72] A. Rıdvan Bülbül, *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s.75.
[73] N. Kars, 2015, s.7.

Tokgöz'e göre, haber bir olaya bir fikre ve soruna dayanmakta ve bu olaylar, fikirler ve sorunlar hikâyeleştirilip özetlenerek haber yapılmaktadır. Bu kurgulama yapılırken haber ile gerçek arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi ve haberi oluşturan olayın zamana uygun olması gerekmektedir. Ayrıca olay hikâyeleştirilirken izleyicinin ilgisine hitap edilmeli ve bu yapılırken de olayın aslına bağlı kalınmalıdır.[74]

Yüksel ve Gürcan ise haberi, *"bir olay, bir olgu üzerine edinilen, iletişim ya da yayın organlarıyla verilen bilgi ve insanları ilgilendiren, zamanlı olan, fikrin, olayın, sorunun özeti''* şeklinde tanımlamaktadır.[75]

Girgin ve Özbay, "Haber Yazmak'' adlı kitabında 100 tane haber tanımlamasına yer vermiştir. Bu tanımlardan bazıları:

- "Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, bilinmeyenlere aktarılmasıdır.
- Bireylerin ilgi duydukları olayların hikayeleştirilmiş biçimleridir.
- Gerçek olan bir şeyin özetidir.
- Vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay, fikir ve kanaattir.''[76]

2.2.1.Haber Değeri

Haber değeri, gerçekleşen birçok olay içerisinden hangilerinin haber olacağını belirleyen unsurlardır. Bunlar:

- Zamanlılık
- Yakınlılık
- Önemlilik
- İlgi Çekme
- Sonuç unsurlarıdır.

[74] Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981, Ankara, s. 55-56.
[75] Erkan Yüksel, Halil İbrahim Gürcan, *Haber Toplama ve Yazma*, Tablet Kitabevi, Konya, 2005, s.55.
[76] Atilla Girgin, Seçil Özbay, *Haber Yazmak*, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s.3-9.

2.2.1.1.Zamanlılık Unsuru

Haber ve haberin yayınlanabilir olması açısından zaman, hayati bir öneme sahiptir. İnsanlar, çevresinde olup bitenleri öğrenmek için haberi ilk önce sunan kaynağı takip etmektedir. Haberde zamanlılık değeri yenilik, anilik ve geçerlilik unsurlarından oluşmaktadır. Haberi oluşturan olayın yeni olması yenilik, muhabirin bilgileri hızlı bir şekilde haber merkezine ulaştırması ve kitlelere sunulması anilik, sunulan haberin o andaki durumla bağlantılı olması geçerlilik unsurları haberin zamanlılık değerini oluşturmaktadır. Daha önceden gerçekleşmiş bir olayın yeni gün yüzüne çıkmış olması da haberin yenilik unsuru taşıdığını göstermektedir. Yenilik unsuruna uyulmaması gazetecilik dilinde "atlanmış haber'' yani eskimiş, güncelliğini yitirmiş anlamına gelmekte bu da haberin nesnelliğini etkilemektedir.[77]

Zaman unsuru, haberin bir an önce hazırlanıp sunulması bakımından habercilerin zamana karşı sıkı bir yarış içerisinde olmasına neden olmaktadır. Sağlık haberleri özelinde değerlendirildiğinde bu unsur kimi zaman haberin doğrulanmadan sunulmasına neden olabilmekte ve sağlık konusunda toplumda geri dönüşü mümkün olmayan hasarlara yol açabilmektedir.

2.2.1.2.Yakınlık Unsuru

Yakınlık haber değeri oluşturması bakımından iki yönlü olarak ele alınmaktadır. İlk olarak, haberi yapan muhabirin olayın gerçekleştiği yere yakınlığıdır. Muhabir olayın gerçekleştiği yerden uzak olsa dahi yürüttüğü çalışmalar ve olay hakkında yaptığı araştırmalarla haberin konusuna yakınlaşma imkanına sahiptir.[78]

[77] A. R. Bülbül, 2001, s.132-136.
[78] A.g.e., s.136.

İkinci değerlendirme ise, hedef kitlenin haber konusu ile arasındaki mesafedir. Burada hem coğrafi yakınlık hem de kültürel, sınıfsal yakınlık kastedilmektedir.[79] Türkiye'de yaşanan siyasi bir olay, ülkemiz insanları açısından dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen sarsıcı depremden daha çok haber değeri taşıyabilmektedir. Örneğin, Kovid-19 salgını 2020 yılının Ocak ayından itibaren birçok ülkeyi alarma geçirmiştir. Ancak, sınır bölgemizde Kovid-19 vakalarının artmasının ardından salgının Türk televizyonlarında gündemde yer almaya başladığı gözlemlenmiştir.

2.2.1.3.Önemlilik Unsuru

Haberin konusu olay, toplumsal yaşamı doğrudan etkiliyor ve herhangi bir değişime veya gelişime yol açıyorsa önemlidir. Önemlilik değerini olayın ölçüsü, etkilemesi ve sonucu belirlemektedir. Bu üç etmenden olayın ölçüsü, hedef kitlenin sayısal büyüklüğünü; etkileme, haberin ne kadar büyüklükte bir grubu etkilediği; sonuç ise haberin hedef kitle üzerinde oluşturduğu olumlu ya da olumsuz etkileri ifade etmektedir.[80]

Toplumsal yaşamı şekillendiren, kanunlar, kurallar, devletin ve hükümetin aldığı kararlar her zaman önemlidir. Bunun yanında kişilerin yaşamını etkileyecek olaylara karşı almak istediği önlemler, örneğin, salgın hastalıklardan korunma tedbirleri ya da uymak zorunda olduğu tedbirler, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi konular önemlidir.[81]

Haberlerin gazete, radyo ve televizyonlarda veriliş sırası ve habere ayrılan süre de önemlilik derecesine göre belirlenmektedir. Gazetelerde önemli haberler ilk sayfaya yerleştirilmekte, önem derecelerine göre sürmanşet, manşet gibi alanlarda verilmektedir. Radyo ve televizyonlarda ise önemli haberler birinci sırada

[79]A. R. Bülbül, 2001,., s.136.
[80] A. Girgin, S. Özbay, 2013, s.13-14.
[81] A.g.e., s.13-14.

sunulmaktadır. Bu haberler gün içinde yer alan haber bültenleri, ana haber bültenlerinde de sık sık tekrarlanmaktadır.[82]

2.2.1.4.İlgi Çekme Unsuru

Haber değerini oluşturan en önemli unsur haberin insanların ilgisini çekmesidir. İnsanlar kendilerini ilgilendiren olaylara karşı daha duyarlıdır. Yaygın görüşe göre, hedef kitlenin ilgisini çekmeyen olaylar haber değeri taşımamakta ve çoğu zaman haber olamamaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların ilgi duyduğu olaylar da çeşitlenmiştir. Günümüzde insanlar, olumsuzluk, çatışma, riziko, cinsellik, gerilim, romantizm gibi konulara ilgi duymaktadır. Konunun, sıra dışılığı, beklenmedik olması, güncelliği, hedef kitlenin yaşam tarzıyla örtüşmesi, olumsuzluğu, sunuluş biçimi, tanınmış kişi ya da kurumlarla ilgili olması kişilerin habere ilgisini arttırmaktadır.[83]

Sağlık haberlerinin günümüzde insanların ilgisini daha çok çekmeye başladığı bilinmektedir. Televizyon kanallarının yayın akışlarına baktığımızda sağlık konulu programların; gazetelerde sağlıkla ilgili köşe yazılarının ve haberlerin sayısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Hastalıkların tedavisinde kullanılan yeni yöntemler, mucize tedaviler, zayıflama diyetleri, yaşlanma belirtilerini azaltmak için uygulanan kürler gibi çeşitli sağlık temalı konular haber bültenlerinde sıklıkla yer alan başlıklardır.

[82] A. R. Bülbül, 2001, s.137.
[83] A. Girgin, S. Özbay, 2013, s.12.

2.2.1.5.Sonuç Unsuru

Haber konusu olay başladıktan sonra gelişmekte ve sonuçlanmaktadır. Bir haberin mutlaka bir sonucunun olması gerekmektedir. Haber konusu olay ile ilgili değerlendirmeler, olayın nasıl bağlandığı belirtilmelidir.[84]

Tokgöz, haberde sonuç unsurunu *"Gazetecinin sonuç öğesini iyi değerlendirmesi, haberin önemini, büyüklüğünü belirlediği gibi, haber üzerinde yerinde ve doğru hüküm vermesinde, başarılı olmasına da yol açmaktadır.''*[85] şeklinde ifade etmektedir.

Zamanlılık, yakınlık, önemlilik, ilgi çekme ve sonuç ögelerin yanında haberin gerçek ve anlaşılabilir olması da haber değerini oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca bu unsurlar zaman içerisinde değişmekte ve yerini yeni unsurlara bırakabilmektedir.

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinde:

> "Haber bültenleri ve haber programları, tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz (…)''

[84]Faruk Uğurlu, Şerife Öztürk, *Türkiye'de Televizyon Haberciliği Özel Televizyon Kanallarının Getirdikleri*, Tablet Kitabevi, 2006, Konya, s.49.
[85] O. Tokgöz, 1981, s.66.

hükmü yer almaktadır.[86] Bu durum RTÜK'ün Görsel-İşitsel Yayıncılık Etik İlkelerinde de *''İfade özgürlüğü ve haber alma hakkı çerçevesinde, olay ve olguları doğru ve tarafsız vermek''* şeklinde ifade edilmektedir. [87]

Haberin gerçek olması, basın etiğinin olmazsa olmaz kuralıdır. Haberler gerçek olan olayların hikâyeleştirilerek hedef kitleye sunulması sürecidir. Haberin hammaddesi olan olay gerçek değilse ve gazeteci tarafından doğrulanmadıysa bu durum sosyal açıdan olumsuzluk yaratmakta ve kamusal zararlara yol açabilmektedir.

[86] 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG: 03.03.2021, 27863

[87] RTÜK Yayıncılık Etik İlkeleri https://www.rtuk.gov.tr/yayinci-duzenlemeleri/3746/3908/yayincilik-etik-ilkeleri.html 12.01.2021. Ayrıntılı bilgi için EK-1'e bakınız.

İKİNCİ BÖLÜM

SAĞLIK HABERCİLİĞİ VE SAĞLIK HABERCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde Kovid-19 salgını süresince haber bültenlerinde yer alan haber içeriklerinin çözümlemesine geçilmeden önce televizyon yayıncılığı ve televizyon haberciliğinin gelişimine değinilecek ardından sağlık haberciliğinin tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Sağlık haberi ve sağlık haberciliği kavramlarının ne olduğu açıklanmaya çalışılacak, sağlık haberlerinin sunumunda karşılaşılan sorunlara ve dikkat edilmesi gereken etik ilkelere yer verilecektir.

2.1.TELEVİZYON YAYINCILIĞI VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİNİN GELİŞİMİ

Bireylerin tutum ve davranışlarını etkileme ve değiştirme gücüne sahip olan kitle iletişim araçlarından televizyon, teknolojinin en büyük icatlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Hem ses hem de görüntüyü bir arada kullanması bakımından etkili olan kitle iletişim aracı günümüz internet çağında bile hâlâ etkinliğini sürdürmektedir. Televizyon kavramı, uzak görüntü anlamına gelen "tele'' ve "vision'' kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. İnsanlar hem yakın çevresinde hem de tüm dünyada olup bitenleri bu sihirli kutu sayesinde duyarak ve görerek öğrenmektedir.

Televizyonun birincil amacı kitlelere haber ulaştırmak olsa da eğlendirme, rahatlatma gibi amaçları da haber ulaştırma amacı kadar önemli bir hâle gelmiştir. Küreselleşme ve çok sayıda televizyon kanalının yayın hayatına başlamasıyla birlikte televizyonun haber verme işlevi de değişime uğramıştır. Başlangıçta sadece haber sunumuna yönelik ve sade bir yayın anlayışı hâkimken rekabetin artmasıyla birlikte

çeşitli efektler, müzikler eklenmiştir. İnsanlık tarihinin en büyük icatlarından biri olan televizyonu ve bu kitle iletişim aracının en önemli program türü olan haberleri anlamak için tarihsel gelişimine değinilmelidir.

İlk televizyon yayını, 1936 yılında İngiltere'de Alexandra Palace'de kurulan televizyon stüdyosundan yapılmıştır. Aynı yıllarda ABD'de de televizyon yayınıyla ilgili çalışmalar sürmektedir. 1939 yılında New York'ta düzenlenen Dünya Fuarı'ndan izlenimler televizyon aracılığıyla aktarılmıştır. ABD'yi daha sonra Sovyetler Birliği, Almanya ve Fransa takip etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile yayınlara bir süre ara verilmiş, savaştan sonra televizyon yayınları yeni tekniklerle ilerlemeye devam etmiştir.[88]

1948'de CBS (Columbia Broadcasting System) televizyonu tarafından ABD'de ilk televizyon haber bülteni yayını başlatılmış, ardından NBC (National Broadcasting Company) ve ABC (American Broadcasting Company) kanalları da haber yayınına geçmişlerdir. Bu kanallar arasındaki rekabet haber stüdyosuna çeşitli dekorların eklenmesini sağlamıştır. Avrupa'da ise televizyonun haber sunma aracı olarak kullanılması 1950'li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. BBC (British Broadcasting Corporation) televizyonu, haberlerde kurgu tekniği, perfore kullanımı ve çeşitli birtakım materyalleri kullanmaya başlamıştır[89].

Televizyon, teknik ve içerik açısından radyonun devamı niteliğindedir. Bu durum, ilk televizyon haberlerinde de görülmektedir. Nitekim, o yıllarda televizyon haberlerinin radyo haberlerinden farkı görüntünün olmasıdır.[90]

ABD'deki televizyon kanalları, özel girişim tarafından kurulup işletilirken; Avrupa ülkelerinde kamu yayıncılığı anlayışı benimsenmiştir. Sistemdeki bu temel

[88] Aysel Aziz, Televizyon ve Radyo Yayıncılığı (Giriş), Hiperlink Yayınları, s.49.
[89] A.g.e., s.50.
[90] F. Uğurlu, Ş. Öztürk, 2006, s.37.

farklılık ülkelerin ekonomik sistemlerinden kaynaklanmaktadır. ABD'de haber bültenlerinin de diğer programlarda olduğu gibi izlenme oranlarının arttırılması amacıyla bülten içerisine reklam alması istenmiştir.[91]

Avrupa'da ise kamusal bir hizmet olarak görülen televizyon haber bültenleri, önemli konuların ele alındığı içeriklerden oluşturulmuştur. Toplumu bilgilendiren ve yönlendirmeyi amaçlayan haber bültenlerinin içerikleri de bu amaç doğrultusunda şekillendirilmiştir. [92]

1980'li yıllara gelindiğinde kamu yayıncılığı sistemini benimseyen ülkelerde birtakım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan ilki, kamu yayıncılığı finansmanında yaşanan güçlüklerdir. Küreselleşmenin etkisiyle piyasaların serbestleşmesi, enflasyonun artışı gibi ekonomik nedenler bu durumu daha da zorlaştırmıştır. Kamu hizmeti yayıncılığını benimseyen kurumların finansmanı izleyicilerden topladıkları ruhsat ücretlerine bağlıdır. Ancak, hükûmetler siyasi nedenlerden dolayı ruhsat ücretlerinde artış konusunda isteksiz davranmıştır. Gelişen teknoloji ile kablo, uydu ve sayısal yayıncılığın ortaya çıkması frekans kısıtlılığını ortadan kaldırmış ve alternatif ticari kanalların sayısının artmasıyla izleyici oranlarında yaşanan kayıplar, yayın kurumlarının ruhsat ücretlerinin artırılması isteklerini hükûmetler karşısında daha az savunulabilir hâle getirmiştir.[93]

2.1.1.Türkiye'de Televizyon Yayıncılığı ve Televizyon Haberciliğinin Gelişimi

Televizyonun Türkiye'ye gelişi ekonomik ve teknik nedenlerden dolayı gecikmiştir. Türkiye'de ilk televizyon yayını, 16 Temmuz 1952 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi, Taşkışla binasında denenmiştir. İlk televizyon yayınında Kore

[91] Mustafa Şeker, "Televizyon Haberciliğinde Küresel Format ve Haberciliğe Etkileri'', *Selçuk İletişim*, 2013, 4 (4) s.37.
[92] A.g.m., s.37.
[93] Hale Yahyalı, "Sayısal Çağda Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT'nin Güncel Stratejileri'', *İletişim Araştırmaları*, 8 (2), 51-53.

Savaşı'nı anlatan bir film gösterilmiştir. Bu yıllarda teknik eksiklik ve yetişmiş personel sayısının azlığı nedeniyle televizyon yayınları haftada bir gün 17.00-19.00 saatleri arasında yapılmıştır.[94]

1961 Anayasasının 121. maddesinde *''Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir''* hükmüne dayanılarak çıkarılan 359 sayılı yasanın 1 Mayıs 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle özerk bir kurum olarak Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuştur. Ancak, çeşitli toplumsal olayların sonucunda 1971'deki anayasa değişiklikleri ile kurumun özerkliği kaldırılmış ve tarafsız bir kamu iktisadi kuruluş olarak tanımlanmıştır. 1982 Anayasası ile de TRT'nin üzerindeki devlet tekeli daha da pekiştirilerek devam etmiştir.[95]

Türkiye'de ilk düzenli televizyon yayını, TRT'nin kurulmasının ardından 31 Ocak 1968 tarihinde TRT bünyesinde Ankara'da başlamıştır. Yeterli ve yetişmiş personel sayısının azlığı ve teknik aksaklıklara rağmen TRT'nin ilk yayını toplum tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Seneler içerisinde bu aksaklıklar giderilse de 1990 yılına gelindiğinde TRT-1, TRT-2 TRT-3, TRT-4, TRT-GAP TRT-INT ve Avrasya kanallarından yayın yapan TRT halkın beklentilerini karşılayamamaya başlamıştır.[96]

Ülkemizde özel televizyon yayınları herhangi bir yasa düzenlemesi olmadan fiili bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Kanun boşluklarından yararlanılarak Star 1 televizyonu uydu aracılığı ile Avrupa'dan Türkiye'ye yönelik yayın yapmaya başlamış ve televizyon yayıncılığı üzerindeki devlet tekelini kırmıştır. Star 1 televizyonundan sonra 1990-1994 yılları arasında çeşitli özel televizyon kanalları da yayına başlamış ve yayıncılık alanında bir düzensizlik baş göstermiştir. Özel televizyon kanallarının

[94] F. Uğurlu, Ş. Öztürk, 2006, s.65.
[95] Vedat Demir, "Türkiye'de Özel Radyo ve Televizyonların Çıkışı ve Bu Konuda Devlet Tekelinin Kalkması'', *Marmara İletişim Dergisi*, 7 (7), s.181-183.
[96] Özden Çankaya, "Türkiye'de Televizyonculuğun Gelişimi ve Bugünkü Durumu'', *Marmara İletişim Dergisi*, 1993, 2 (2), s.223-224

sayısının artması ve yayıncılık alanında yaşanan karmaşa nedeniyle acil bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmuşsa da hükûmet yetkilileri bu duruma karşı bir süre kayıtsız kalmıştır. TRT yayınlarının ilkelerini belirleyen ve denetimini yapmakla görevlendirilen Radyo Televizyon Yüksek Kurulu, mevcut durumla ilgili ifade özgürlüğünün tamamlanması için özel radyo ve televizyonların gerekliliğini vurgulayan bir rapor hazırlamıştır.[97] Önceleri, farklı kanallarda çeşitli yayınları heyecanla takip eden toplum ise bir süre sonra bu yayınlardan rahatsızlık duymaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, yayıncılık alanında bir düzenleme yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu sebeple, 8 Temmuz 1993'te Anayasa değişikliği yapılarak radyo ve televizyon yayınları üzerindeki kamu tekeli ortadan kaldırılmış, özel radyo ve televizyon yayınlarının yapılmasının önü açılmıştır. Özel radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 1994 yılında yürürlüğe girmesiyle, yayıncılık alanını düzenleyen Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur.[98]

TRT, ülkemizde kamu yayıncılığı anlayışıyla faaliyette olan tek kurumdur. Kamu yayıncılığı ve özel yayıncılık arasındaki temel fark, kamu yayıncılığında kamu yararı gözetilirken, özel yayıncılıkta ticari kâr beklentisi kamu yararının önüne geçmektedir. Özel yayıncılıkta gelirin kaynağını reklamlar oluşturmakta ve daha çok reklam alabilmek için daha fazla sayıda izleyiciye ulaşılması gerekmektedir. Bu nedenle özel yayıncılıkta kamu yararına yönelik yayıncılık beklentisinden uzaklaşılmaktadır. Bu farklılık tüm programlarda olduğu gibi haber programlarında da kendisini göstermektedir. Kamu yararının gözetilmesi, ilkeli ve seviyeli habercilik TRT'nin haber anlayışını oluşturmaktadır. Bu nedenle haber bültenlerinde magazin haberleri yer almamaktadır. TRT'nin haber bültenleri zaman zaman protokol sıralamasına göre yapılmakta, Cumhurbaşkanının çalışmalarına yönelik haberler ilk sırada verilmekte ve bunu sırasıyla parti başkanlarının faaliyetleri, ulusal ve uluslararası gelişmeler takip etmektedir.[99]

[97] Ö. Çankaya, 1993, s.226.
[98] Gamzehan Öztürk, "*Radyo Televizyon Alanında Düzenleme Denetleme ve Kontrol RTÜK ve Dünyada RTÜK Benzeri Kuruluşlar''*, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.23-25.
[99] F. Uğurlu, Ş. Öztürk, 2006, s.92.

Özel televizyon kanallarının ortaya çıkmasıyla habercilik anlayışında da değişimler meydana gelmiştir. Ticari kaygı ile yayıncılık yapan kuruluşlar izlenilirliği arttırmak adına, sansasyon, şiddet gibi unsurları öne çıkarmış, haberleri taraflı ve yorumlayarak sunmuş, görüntüleri sürekli tekrarlayarak rahatsız edici hâle getirmiş ve şirket sahiplerinin düşüncelerini yansıtan yayınlar ile de etik ilkelerin ihlaline sebep olmuştur. Haberlerin ilgi çekici olmasında spikerlerin dış görünüşü, spikerlerin beden dili ve görüntü tekniklerini kullanarak haber sunumunu bir şova dönüştürmesi de etkili olmuştur.[100]

Son yıllarda internet kullanımının yaygınlaştığı görülse de televizyon hâlâ kitle iletişim araçları içerisinde önemli bir konuma sahiptir. RTÜK'ün 2018 yılında gerçekleştirdiği "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmasında'' günlük ortalama televizyon izleme süresinin 3 saat 34 dakika olduğu ortaya koyulmuştur. Aynı araştırma kapsamında en çok izlenen program türü aylık ortalama 24 gün ile "Haberler" olmuştur.[101]

Haberlerin, televizyonun en önemli içeriğini oluşturması ve en çok izlenen program türü olmasının nedeni, insanların çevrelerinde olup bitenler hakkında merak içerisinde olmasıdır. Ayrıca haberlerin, televizyon yayınlarının en çok izlendiği zaman diliminde yer alması (prime time) insanlara haber izleme alışkanlığı kazandırmıştır. İşten eve gelen insanlar televizyonu açtıklarında ilk olarak haber bültenlerine rastlamaktadır. Haber bültenlerinde, toplumsal olaylar, politika, ekonomi ve spor haberleri her dönem ilgi çekici olmuş, 1980'li yıllardan itibaren artmaya başlayan sağlık haberleri de haber bültenlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

Televizyondan iletilen mesajlar ses ve görüntüsüyle birlikte zihnimize kodlanmaktadır. Bu kodlar zihnimizde anlamlandırılarak davranışa dönüşmektedir. Örneğin, haber bülteninde şiddetli yağmur, kar fırtınası gibi doğa olaylarının

[100]F. Uğurlu, Ş. Öztürk, 2006, s.107-111.
[101] RTÜK, *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması,* 2018, Ankara.

gerçekleşebileceği haberini izlediysek çeşitli önlemler alır, ekonomi ile ilgili haberlerde piyasa analizlerinden faydalanarak yatırım araçlarını belirleriz. Sağlık haberlerinde yer alan tavsiyeler, tedavi yöntemleri, yeni buluşlar hakkındaki gelişmeler ile toplumda davranış değişikliği oluşturmak amaçlanmaktadır. Özellikle son yıllarda sağlıklı beslenme, yaşlanmanın önlenmesi, estetik ve güzellik konulu haberler hem yazılı hem de görsel işitsel medyada sıklıkla rastlanan konu başlıkları haline gelmiştir. Bunun yanında beklenmeyen bir durum olarak ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar, salgınlar hakkında da önleyici, koruyucu ve tedavi edici bilgiler içeren haberler gündemde yer almaktadır.

2.3.TÜRKİYE'DE SAĞLIK HABERCİLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sağlık haberciliği, 1830'lardan itibaren ilk tıp dergilerinin ve gazetelerin yayınlanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sağlık haberleri daha çok yurt dışından edinilen kaynakların tercümesi ve bilim haberlerinin alt dalı olarak yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olarak 1831 yılında yayınlanmaya başlayan Takvim-i Vekayi'de, "Fünun" (fen, bilim) başlığı altında sağlık alanındaki gelişmeler yer almıştır.[102]

İlk tıp dergisi olan Vakayi-i Tıbbiye'nin 1849 yılında yayınlanmasının ardından halk sağlığı alanında dergi ve gazetelerin sayısı artmaya başlamıştır. Bu dergilerde genel olarak işlenen konular, difteri, kolera gibi dönemin bulaşıcı hastalıkları konusunda bilgiler ile hekimlerin makaleleri, çeşitli hastalıklara karşı ilaç ve kürler gibi başlıklardan oluşmuştur.[103]

II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan ve Ankara Radyosu'nun yayına başlamasıyla halkı bilgilendirme konusunda radyo, yeni bir kitle iletişim aracı olarak

[102] Pelin Öğüt, *Türkiye'de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Hürriyet Gazetesi Örneği,* Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2013, s.124.
[103] A.g.t., s.126.

yerini almıştır. Radyo programlarında işlenen sağlık konuları genellikle dinleyici mektuplarındaki soruların cevaplandırılması şeklinde işlenmiştir. Bu dönemde ünlenen Doktor Galip Ataç'ın haftanın altı günü yayınlanan "Evin Saati" isimli programında programa davet edilen uzman kişilere sorular yöneltilmiş ve halk sağlığı ile ilgili genel bilgiler yer almıştır.[104]

1970'li yıllara gelindiğinde henüz sağlık haberciliğinde bir uzmanlaşma görülmemiştir. Muhabirler, tüm dallarda haberler yapmıştır. Bu dönemde, sağlık haberleri daha çok anormal, sansasyonel haber içerikleri ile gündeme gelmiştir.[105]

Bu sansasyonel haber içeriklerine örnek olarak, 1988 yılında, özel televizyon kanallarının yayın hayatına başlamadan önceki dönemde, TRT'nin 10 Şubat 1988 tarihinde ana haber bülteninde sunulan zakkum olayı verilebilir. Bu olayda, haber bültenine konuk edilen Dr. Ziya Özel, kansere çare olarak zakkum ekstreli bir ilaç bulduğunu iddia etmiş ve bu bilgi flaş haber olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Henüz bilimsel olarak kanıtlanmamış bir haberin ana haber bülteninde 28 dakika boyunca sunulması meslek örgütleri, doktorlar ve çeşitli çevreler tarafından eleştirilmiştir. Kanser tedavisi gören birçok hasta tedavilerini yarıda bırakarak bu bitkiden fayda göreceğine inanmış, bunun sonucunda da astım hastası olan bir kişinin bahçesindeki zakkum bitkisini kaynatıp içmesiyle ölümü olayı başka bir boyuta taşımıştır. Habercilik tarihine "zakkum olayı'' olarak geçen bu olayın ardından sağlık haberciliğinde etik tartışmaları da başlamıştır.[106]

Özel, daha sonra 2010 yılında yayınladığı kitabında olayı şu sözleriyle ifade etmiştir:

[104] P. Öğüt, 2013, s.130
[105] A.g.t., s.132.
[106] A.g.t., s.134-136.

> "Bu yayından sonra aşırı bir talep olacağı tahmin ediliyordu. (…) Yayından sonra olacak talebi karşılamak için tedbirler düşünüldü. Yayın, TRT'nin ana kanalında 10 Şubat 1988 günü saat 20 haber bülteninde 27 dakika olarak gerçekleşti. Etkisi ve tepkisi zannedilenin çok ötesinde ve farklı oldu. Üstüme saldırı o kadar fazla oldu ki, hastalara yardımım söz konusu dahi olamadı.''[107]

1990'lı yıllar sağlık haberciliğinde uzmanlaşmanın tartışıldığı ve derneklerin kurulmaya başlandığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1991 yılında İstanbul merkezli "Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği (ESAMDER)'' faaliyete geçmiştir. "Eğitimli gazeteci, sağlıklı haber'' sloganıyla kurulan dernek kuruluş amacını, sağlık alanında haberciliğin kalitesinin arttırılması, halkın doğru bilgiye ulaşmasında etik kuralların gözetilmesi ve sağlık haberciliğinde uzmanlaşmanın sağlanması olarak ifade etmiştir.[108] Derneğin oluşturduğu etik ilkelere göre:

> "ESAM üyesi gazeteciler, yalan, taraflı, kamuoyunu yanıltıcı, yönlendirici, umut tacirliğine yönelik haber yapamaz. Haberlerinde öğrenci, öğretmen, hasta, hekim haklarına saygı gösterir. Sağlık muhabiri ilaç alanındaki yenilikleri ilaçların ticari ismini belirterek haber yapamaz.[109]

2000'li yıllara gelindiğinde radyo, dergi ve gazetelerden sonra televizyonda da sadece sağlık teması ile yayınlanan programların sayısında artış görülmüştür. Programlara olan ilgi nedeniyle bu dönem aynı zamanda sağlığın ticarileşmeye başladığı dönemin de başlangıcı olmuştur.

2011 yılında faaliyete geçen bir diğer dernek ise "Sağlık Muhabirleri Derneği (SMD)''dir. Derneğin merkezi Ankara olup amacı, sağlık muhabirleri arasındaki dayanışmanın sağlanması, içeriği itibariyle hassas ve özen gösterilmesi gereken sağlık

[107] H. Ziya Özel, Zakkum Gerçeği, Binay Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.100.
[108] Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, http://www.esamder.org.tr/profil.asp, 23.01.2021.
[109] Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, http://www.esamder.org.tr/profil.asp, 23.01.2021. Ayrıntılı bilgi için EK-2'ye bakınız.

haberciliği alanında uzmanlaşmanın sağlanması ve basında sağlık haberciliği bilincinin oluşturulması olarak özetlenebilmektedir.[110]

Sağlık İletişimi Derneği (SİLDER) ise bu alanda faaliyete geçen üçüncü dernek olmuştur. 4 Ekim 2012'de Ankara merkezli olarak kurulan dernek, halkın sağlık konusunda doğru bilgilendirilmesini, sağlığın iyileştirilmesini, sağlık iletişimi konusunda politikalarının geliştirilmesini ve sağlık iletişimi alanında uzmanlaşmanın sağlanmasını amaçlamaktadır.[111]

Derneklerin ortak amacı, sağlık haberciliği alanında uzmanlaşmaya önem verilmesi, haber kaynağı olarak uzman kişilere danışılması, doğrulanmamış, bilimsel olarak kanıtlanmamış haberlerin sunumundan kaçınılması gibi vurgulanan başlıklar ile sağlık haberciliğinde belirli ilkelerin ve standardın oluşturulmaya çalışılmasıdır.

Haberin gerçek, doğrulanmış ve tarafsız bir şekilde sunumu sağlık haberciliğinde yaşamsal önem taşımaktadır. Konuya örnek olarak, 1 Aralık 2018 tarihinde çeşitli ana haber bültenlerinde karnında ameliyat sonrası bant unutulduğunu ifade eden bir hasta ve avukatının açıklamalarına dayandırılarak, hastanın karnında unutulan bant nedeniyle şiddetli ağrılar çektiği bu nedenle gebeliği sonlandırılmak istendiği şeklinde bir haber yer almıştır. Haberde, hasta ve avukatı tarafından ameliyatı gerçekleştiren hekim aleyhine suçlayıcı ifadeler kullanmışlardır. Ancak, burada unutulduğu ifade edilen bant bir şerit bant değil, "amniyotik bant sendromu'' adı verilen bir hastalıktır. Bu hastalık, uzmanlar tarafından, anne karnında bebeğin yaşadığı bölgede, amniyotik (zar) olması ve bu zarın bebeğin el, ayak parmaklarına veya bebeğin baş bölgesine dolanması veya yapışması durumu şeklinde ifade edilmektedir.[112] Haberin doğrulanmadan, meydana gelen hastalığın hekim hatası

[110] Sağlık Muhabirleri Derneği, http://smd.org.tr//Belediyemiz/Baskandan.html, 23.01.2021.
[111] Sağlık İletişimi Derneği, http://saglikiletisimi.org/hakkimizda/, 23.01.2021.
[112] Ateş Karateke Web Sayfası, https://www.ateskarateke.com/amniyotik-bant-sendromu-nedir_amniyotik_bant_amniyotik-band, 03.01.2021.

olarak sunulması kamuoyunda, özellikle hekimler tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve RTÜK'e bu konuyla ilgili çok sayıda vatandaş bildirimi ulaşmıştır.

Amniyotik bant haberiyle ilgili olarak hazırlanan uzman raporu Üst Kurulun 26.12.2018 tarihli 2018/52 sayılı toplantısında değerlendirilmiş ve kararda: [113]

> "İhlale konu haber bülteninde, bilimsel bir açıklama ve değerlendirilmeye yer verilmeksizin bant ifadesinden yola çıkılarak, haberin araştırılmadan, haberin muhatabı olarak suçlanan doktorların açıklamalarına başvurulmadan, bütün doktorların zan altında bırakıldığı, böyle bir haber içeriğinin vatandaşların doktorlara ve hastanelere olan güvenini zedeleyecek, hekimlik mesleğinin itibarına zarar verecek nitelikte olduğu, haberleri ile toplumun bilgi edinme hakkına hizmet etmesi gereken medya hizmet sağlayıcıların, haber içeriklerini oluştururken haberin doğruluğunu detaylı olarak araştırması sorumlu yayıncılık gereğidir. Bununla birlikte konu ile ilgili olarak; RTÜK iletişim merkezine yapılan şikayetlerde, haberin asılsız ve yanlış olduğu, doktorların zan altında bırakıldığı, haberde geçen "amniotik bant'' ın tıbbi bir rahatsızlık olduğu, yayıncı kuruluşun haber yaparken uzman görüşü almadığı, Türk Tabipler Birliğinin 04.12.2018 tarihli yazısı ile konuyla ilgili yapılan açıklamaları da birlikte değerlendirildiğinde, mezkur yayında, 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinin ihlal edildiği kanaatine varılmıştır.''

Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinin ihlali nedeniyle, bir defaya mahsus olmak üzere uyarılmıştır. Konu, sağlık iletişiminde hekim-hasta arasındaki iletişimsizlik ve doğrulanmamış sağlık haberlerinin kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna sunulması bakımından olumsuz bir habercilik örneği oluşturmuştur.

2.4.SAĞLIK HABERCİLİĞİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ETİK İLKELER

İnsanların ihtiyaçlarının temelinde hayatta kalma güdüsü vardır ve bu güdüyle hareket ederler. Sağlıklı bir yaşam sürmek, hastalıklardan korunmak ve yaşam

[113] RTÜK Web Sayfası, https://www.rtuk.gov.tr/ust-kurul-kararlari/6112-sayili-kanunun-8inci-maddesinin-birinci-fikrasinin-i-bendinin-ihlali-nedeniyle-kanunun-32nci-maddesinin-sekizinci-fikrasi-uyarinca-uyari-star-tv-startv-medya-hizmetleri-a-s/26541, 04.01.2021.

kalitesinin arttırılarak uzun bir ömür sürmek için sağlık konulu içeriklere ilgi duymaktadırlar. Bu nedenle sağlık konulu medya içeriklerinin sayısı artmakta ve haber bültenlerinde sağlık haberlerine artık daha geniş yer ayrılmaktadır.

Sağlık haberlerinin içerdiği konular toplum sağlığının korunması, tanı ve tedavi yöntemleri, devletin geliştirdiği sağlık politikaları, sağlık çalışanlarının sorunları, sağlık hizmeti alanların sorunları ve yaşadıkları mağduriyetler, sağlık sisteminin aksaklıkları, büyük kitleleri etkileyen salgınlar, tıp alanında yaşanan yeni gelişmeler gibi başlıklardan oluşmaktadır. Bu haberlerin kaynağı resmi otoriteler, sağlık alanında faaliyet gösteren meslek örgütleri, sağlık çalışanları ve hastalar olabilmektir.[114]

Sağlık bilgisinin bireylere aktarılması konusunda medyanın sağlık davranışının kazandırılmasında olumlu etkileri olduğu gibi halk sağlığını tehlikeye atabilecek olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Sağlığın ticarileştirilmesi, hekim ve özel sağlık kuruluşlarının reklamının yapılması, doğruluğu henüz kanıtlanmamış olan mucize tedavilere yer verilmesi, salgın hastalık gibi toplumda paniğe yol açabilecek konuların kamu yararı gözetilmeksizin sunumu ile toplumda korku ve paniğin arttırılması gibi konular sağlık konulu yayınlarda medyanın olumsuz örneklerinin başında gelmektedir.

Sağlık haberlerinde karşılaşılan sorunlar 28-30 Mayıs 1998'de DSÖ tarafından Moskova'da düzenlenen "Sağlık için İletişim'' başlıklı toplantısında ele alınmış ve medya kuruluşlarına, sağlık haberciliğiyle ilgilenen herkese rehber olması amacıyla ilkeler yayınlamıştır. Bu dokuz ilke şu şekildedir:

- "Önce zarar verme,
- Araştır, doğruyu bul,
- Umut verme (özellikle mucizevi tedaviden bahsetme),
- Kendine "bu haberden kim yararlanır" sorusunu sor,

[114] P. Öğüt, 2013, s.58

- Haber kaynağının gizliliği ilkesini unutma,
- Vereceğiniz haberler hasta, sakat ve çocuklara aitse bir kez daha düşün,
- Özel hayatı ve acıları haber yapma,
- Acıyı duygu sömürüsü için asla kullanma,
- Kararsız kalırsan haberden vazgeç.'' [115]

Ülkemizde de 1946 yılında kurulan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından hazırlanan "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi''nde sağlık haberciliğiyle ilgili ilkeler bulunmaktadır. Bu bildirge, basın davalarında hâkimlerin atıf yaptığı önemli belgelerden biri olma niteliği taşımaktadır. Bildirgede sağlık başlığı altında şu ilkeler sıralanmaktadır:

- "Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa sürükleyecek veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır.
- Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır.
- Araştırmaları destekleyen kuruluşlar açıkça belirtilmeli, bilimsel kanıta dayalı olmayan tanı ve tedavi yöntemlerine haberlerde yer verilmemelidir.
- İlaç tavsiyesinde asla bulunulmamalıdır.
- Sağlık kuruluşlarında araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir.
- Hasta hakları gözetilerek hastanın ses ve görüntü kaydı izinsiz alınmamalıdır.
- Doktor veya hastanelerin suçlandığı haberlerde mutlaka onların da görüşüne başvurulmalıdır.''[116]

Sağlık konulu yayınlarda etik kurallar, ilkeler belirleme girişimleri 1990'lı yıllardan sonra başlamıştır. ESAM-DER, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, DSÖ, RTÜK gibi ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar sağlık haberleri ve sağlık programlarında karşılaşılan sorunlarla ilgili olarak gazetecilere yol gösterici nitelikte benzer ilkeler oluşturmuştur. Bu ilkeler ışığında sağlık konulu yayınlarla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Sağlık haberciliği ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak şu başlıklar altında sınıflandırılmaktadır:

- Sağlık haberlerinin sansasyonel biçimde sunumu,

[115] Şebnem Çağlar, "Medya, Sağlık ve Sağlık Okuryazarlığı'', (Ed.) Nilüfer Fatma Göksu, *Sağlık İletişimi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2018, İstanbul, s.318.
[116] Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html, 29.01.2021.

- Sağlık haberleri ile sağlığın ticarileştirilmesi,
- Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberleri,
- Özellikle salgın hastalık ve bulaşıcı hastalıklar gibi sağlık krizlerinde medyanın konuyu ele alış biçimi,

2.4.1.Sağlık Haberlerinin Sansasyonel Biçimde Sunumu

Sansasyon, Fransızca "sensation'' kelimesinden dilimize geçmiş ve Türk Dil Kurumu tarafından *"birçok kimseyi ilgilendiren, etkileyen heyecan verici olay"*[117] olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de özellikle 1980 sonrası medyadaki haber niteliğinin daha ilgi çekici, çarpıcı ve magazinsel hâle gelmesi ve 1990 sonrasında da özel televizyonların açılmasıyla işlevi bilgilendirmek olan haber içeriklerinin de değişmesine yol açmıştır.[118] Değişen haber içeriklerine bakıldığında haberin bilgi veren, gerçekçi ve ciddi dilinden uzaklaşılarak insanların daha çok merak duyduğu şok edici, felaket, üzüntü, mağduriyet içerikli haberlerle duygulara hitap eden bir anlatım benimsendiği görülmektedir.[119]

Sansasyonel habercilik beraberinde tabloid haberciliği de getirmiştir. İnal, tabloid kavramını, *"boyutları küçük ve düzenli çıkan gazeteler''* olarak tanımlamıştır. Sayfa sayısının az olması nedeniyle çarpıcı başlıklar ve resimler içeren tabloid gazeteler daha sonra kişilerin özel hayatını konu alan dedikodu haberleri, felaket, şiddet, suç, cinsellik gibi unsurları içeren gazeteler olarak ifade edilmiştir.[120]

Sağlık konusunda da diğer alanlarda olduğu gibi sansasyonel bir haber dili kullanılmakta, henüz etkinliği kanıtlanmamış, yan etkileri olabilecek ilaç veya tedavi

[117] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, 05.01.2021.
[118] Özgül Birsen, Şule Y. Öztürk, "Tüketim Kültürü Çerçevesinden Sağlık Haberleri'', *Akademik Bakış Dergisi,* 2011, 26, s.2.
[119] A. Taylan, R. Ünal, 2017, s.28.
[120] Ayşe İnal, "Tabloid Habercilik", (Ed.) Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik,* Ankara: Fersa Matbaacılık, 2010, s.163.

yöntemleri mucize şeklinde duyurulmakta, insanlarda sahte umutlara neden olmaktadır. “Kansere çare bulundu’’, “diyabet tarih oluyor’’ gibi haber başlıkları bu hastalarda sahte umutlara yol açabilmekte ve bahsedilen mucizenin işe yaramaması durumunda ise hastaları daha büyük karamsarlığa sürükleyebilmektedir. Bir ilacın olumsuz yönlerinden bahsedilirken kullanılan “Kansere yol açıyor’’, “ölüme neden oluyor’’, “antibiyotik kullandı öldü’’ gibi ifadeler toplumda o ilacı tedavisinde kullanan başka hastalar tarafından doktor kontrolü dışında tedavinin yarıda bırakılmasına ve daha ciddi boyutlarda sağlık sorunlarına sebep olabilmektedir.

Kaya, Yüksel ve Öğüt’ün çalışmalarında ifade ettiği gibi, haber içeriklerindeki “mucize tedavi” söylemleri bir haber kaynağına dayandırılarak dile getirilmiş olsa dahi haberi, olduğu gibi yayımlamak, araştırmamak, karşıt bilimsel görüşlere yer vermemek gazetecilik mesleğinin gereğini yeterince yerine getirmemek anlamına gelmektedir.[121]

Televizyon haberlerinde sağlık haberlerinin içerdiği mesajlar dönem dönem değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, Ramazan ayında oruç tutarken nasıl beslenmeliyiz sorularına cevap aranırken, yaz ayları yaklaştığında zayıflama ve egzersiz önerileri gibi başlıklar haberlerde yer almaktadır. Bunun yanında sağlık haberleri, çeşitli bitkisel karışımların faydaları, alternatif tıp yöntemleri gibi tavsiyeler de içerebilmektedir. Ancak bu haberler doğruluğu teyit edilmeden ve uzman görüşü alınmadan sunulduğu zaman sağlığı olumlu etkilemek yerine bireylerde yaşam kalitesinin düşmesine, mevcut hastalıklarının ilerlemesine ve hatta ölüme neden olabilecek sonuçlara varabilmektedir. Bu nedenle sağlık haberciliği sorumluluk gerektiren bir alandır. Haberlerde sağlığın iyileştirilmesi ve topluma faydalı sağlık bilgilerinin sunulması amaçlanırken tam tersi olumsuzluklara da yol açabilmektedir.

[121] Asuman Kaya, Erkan Yüksel, Pelin Öğüt, “Sağlık Haberlerinde “Mucize Tedavi”ler’’, *Selçuk İletişim,* 2013, 7 (1), 49-64.

Ünlülerin yaşam tarzları genellikle toplumun ilgisini çekmekte, onların fiziksel görünümü güzellik algısında bir standart oluşturmaktadır. Medyada ünlülerin yaptığı diyetler, hangi egzersizlerle zayıfladıkları, cilt bakım önerileri nasıl daha sağlıklı göründükleri programlara, haberlere konu olmaktadır. Bu kişilerin uyguladıkları şok diyetler, bakım kürleri, bitkisel karışımları içeren haberler gibi özendirici ve toplumda sağlık davranışının değiştirilmesine neden olabilecek haberler dikkatli bir dil kullanmayı gerektirmektedir.[122]

Sağlık haberlerinde bazen de haber spotları ve haber bantları ile içerikler uyumlu olmamakta, izleyicinin ilgisini çekecek sansasyonel başlıklar aracılığıyla izleyici oranı arttırılmaya çalışılmaktadır. Medya, sağlık haberlerini özellikle magazinsel yönüyle ya da polis-adliye haberciliği mantığı içinde vermekte; kimi zaman tıbbi araştırmaları kesinleşmiş sonuçlar gibi sunmaktan çekinmemektedir.[123]

2.4.2.Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Haberleri

Son zamanlarda yazılı ve görsel medyada hasta yakınlarının ve hastaların bir doktoru ya da bir sağlık görevlisini darp ettiği, şiddet uyguladığı haberlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Şiddet ve olumsuzluk özellikle haber metinleri söz konusu olduğunda olayın haber değeri taşımasını sağlayan unsurlardan biri olmaktadır. Kitleleri eğitici ve bilgilendirici rolü olan medyanın, sağlıkta yaşanan şiddeti haberleştirirken konuyu kişilerarası boyutundan ziyade toplumsal bir sorun olarak ele alması gerekmektedir.

Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin nedenlerinin başında sağlık iletişiminin kişilerarası iletişim boyutu olan hekim-hasta arasındaki iletişimsizlikten kaynaklandığı görülmektedir. Mevzuatta yer alan düzenlemeler hakkında bilgisi olmayan hasta veya hasta yakını tarafından gelen taleplerin karşılanmaması, örneğin, hastayı muayene

[122] Deniz Sezgin, *Sağlık İletişimi Paradigmaları ve Türkiye: Medyada Sağlık Haberlerinin Analizi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, Ankara.
[123] A. Taylan, R. Ünal, 2017, s.29.

etmeden ilaç reçete edilmesi mümkün değil iken hasta yakınının bu konuda ısrarcı olması, hastalık dışı istenen raporlar, yeterli sağlık personelinin bulunmadığı merkezlerde bekleme sürelerinin uzaması, sağlık personelinin hasta ve hasta yakınına karşı hoşgörüsüz davranışları, çeşitli psikolojik rahatsızlıklar, medyada sıklıkla yer alan sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberleri şiddetin nedenlerinin başında gelmektedir.[124]

2013 yılının Ocak ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nu yayınlamış raporda sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin nedenlerini şu şekilde sıralamışlardır: [125]

- "Sağlık çalışanları konusundaki olumsuz haberlerin ilgi görmesi nedeniyle sürekli konuya ilişkin olumsuz haber yapılması,
- Gençlerin televizyonda her gün onlarca şiddet sahnesi seyrederek yetişmeleri,
- Basında çıkan provokatif içerikli yanlış haberler,
- Haberlerin bir kısmında sağlık çalışanlarının işini iyi yapmayan kişiler olarak gösterilmesi,
- Televizyon dizilerinde sağlık çalışanlarına şiddet içeren sahnelerin sıklıkla yer alması ve özendirilmesi,
- Tiraj ve reyting kaygılı yayın politikasının egemen oluşu
- Olumsuz hekimlik örneklerinin yoğun ve sürekli gündemde tutulmasıdır.''

İnsanlar, medyada şiddet içerikli yayınlardan doğrudan etkilenmese bile bu mesajları bilinçaltında tutarak gündelik hayatının bir parçası haline getirmekte ve yaşanan olumsuz bir olayda medyada sıklıkla gördükleri gibi şiddete başvurabilmektedir.[126]

[124] Sadi Turkan, "Sağlık Çalışanlarına Şiddet Üzerine Analiz'', *Androloji Bülteni*, 2013, s.55.
[125] TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/saglik_calisanlari/docs/ss454.pdf, 14.01.2021.
[126] TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/saglik_calisanlari/docs/ss454.pdf, 14.01.2021.

Komisyon raporunda, doğruluğu yeterince araştırılmadan sağlık çalışanlarına yönelik olumsuz haberlere yer verilmesi, nadir yaşanan komplikasyonların da haberlerde sıklıkla yer alması toplumda ön yargının oluşmasına neden olabileceği belirtilmiştir.[127]

Raporun sonuç ve öneriler kısmında sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin önlenmesinde medyanın uyarılarak para cezası yaptırımı uygulanması veya sağlık çalışanlarının zor şartlar altında özverili çalıştıklarını anlatan kamu spotlarını yayımlama zorunluluğunun getirilmesi, medya-sağlık-etik kurulu oluşturularak medyada çıkan haberlerin değerlendirilmesi, haber sunumunda kamu yararının ön planda tutularak korku kültürünün beslenmemesi gerektiği gibi öneriler vurgulanmaktadır.[128]

Medyada yer alan sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerinde, reyting veya başka bir kaygı gütmeden, şiddeti normalleştirmeyen, şiddetin olumsuzluğunu ön planda tutacak ifadelere yer verilmelidir. Bu anlamda, medya çalışanlarına sağlık haberciliğinde etik eğitimi verilmesi ve sağlık haberciliğinde uzmanlaşmanın sağlanması önem taşımaktadır.[129]

Kovid-19 salgınıyla mücadelede hastalıktan korunmak için alınması gereken tedbirleri anlatan kamu spotlarının yanında, bu dönemde hastalıkla en ön sırada mücadele eden sağlık çalışanlarının moral ve motivasyonunun arttırılmasına yönelik çeşitli kamu spotları da yayınlanmıştır. Hükümet yetkilileri, siyasi partiler, medya, sivil toplum kuruluşları kısaca her kesimden insan salgın döneminde özverili çalışmalarından ötürü sağlık çalışanlarına minnettarlığını sunan açıklamalarda bulunmuşlardır. Haber bültenlerine sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerinden

[127] TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/saglik_calisanlari/docs/ss454.pdf, 14.01.2021.
[128] TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/saglik_calisanlari/docs/ss454.pdf, 14.01.2021.
[129] Cemal Hüseyin Güvercin, "Sağlık Çalışanlarına Şiddet Haberleri: Basının Kritik Rolü'', S*TED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 2019, 28 (5), s.333.

ziyade sağlık çalışanlarının başarıları, fedakârlıkları konu edilmiştir. Medyanın sağlık çalışanlarıyla ilgili şiddet haberleri yerine olumlu haberler sunması bu dönemde toplumsal yaşama da yansımıştır.

2.4.3.Sağlık Haberleri ile Sağlığın Ticarileştirilmesi

Küreselleşmeyle birlikte birçok alanda ortaya çıkan ticarileşme, sağlık alanında da kendisini göstermiştir. Yeni bulaşıcı hastalıklar, diyabet, tansiyon gibi kronik hastalıkların yaygınlaşması, sağlık hizmetlerinde ticarileşmenin artması küreselleşmenin bir sonucudur.[130]

Sağlığın ticarileşmesi konusunda iki yeni kavram olan "tıbbileştirme'' ve "sağlıkçılık'' kavramları ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, gündelik yaşantının içinde bulunan problemlerin hastalık ve bozukluklar açısından tıbbi sorunlar olarak tanımlandığı ve tedavi edildiği bir süreci tanımlayan "tıbbileştirme (medicalization) kavramıdır.[131] Örneğin, yaşlanma hayatın olağan akışı içerisinde doğal bir durum iken yaşlanmaya karşı alınması gereken önlemler sıralanarak bunun tedavi edilmesi ve önüne geçilmesi gereken bir "hastalık'' olduğu mesajı özellikle medya tarafından yoğun bir şekilde iletilmektedir. Böylece insanlarda olmayan hastalıkların belirtileri "var'' gibi gösterilmiş, medya da bu konuda bireyleri yönlendirerek çeşitli sağlık ürünlerinin tüketimini teşvik etmiştir.

Diğer bir kavram da medya, sağlık endüstrisi ve toplum üçgeninde sağlıkla ilgili tüketimi arttıran "sağlıkçılık (healthism)" kavramıdır. Sağlıkçılık, bireylerin sağlıklarını korumak ve devam ettirmek arzusunda olması ve bunun için yeni yollar ve ürünlere duyulan ihtiyaç artışı anlamına gelmekte, tüketicileri alışveriş yapmak için motive etmektedir. Bireylerin yaşamında birinci sırada olan sağlık konusu ve sağlıkla

[130] E. Yüksel, A. Kaya, A. Koçak, S. Aydın, 2014, s.163.
[131] Peter Conrad, The Medicalization of Society: On the Transformation of Human Conditions into Treatable Disorders, JHU Press, 2007, s.4.

ilgili kaygı medya tarafından yönlendirilmekte ve bu kaygıdan faydalanılarak bireylere çeşitli ürün tüketimi, yaşam tarzı değişiklikleri konularında tavsiyeler verilmektedir.[132][133]

Sağlık kavramı sosyolojik boyutu ile ele alındığında, fit olmak, yaşlanma karşıtı uygulamalar, kadınlara yönelik doğum, menopoz gibi doğal süreçler, güzel olmak gibi konuların haberlerde öne çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu konuların haberlerde sıklıkla yer almaya başlamasıyla hayatın olağan akışında gerçekleşen fizyolojik olayların bireyler tarafından tedaviye ihtiyaç duyulan bir hastalıkmış gibi algılanmasına neden olmaktadır. "Nasıl beslenmeliyiz? Mutluluğun formülü, yaşlanma karşıtı kürler, fit tarifler'' gibi haber içerikleri bireylere sağlıklı olmak için mutlaka uygulanması gereken formüller olarak sunulmakta ve onları tüketime teşvik edilmekte, bu da sağlık endüstrisi alanında önemli bir pazar oluşturmaktadır.[134]

Gür, yaptığı çalışmada sağlığın büyük bir pazara dönüştüğünü, ilaç endüstrisi, medya, halkla ilişkiler şirketleri ve doktorların bu pazardan fayda sağladığını ve sağlık haberlerinin, ilaç şirketlerin ticari amaçlarına yönelik bilinçli ya da bilinçsiz olarak gizli reklâm yapmak üzere kurgulandığını ifade etmiştir.[135]

Öğüt de çalışmasında, sağlığın ticarileşmesinin 1990'lı yıllardan itibaren özel sağlık kuruluşlarının sayısının artmaya başlaması ile aynı döneme denk gelen medyada yoğunlaşma eğiliminin sağlık haberciliği alanında sorunlar meydana getirdiğini ifade etmiştir. Haber metinlerine sağlık kuruluşlarının, ilaç firmalarının veya doktorların

[132] Kayhan Delibaş, Şeyda Kankurdan, "Healthısm (Sağlıkçılık) İdeolojisi ve Sağlık Hareketinin Dönüşümü: Sağlıklı Olmak e Sağlık Arayışının Değişen Sosyokültürel Dinamikleri", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 2020, 23 (2), s.72.
[133] Y. Bilişli, 2018, s.25.
[134] Yasemin Bilişli, "İnternet Sağlık Haberlerinde Tıbbileştirmenin İnşası: Sağlık Haber Söylemine Eleştirel Bir Bakış", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2019, 8 (4), s.3608-3613.
[135] Esma Gültivin Gür, *Tüketim Kültürü Bağlamında Sağlık Haberleri,* Doktora Tezi, 2009, İstanbul, s.165.

tanıtımını içeren örtülü reklamların yerleştirildiğini, haber ile reklam arasındaki sınırın ortadan kalkmasıyla bunun bir problem haline geldiğini belirtmiştir.[136]

Medya kuruluşlarının ticari işletmeler olduğu yayın politikalarında kendini göstermektedir. Elbette ki bu kuruluşlar yayın hizmeti verebilmek ve sürekliliğini sağlamak için reklam gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Reklam gelirleri izleyici sayısıyla yakından ilişkili olduğundan programların, haber bültenlerinin izlenirliğini arttırmak için ilgi çekici, insanların merak duygusunu besleyen magazinsel ve sansasyonel içerikler hazırlanmaktadır. Diğer yandan medya, ilettiği mesajlarla popüler kültürün oluşmasına da hizmet ederek izleyicilerin "tüketici" konumuna geçmesine hizmet etmektedir.

Sağlığın ticarileştirilmesi konusunda karşılaşılan bir başka sorun da televizyon kanallarında reklamlar veya tele-alışveriş yoluyla yapılan bitkisel içerikli ürün tanıtımlarıdır. Söz konusu sağlık ürünlerinin tanıtımı ve satışı manipüle edilmeye en açık alanlardan biridir. Özellikle, diyabet, kalp damar hastalıkları, kanser, alzheimer, prostat gibi yaşam boyu tedavi gerektiren hastalıklara çare olduğu iddia edilen ilaç ve kremlerin tanıtımı ve satışı nedeniyle sağlığı bozulan ve hatta hayatını kaybeden insanların sayısının her geçen gün arttığı bilinmektedir. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 8'inci maddesinin dördüncü fıkrasında:

> "Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, (…) takviye edici gıdalar ve benzeri destekleyici ürünler de dâhil olmak üzere herhangi bir ürünün ilgili mevzuatına aykırı olarak sağlık beyanıyla satışına, pazarlanmasına ve/veya reklamına (…) yer verilemez.'' [137]

[136] P. Öğüt, 2013, s.154.
[137] 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG: 03.03.2021, 27863.

hükmü yer almaktadır. Mezkûr kanunun 32'nci maddesinin birinci ve beşinci fıkrasında bu hükme aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar için idari yaptırımlar düzenlenmiştir. Bu yaptırımlar ihlalin ağılığına göre idari para cezası, program durdurma, yayın durdurma ve yayın lisansı iptali olabilmektedir. İhlalin niteliğine göre idari para cezasıyla birlikte idari tedbir uygulanacağı gibi, bunlardan sadece birinin uygulanmasına da karar verilebilmektedir.[138] Bu yaptırımlardan da anlaşılacağı üzere sağlık konusunda toplumu yanıltıcı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara yayın lisansı iptaline varan ciddi yaptırımlar söz konusudur. Bu tür yayınlara yönelik RTÜK tarafından uygulanan idari yaptırımların yıllara göre dağılımı Tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1.Yıllara göre uygulanan idari yaptırımlar

Yıllar	İdari Para Cezası	Program Durdurma	Geçici Yayın Durdurma	Yayın Lisansı İptali
2017	69	69	39	1
2018	36	35	60	9
2019	99	99	89	47
2020	541	230	773	22
Toplam	745	433	961	79

RTÜK, kanun maddesinin yürürlüğe girdiği 2017 yılından 2020 yılına kadar bitkisel içerikli ürünlerin sağlık beyanıyla satış ve tanıtımlarının yapıldığı yayınlara toplam 17.596.277 TL idari para cezası, 961 geçici yayın durdurma, 433 program durdurma ve 79 yayın lisansı iptali yaptırımı uygulamıştır.

RTÜK tarafından 2020 yılında yayın hizmeti ilkelerine aykırılık nedeniyle uygulanan tüm idari yaptırımlar ile bu idari yaptırımlar içerisinde sağlık beyanıyla ürün satışı veya reklamı yapan kuruluşlara yönelik uygulanan idari yaptırımlar Tablo

[138] 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG: 03.03.2021, 27863.

2.2.'de gösterilmektedir. Buna göre 2020 yılında yayın ilkelerine aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara 1493 idari para cezası, 261 program durdurma, 830 geçici yayın durdurma ve 33 yayın lisans iptali yaptırımı uygulanmıştır. RTÜK tarafından uygulanan bu idari yaptırımlar içerisinde 6112 sayılı Kanun'un 8'nci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara uygulanan idari yaptırımlar ise 541 idari para cezası, 230 program durdurma, 773 geçici yayın durdurma ve 22 yayın lisansı iptali şeklindedir. [139]

Tablo 2.2. Yayın hizmeti ilkelerine aykırı yayın yapan kuruluşlara yönelik idari yaptırımlar

Yaptırımlar (2020 Yılı)	Yayın İlkelerine Aykırılık Nedeniyle Uygulanan İdari Yaptırımlar	Madde 8/4' e aykırı Yayınlara Yönelik İdari Yaptırımlar	Yüzde
İdari Para Cezası	1493	541	%36,2
Program Durdurma	261	230	%88,1
Geçici Yayın Durdurma	830	773	%93,1
Yayın Lisansı İptali	33	22	%66,6

Tablo 2.2'de de ifade edildiği üzere yayın ilkeleri ihlali nedeniyle uygulanan idari yaptırımlar içerisinde sağlık beyanıyla ürün tanıtımı ve pazarlaması yapan yayınlara yönelik uygulanan idari yaptırımların oranı oldukça fazladır. Sağlıkla ilgili yayınların hassasiyet gerektiren içerikler olması nedeniyle RTÜK, toplum sağlığını tehlikeye atan, yanıltıcı, bilimsel kanıta dayalı olmayan bu tür yayınlara karşı mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir.

[139] Bu veriler Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı yazılımından elde edilmiştir.

2.4.4. Salgın Hastalıklar Döneminde Sağlık Haberleri

Salgın hastalıklar, geçmişten günümüze insanlık tarihinin karşılaştığı en büyük krizlerin başında gelmektedir. 1900'lerin başından bu yana küçük ve büyük çaplı salgın hastalıklar dünyanın çeşitli bölgelerinde 110 milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur.[140] Küresel salgınlar, bireylerin yaşamlarını etkileyen herkes için sıkıntı verici bir travma olmasının yanı sıra ülkelerin sağlık sistemlerini ve ekonomilerini tehdit eden durumlardır. Hastalanma korkusu, ailesine hastalığın bulaşacağı endişesi, yaşadığı yerin güvensiz olduğuna yönelik düşünceler bireylerde belirsizlik ve korkunun kaynağı olmaktadır.[141] Ortaya çıkan karmaşayı hafifletmek ve hastalıkla mücadelede toplumsal bilincin oluşturulması için iletişim kritik bir öneme sahiptir. Sağlık iletişimi ve salgın hastalıklar döneminde kriz iletişimi kavramları bu süreçte birbirleriyle etkileşim halindedir.

Kriz iletişiminde devlet yetkilileri ve halk arasında köprü vazifesini kitle iletişim araçları sağlamaktadır. Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte tüm kademeleriyle devlet, hastalığın yayılmasını önlemek için çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmaların başarıya ulaşmasındaki en büyük pay şüphesiz ki etkili bir iletişim sürecine bağlıdır.

Yaşanan belirsizlik durumu ve korku, toplumda bilgi ihtiyacı doğurmakta ve bireyler, bilgiye en hızlı medya aracılığıyla ulaşmaktadır. Medyanın toplumu bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve doğru bilgiyi en hızlı şekilde sunmak gibi amaçları bulunmakla birlikte, doğru kullanılmadığı zaman toplumda korku ve panik havası yaratabilmek gibi olumsuz özellikleri de bulunmaktadır.

---

[140] Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-salgin-hastaliklar-120-yilda-110-milyon-can-aldi-/1906845 28.02.2021.

[141] Burhanettin Kaya, "Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2020, 23, s.123.

Krizin yaşandığı bu dönemlerde güçlü bir ticari potansiyelin varlığı genel bir görüş olarak kabul edilmektedir. Ancak sadece medyanın çıkar odaklı habercilik anlayışının kriz haberciliğinde yaşanan sorunların tek sebebi oluğunu söylemek yeterli değildir. Kriz iletişiminin tarafları olan kamu kurumları, medya ve toplumun birbirleriyle iletişiminin etkin, kesintisiz, hızlı ve doğru bilgi akışının sağlandığı şeklinde gerçekleşmesi gerekmektedir.[142]

2.5.GEÇMİŞTE YAŞANAN HALK SAĞLIĞI KRİZLERİ VE MEDYA

Yakın zamanda yaşanan ve ülkemizi doğrudan etkileyen kuş gribi, domuz gribi salgınları ve dolaylı olarak etkileyen SARS, MERS gibi salgınlar medyanın ilgi odağında olmuştur. Bu dönemlerde medyadan sansasyonel, dramatik, panik ve korku yaratan haberler sunması yerine salgın hastalıklar hakkında bilgilendirici, hastalıktan korunmak için ortak bilincin oluşturulmasına katkı sağlayan mesajlar vermesi beklenmektedir.

Acar, 2-31 Ocak 2006 tarihleri arasında dört farklı gazetenin kuş gribi salgınıyla ilgili haberlerini içerik analizi yöntemiyle incelemiş ve kitle iletişim araçlarından biri olan gazetelerde, farklı ve benzer konu içerikleri ve haber kaynaklarıyla hastalıkla ilgili bilgilendirici haberlerin yanı sıra olumsuz içeriğe sahip haber başlıkları ve fotoğraflarla okuyucuda korku, panik, karamsarlık gibi olumsuz duygular hissettirebilecek haberlerin yer aldığını belirtmiştir.[143]

Yakın zamanda yaşadığımız bir diğer sağlık krizi olan domuz gribi pandemisiyle ilgili Gülgün yaptığı çalışmada, domuz gribinin ülkemizde ortaya çıktığı ilk günden itibaren Sağlık Bakanlığı ve medyanın iletişim hâlinde olduğu ve Sağlık

[142] Bülent Çaplı, Oğuzhan Taş, Kriz Haberciliği, (Ed.) Bülent. Çaplı ve Hakan Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik,* Fersa Matbaacılık, 2010, Ankara, s237-238.
[143] Feyza Acar, *Yazılı Basında Kuş Gribi: Cumhuriyet, Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerindeki Kuş Gribi Haberlerinin İçerik Çözümlemesi,* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Kocaeli, S.51-93.

Bakanlığının yürüttüğü kriz iletişiminde medyanın desteğini aldığını ifade etmiştir. Gülgün çalışmasında ayrıca, gereken tedbirlerin alınması, toplumun bilinçlendirilmesi noktasında medyanın, kaynak olarak Sağlık Bakanlığı açıklamalarını esas alarak uzman kişilere başvurmasını olumlu olarak değerlendirirken, domuz gribi pandemisinde krizin yaşandığı asıl noktanın aşı konusunda siyasi liderlerin farklı görüşler beyan ederek sağlık krizini politikleştirmesi ve halkta aşı konusunda kafa karışıklığı oluşturduğunu ortaya koymuştur. Kendi görüşlerini kamuoyu önünde beyan eden liderlerin tartışmasının medyanın gündeminde günlerce yer aldığını, Sağlık Bakanlığının aşı konusunda hedeflediği iletişimi yeterince yürütememesine neden olduğunu ifade etmiştir.[144]

Domuz gribi pandemisiyle ilgili benzer bir çalışma da Demiroğlu tarafından yapılmıştır. Demiroğlu, 7 farklı gazetede salgının seyrine göre önemli olayları barındıran 14 günü seçerek içerik analizi uygulamış ve siyasi liderlerin aşı hakkında kamuoyu önünde tartışmalarının konuyu bilimsellikten uzaklaştırdığını ve politikleştirdiği sonucuna varmıştır. Ayrıca salgınla ilgili gazetede kullanılan görsellerin ve ifadelerin toplumda panik, endişe yaratabilecek unsurlar barındırdığını ifade etmiştir.[145]

Yüksel, Öğüt ve Kaya, 1 Ocak – 31 Aralık 2009 tarihleri arasında RTÜK İletişim Merkezine ulaşan sağlık konulu vatandaş bildirimlerini içerik analizine tabi tutmuştur. Çalışmada, istek ve önerilere ilişkin 447 tane; bu istek ve önerilerin içerisinde domuz gribi ve aşısına yönelik vatandaş bildirimlerinin sayısının 47 tane olduğu belirtilmiştir. 47 bildirimin içerisinde isteklerle ilgili vatandaş bildirimlerinde

[144] Beste Sultan Gülgün, *Halk Sağlığı Krizlerinde Kriz İletişimi ve Kriz Haberciliği: Örnek Olay A/H1n1 (Domuz Gribi) Pandemisi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, Ankara, s.134-210.

[145] Hande Demiroğlu, *Kriz Haberciliği Bağlamında Domuz Gribi Haberlerindeki Panik Unsurların Belirlenmesi,* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, Eskişehir, s.99-183.

“Toplumu paniğe sevk eden abartılı yayınlar yapılmasını istemiyorum’’ başlığı altında 16 tane vatandaş bildiriminin RTÜK’e ulaştığı ifade edilmiştir.[146]

Ülkemizde radyo, televizyon ve internet ortamından yayınların düzenlenmesi ve denetlenmesinde faaliyet gösteren RTÜK, 2009 yılında Domuz Gribi salgınında ve son olarak da Kovid-19 salgınında medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara kriz dönemlerinde sorumluluklarını hatırlatan yol gösterici ilkeler yayınlamıştır. Bu ilkeler, kaynak olarak Sağlık Bakanlığından ve uzman kişilerden bilgi alınması, toplumda paniğe neden olabilecek görüntülerden kaçınılması, ülkemizin uluslararası camiada yanlış tanıtılmasına fırsat verilmeden yayıncılık yapılmasına yöneliktir.

İncelenen çalışmalarda RTÜK’ün bu önerilerinin genellikle dikkate alındığı ancak; zaman zaman medya hizmet sağlayıcı kuruluşların olayları, habercilik ruhuyla acelece, bilgilerin doğruluğunu teyit etmeden sunduğu bu nedenle toplumda endişe, panik ve korkuya yol açtığı ortaya konmuştur.

Kovid-19 salgınının geçmişte yaşanan salgın hastalıklardan farkı, küreselleşmenin ve teknolojinin daha da gelişmiş olması nedeniyle salgının çok kısa bir zamanda tüm dünyaya yayılmış olmasıdır. Çin’de Kovid-19 virüsünü kapan bir kişi uçak seyahati ile 24 saat geçmeden dünyanın diğer ucundaki insanlara virüsü hızla bulaştırabilmiştir. Aynı şekilde hava, deniz, kara yolu ile taşımacılığın gelişmiş olması virüsün sadece sınırlı bir alanı etkilemekle kalmayıp küresel bir salgına dönüşmesine neden olmuştur.

Kovid-19 salgınının medyaya yansımaları da diğer salgınlardan farklılık göstermiştir. Sosyal medyanın günümüzde yaşamın bir parçası haline gelmesiyle haberler çok hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bunun getirdiği en önemli sorun

[146] Erkan Yüksel, Pelin Öğüt, Asuman Kaya, “Radyo ve Televizyonlardaki Sağlık Konulu Yayınlara Yönelik RTÜK’e Yöneltilen Bildirimler Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması’’, *Selçuk İletişim,* 2013, 7 (2), s.32-43.

doğrulanmamış, kaynağı belli olmayan bilgilerin kontrolsüz bir şekilde yayılmasıyla toplumda paniğe neden olmasıdır. Geleneksel medyada da Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmeler haber bültenlerinde ve haber programlarında tekrar tekrar yayınlanmış bazen haber bültenlerinin yayın süresi tamamen salgınla ilgili gelişmelere ayrılmıştır. Uzman görüşleri ve devlet yetkilileri haber kaynaklarında birinci sırada yer almıştır.

2.6.KOVİD-19 PANDEMİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

2019 yılının Aralık ayında DSÖ'nün Çin Ofisi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde nedeni henüz bilinmeyen zatürre vakalarını bildirmiştir. 7 Ocak 2020'de etken daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs olarak tanımlanmıştır. Hastalığının adı Kovid-19 olarak kabul edilmiş, virüs SARS CoV'e yakın benzerliğinden dolayı SARS-CoV-2 olarak isimlendirilmiştir.[147]

DSÖ, 30 Ocak 2020'de Kovid-19'u "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durum'' olarak; ülkemizde ilk vakanın görüldüğünün açıklandığı 11 Mart 2020 tarihinde ise "küresel salgın (pandemi)'' olarak ilan etmiştir. Yaşanan küresel sağlık krizinde ülkemiz tedbir almada erken davranmıştır. Vakanın henüz Türkiye'de görülmediği 10 Ocak 2020'de Kovid-19 ile ilgili çalışmalar başlatılmış ve 22 Ocak'ta Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulunun ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir.[148]

Koronavirüsler (CoV), soğuk algınlığı gibi toplumda yaygın görülen, hafif enfeksiyon tablolarından, SARS, MERS gibi daha şiddetli seyreden hastalıklara da neden olabilen virüs ailesidir. Mikroskop görüntüsünde taçlı bir yapıya sahip olduğundan virüse Latince taç anlamına gelen "korona'' denilmektedir. Yapılan

[147] T.C. Sağlık Bakanlığı, Covıd-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı, Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması, 2020, s.5-7, https://Kovid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/Kovid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf, 20.02.2021.
[148] Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiye-koronaviruse-karsi-tedbirlerini-aldi/1744654, 20.01.2021

araştırmalar sonucunda 2003 yılında ortaya çıkan ve çok sayıda insanın ölümüne yol açan SARS-CoV'un, misk kedilerinden insana bulaştığı, 2012 yılında ortaya çıkan MERS-CoV'un ise tek hörgüçlü develerden insanlara bulaştığı ortaya çıkmıştır. [149]

DSÖ tarafından Kovid-19'un en yaygın semptomlarının ateş, kuru öksürük ve halsizlik olduğu belirtilmiştir. Daha az yaygın olan ve bazı hastaları etkileyebilecek diğer belirtiler arasında tat veya koku kaybı, baş ağrısı, boğaz ağrısı, burun tıkanıklığı, ishal veya deri döküntüsü sayılmıştır.[150]

Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görülmesinden itibaren Sağlık Bakanlığı her gün vaka sayısı, ölüm sayısı, iyileşen hasta sayısı gibi bilgileri kamuoyuyla paylaşmıştır. Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü 10 Mart 2020 tarihinden 1 Mart 2021 tarihine kadar toplam 2.711.479 vaka, 28.638 ölüm, 2.578.181 iyileşen hasta olduğu kayıtlara geçmiştir.[151]

Krizler belirsizliklerin arttığı toplumda bilgi ihtiyacının her zamankinden daha fazla olduğu durumlardır. Halk sağlığı krizi olarak Kovid-19 salgını, yaşanan belirsizlik nedeniyle insanlarda korku ve paniğe yol açmış, toplumda bilgi alma ihtiyacı artmıştır. Hastalıkla ilk kez karşılaşılması, bulaşma yollarının, tedavi yöntemlerinin bilinmemesi, ölümcül sonuçlara yol açabilmesi bu korkuyu daha da arttırmıştır. Korku, panik, karamsarlık, belirsizlik gibi olumsuz durumlar haber değeri taşıdığından Kovid-19 salgını medyanın gündeminde özellikle haber kuşaklarında önemli bir yer almıştır.

[149] T.C. Sağlık Bakanlığı, Covıd-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı, Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması, 2020, s.5-7, https://Kovid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/Kovid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf, 20.02.2021.
[150] World Health Organization, https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public, (02.03.2021)
[151] T.C. Sağlık Bakanlığı, https://Kovid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html 2.03.2021.

Geleneksel medyanın yanı sıra sosyal medyanın kriz zamanlarında ortaya çıkan yoğun bilginin hızla yayılarak toplumsal paniğe yol açtığı DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus'un *"Sadece bir salgınla savaşmıyoruz; bir infodemiyle savaşıyoruz. Sahte haberler bu virüsten daha hızlı ve daha kolay yayılmakta ve aynı derecede tehlikeli olmaktadır.''* açıklamasında görülmektedir.[152] İnfodemi, salgın sırasında dijital ve fiziksel ortamlarda yanlış veya yanıltıcı çok fazla bilginin yer alması olarak tanımlanmaktadır. [153]

İnfodeminin sebep olduğu karmaşanın azaltılması için yetkili otoritelerin, konunun uzmanlarının yaptığı açıklamalar takip edilmelidir. Bu dönemde sosyal medya platformları veya kaynak gösterilmeksizin yayınlanan haberler dikkate alınmamalıdır.

Geçmişte yaşanan krizler geleceğe yol göstermekte ve dün yanlış yapılan ne varsa bugün onlardan ders alınması gerekmektedir. Kuş gribi ve domuz gribi salgınlarında kriz iletişimin tarafları olan devlet yetkilileri ve medya çeşitli sınavlar vermişlerdir. Bugün gelinen noktada bu krizlerden çok daha ciddi ve tehlikeli boyutta olan Kovid-19 pandemisinde geçmişte yaşanan tecrübelerden yola çıkarak kriz iletişiminde tarafların çok daha özenli davranılması beklenmektedir.

Görsel ve işitsel medya faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemekle sorumlu bir kamu otoritesi olarak RTÜK, 26 Mart 2020 tarihinde Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulama Merkezi'nin Kovid-19 salgını kapsamında medyanın sorumluluklarına ilişkin yapmış olduğu çalışmalar ışığında "Koronavirüs İçerikli Yayınlarda Medya Kuruluşlarının Dikkat Etmesi Gereken İlkeler'' başlığı altında salgın döneminde yayıncı kuruluşların sorumluluklarını vurgulayan öneriler yayınlanmıştır. Bu öneriler:

[152] World Health Organization, https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference, 02.03.2021.
[153]World Health Organization, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1, 02.03.2021.

- “Sağlık Bakanımız Sayın Fahrettin Koca başkanlığında çalışmalarını yürütmekte olan Bilim Kurulu’nun açıklamalarının öncelikli haber kaynağı olarak değerlendirilmesi, bilimsel gerçekliği ispat edilmiş olguların paylaşımına özen gösterilmesi, reklam içeriklerinin de aynı hassasiyetle belirlenmesi,
- Sorumlu yayıncılık anlayışı benimsenerek kamuoyunu bilinçlendirmeye odaklanılması, sosyal izolasyonun ve hijyen koşullarına ilişkin önlemlerin öneminin hatırlatılması, salgının ciddiyetine vurgu yapılırken toplumda korku ve infiale sebep olması muhtemel ifade ve görüntülerden kaçınılması,
- İnsan hayatını doğrudan etkileyebilecek olan sağlık haberlerine ilişkin yayın içerikleri oluşturulurken görüşlerine başvurulacak doktor ya da referans kişilerin bilimsel yetkinliğinin öncelikli koşul olarak değerlendirilmesi, konunun uzmanı olmayan tarafların yer aldığı tartışmaların yayınlanmasından hassasiyetle kaçınılması,
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel bazda yürütülen araştırmaların koordine edildiği, tüm dünya genelinde hükümetler ve yardım kuruluşlarınca salgına karşı yürütülen araştırmalara ayrılan fonların artırıldığı bilinmektedir. Bilimsel ilerlemeler ışığında; vatandaşlarımızın doğru ve nesnel bilgiye erişimini temin etmek için, hastalığın önlenmesi ve tedavisine yönelik ulusal ve uluslararası araştırmaların ve klinik deneylerin olumlu sonuçlarına ilişkin bilgi paylaşımının güncel olarak yapılması,
- Tarafımızca yapılan kamuoyu araştırmaları göstermektedir ki; salgın hastalık kapsamında yüksek risk grubu olarak değerlendirilen 65 yaş ve üstü vatandaşlarımız günde yaklaşık 4 saat 7 dakika televizyon izleme ortalamasına sahiptir. Bu bağlamda; bilhassa bu yaş grubunda yer alan büyüklerimizin sağlığının korunmasına yönelik önlemler ve uyarılara yayınlarda yer verilmesi, 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara yönelik alınan önlemlerin onların korunmasını amaçladığının vurgulanması, bu bağlamda yapılan haberlerde pozitif, bütünleştirici bir üslup tercih edilmesine özen gösterilmesi,
- Stüdyolarda alınan fiziksel önlemlerin yanı sıra, teknolojik altyapı ile desteklenerek programlara dijital ortamda konuk katılımının sağlanması veya sosyal mesafenin mutlaka korunması, bu vesileyle medyanın tutumu kamuoyuna yansıtılması,
- Moderatör ve sunucuların virüs hakkında kullanılması ve kullanılmaması gereken ifadelerle ilgili bilgilendirilmesi,
- Yayın içeriklerinin evde kalmayı ve sosyal izolasyonu teşvik ve telkin edici şekilde oluşturulmasına azami özen gösterilmesi,
- Medya yöneticilerinin izleyiciler arasında okul çağı çocuklarının da bulunduğunu ve yayın içeriklerine bu gerçeğe göre özen göstermesi.’’[154]

olarak sıralanmıştır. Bu kapsamda RTÜK geçmişte yaşanan halk sağlığı krizleri ve medyanın göstermiş olduğu refleksleri de dikkate alarak daha önce yaşanan domuz

[154] RTÜK Web Sayfası, https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8282/koronavirus-icerikli-yayinlarda-medya-kuruluslarinin-dikkat-etmesi-gereken-ilkeler.html 28.02.2021.

gribi salgınında verdiği tavsiyelere benzer olarak, medya hizmet sağlayıcı kuruluşlarının Kovid-19 salgınıyla ilgili yayınlarda toplumda panik oluşturmayacak biçimde Sağlık Bakanlığı ve uzman görüşlerine yer vererek güncel gelişmeleri paylaşması ve salgın süresince bireylerin evde kalmasını, hijyen tedbirlerine uymasını teşvik edecek yayın içeriklerinin hazırlanmasına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sağlık iletişiminin yürütülmesi ve sağlığın geliştirilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığı bünyesinde Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Genel Müdürlük, sağlık iletişimi alanında projeleri yürütmek ve doğru iletişim stratejilerinin yürütülmesini sağlamanın yanında kamu spotu, animasyon, kısa film gibi materyallerin RTÜK ile koordineli olarak medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara dağıtımını sağlamaktadır.[155] Kovid-19 pandemi döneminde de maske, mesafe, temizlik, evde kal çağrısı gibi mesajları içeren öncelikli yayınlar ve kamu spotları televizyonlarda yayınlanmıştır.

Kovid-19 pandemisinde sağlık sistemimizin gelişmiş alt yapısı, tedbirlerin erken alınması, fedakâr, güçlü sağlık çalışanlarımızın varlığı, devletin tüm kurumlarıyla krize karşı iş birliğiyle mücadele etmesi ve medyanın özverili çalışmaları salgının çok daha yıkıcı etkilere yol açtığı ülkelere nazaran kontrol altına alınmasını kolaylaştırmıştır.

[155] T.C. Sağlık Bakanlığı Web Sayfası, https://sggm.saglik.gov.tr/TR-55179/saglik-iletisimi-daire-baskanligi.html, 15.03.2021

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HABER İÇERİK ÇÖZÜMLEMELERİ

Çalışmanın bu bölümünde örneklem olarak alınan ikisi özel yayıncı (ATV, FOX), biri kamu yayıncısı (TRT 1) olan üç televizyon kanalının tez yazarı tarafından salgının seyrine göre belirlenen özel günlerdeki ana haber bültenleri ve Kovid-19 konulu haberlere yönelik RTÜK İletişim Merkezine ulaşan vatandaş bildirimleri içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur.

3.1. KOVİD-19 SALGINI İÇERİKLİ HABERLERİN NİCELİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Salgının seyrine göre belirlenen 10 gün içerisinde örneklem olarak alınan televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde kaç habere yer verildiği, bu haberlerin ne kadarının Kovid-19 salgınıyla ilgili olduğu tablolarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 3.1- Kovid-19 Salgını İçerikli Haberlerin İncelemesi İçin Belirlenen Günler

Tarihler	İçerik
4 Mart 2020	Salgın öncesi durum
11 Mart 2020	Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görülmesi
18 Mart 2020	Türkiye'de koronavirüs kaynaklı ilk ölüm
22 Mart 2020	65 yaş üstü vatandaşlara yönelik sokağa çıkma yasağı uygulanması, yurtdışında yaşayan vatandaşların Türkiye'ye getirilmesi
24 Mart 2020	Çin'den gelen "mucize ilaç''
11 Nisan 2020	Kapsamlı olarak ilk sokağa çıkma kısıtlamasının getirilmesi
1 Haziran 2020	Yeni normal hayatın ilk günü
19 Kasım 2020	Aşı çalışmalarıyla ilgili gelişmeler
30 Aralık 2020	Aşının Türkiye'ye gelişi
13 Ocak 2021	Sağlık Bakanı'nın canlı yayında aşı olmasıyla Türkiye'de aşılama sürecinin başlaması.

Belirlenen günlerde incelenen üç farklı ana haber bülteninde kaç habere yer verildiği, bu haberler içerisinde Kovid-19 içerikli haber sayıları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 3.2- Seçilen tarihlerde haber bültenlerinde yer alan haber sayısı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	15	16	20
11 Mart 2020	6	12	19
18 Mart 2020	10	9	17
22 Mart 2020	17	14	19
24 Mart 2020	13	11	20
11 Nisan 2020	19	11	19
1 Haziran 2020	16	16	19
19 Kasım 2020	26	12	20
30 Aralık 2020	22	12	21
13 Ocak 2021	18	15	17
Toplam	162	128	191

Seçilen 10 gün içerisinde ana haber bültenlerinde 191 farklı haberle en fazla haber sayısının TRT 1 ana haber bülteninde olduğu görülmektedir. TRT 1'i ikinci sırada 162 haber sayısıyla ATV, son olarak da 128 haber sayısıyla FOX izlemektedir.

Kovid-19 salgınına ilişkin haber sayıları, Tablo 3.3'te gösterilmiştir. Buna göre hastalık seyrinin Türkiye'de başladığı dönem olan 2020 yılı Mart ayı ile vaka sayılarındaki artışın hızlanmaya başladığı 2020 yılı Nisan ayında haber bültenlerinin içinde yer alan Kovid-19 içerikli haber sayılarının fazla olduğu görülmektedir. En fazla haber sayısının 22 Mart 2020 tarihi (n=48) ile 11 Nisan 2020 tarihinde olduğu görülmektedir (n=47).

Tablo 3.3- Seçilen tarihlerde haber bültenlerinde yer alan Kovid-19 içerikli haber sayısı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	1	1	3
11 Mart 2020	6	9	18
18 Mart 2020	10	7	17
22 Mart 2020	15	14	19
24 Mart 2020	13	9	20
11 Nisan 2020	17	11	19
1 Haziran 2020	5	6	10
19 Kasım 2020	9	7	9
30 Aralık 2020	2	4	5
13 Ocak 2021	3	4	4
Toplam	81	72	124

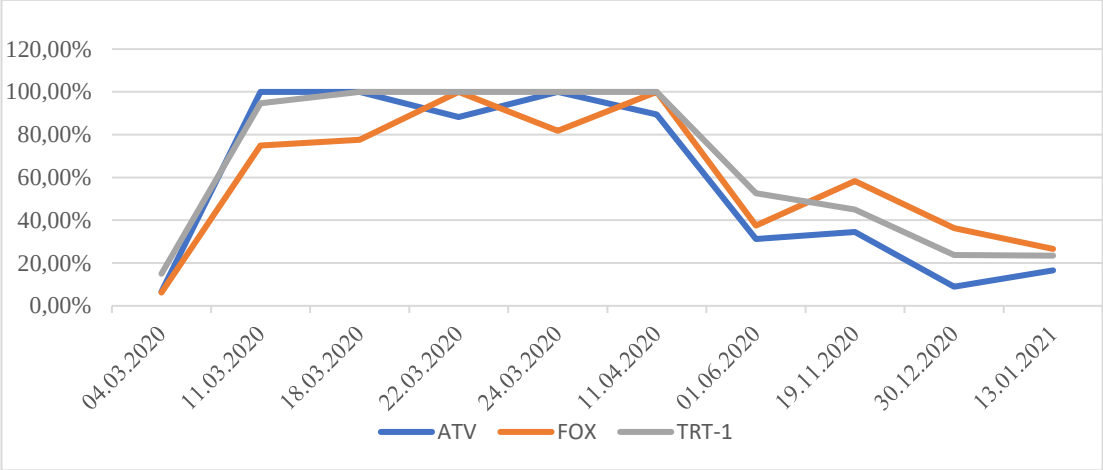
Araştırmanın nicelik bağlamındaki bu tablosu kanalların yayınladıkları Kovid-19 içerikli haber sayılarını ve bunların kanallara göre dağılımını göstermektedir. Buna göre TRT 1, seçilen günlerde 124 haber ile en fazla Kovid-19 haberi yayınlayan kanal olurken, ATV, 81 haber ile ikinci sırada, FOX ise 72 haberle üçüncü sırada yer almıştır.

Ana haber bültenleri içerisinde Kovid-19 içerikli haberlerin oranı Tablo 3.4'te gösterilmektedir. TRT 1 kanalı %64,9 oranla ilk sırada yer almaktadır. FOX %56,2 oranla ikinci sırada, ATV ise %49,9 oranla üçüncü sıradadır.

Tablo 3.4- Kovid-19 içerikli haberlerin tüm haberlere oranı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	%6,6	%6,2	%15
11 Mart 2020	%100	%74,9	%94,7
18 Mart 2020	%100	%77,7	%100
22 Mart 2020	%88,2	%100	%100
24 Mart 2020	%100	%81,8	%100
11 Nisan 2020	%89,4	%100	%100
1 Haziran 2020	%31,2	%37,5	%52,6
19 Kasım 2020	%34,6	%58,3	%45
30 Aralık 2020	%9	%33,3	%23,8
13 Ocak 2021	%16,6	%26,6	%23,5
Toplam	%49,9	%56,2	%64,9

Seçilen günlerde yayınlanan tüm haberler içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısının oranı araştırmanın odaklandığı bir diğer noktadır. Şekil 3.1'de görüldüğü üzere Kovid-19 haberlerinin sayısı, Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü haberinin yapıldığı 11 Mart 2020 tarihinden itibaren yüksek seviyede seyretmekte, normalleşme sürecinin başladığı 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren ise düşüş göstermektedir.

Şekil 3.1.- Tüm haberler içinde Kovid-19 haberlerinin seçilen tarihlere göre dağılımı

Haberin önemini vurgulamak için konular haber bültenlerinde sürekli tekrar edilmektedir. Televizyon haberlerinde Kovid-19 içerikli haberlerin sürekli yayınlanması konunun kamuoyunun zihninde yer etmesi ve konuya ilişkin önemlilik algısının yüksek olmasını sağlamak adına önemlidir.[156] Bir haber, haber bülteninde ne kadar çok yer alıyorsa o kadar önemlidir varsayımından hareketle Kovid-19 konulu haberlerinin medyanın gündeminde çok önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Haberin önemini vurgulayan bir başka gösterge ise haberlerin süresidir. Bir konuya haber bülteni içerisinde ayrılan sürenin fazla olması o konunun önemli

[156] H. Demiroğlu, 2012, s.111.

olduğunu göstermektedir.[157] Tablo 3.5'te seçilen kanalların seçilen günlerdeki haber bülteni süreleri gösterilmektedir.

Tablo 3.5- Seçilen tarihlerde haber sürelerinin kanallara göre dağılımı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	46,05 dk.	59,16 dk.	39,53 dk.
11 Mart 2020	46,44 dk.	46,16 dk.	38,47 dk.
18 Mart 2020	46,31 dk.	45,40 dk.	40,32 dk.
22 Mart 2020	46,05 dk.	44,27 dk.	41,38 dk.
24 Mart 2020	46,33 dk.	47,28 dk.	39,58 dk.
11 Nisan 2020	45,58 dk.	45,33 dk.	48,24 dk.
1 Haziran 2020	46,30 dk.	76,44 dk.	41,35 dk.
19 Kasım 2020	45,56 dk.	45,56 dk.	41,25 dk.
30 Aralık 2020	44,55 dk.	47,40 dk.	41,22 dk.
13 Ocak 2021	42,55 dk.	46,03 dk.	42,35 dk.
Toplam	458,7 dk.	505,3 dk.	416,9 dk.

Buna göre FOX 505,3 dakika ile seçilen günlerde ana haber bülteni süresi en uzun kanal olurken ATV 458,7 dakika ile ikinci, TRT-1 416,9 dakika ile üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 3.6- Seçilen tarihlerde Kovid-19 haber sürelerinin kanallara göre dağılımı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	3,15 dk.	2 dk.	7,43 dk.
11 Mart 2020	46,44 dk.	36,16 dk.	37,15 dk.
18 Mart 2020	45 dk.	42,06 dk.	40,32 dk.
22 Mart 2020	42,15 dk.	44,27 dk.	41,38 dk.
24 Mart 2020	46,33 dk.	36,38 dk.	39,58 dk.
11 Nisan 2020	41,03 dk.	45,33 dk.	48,24 dk.
1 Haziran 2020	10,31 dk.	48,20 dk.	21,52 dk.
19 Kasım 2020	14,28 dk.	25,22 dk.	25,17 dk.
30 Aralık 2020	5,06 dk.	12,43 dk.	12,53 dk.
13 Ocak 2021	5,11 dk.	13,50 dk.	11,18 dk.
Toplam	260,6 dk.	307,3 dk.	286,5 dk.

[157] Aslı Yurdigül, "Olumsuz Olayların Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Sunumu: "Soma Faciası" Üzerine Bir İnceleme Çalışması", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 2014, 2 (4), s.88.

Seçilen günlerdeki haber bültenleri içerisinde Kovid-19 içerikli haber sürelerinin dağılımı Tablo 3.6'da gösterilmektedir. Buna göre FOX 307,3 dakika ile seçilen günlerde ana haber bülteni süresi içerisinde Kovid-19 içerikli haberlere en uzun süre yer veren kanal olurken, TRT-1 286,5 dakika ile ikinci, ATV 260,6 dakika ile üçüncü sırada yer almıştır.

Kovid-19 içerikli haber sürelerinin toplam ana haber bülteni süresine oranı tablo 3.7'de gösterilmektedir. TRT-1 %68,7 oranıyla ana haber süresi içerisinde Kovid-19 içerikli haberlere en çok yer veren kanal olurken FOX %60,8 oranıyla ikinci, ATV %56,8 oranıyla üçüncü kanal olmuştur.

Tablo 3.7- Kovid-19 haber sürelerinin yüzdelik dağılımı

Tarihler	ATV	FOX	TRT-1
4 Mart 2020	%6,8	%3,4	%18,7
11 Mart 2020	%100	%78,3	%96,5
18 Mart 2020	%97,1	%92,64	%100
22 Mart 2020	%91,5	%100	%100
24 Mart 2020	%100	%76,9	%100
11 Nisan 2020	%90	%100	%100
1 Haziran 2020	%22,2	%63,05	%52
19 Kasım 2020	%31,3	%55,35	%61
30 Aralık 2020	%11,3	%26,2	%30,4
13 Ocak 2021	%12	%29,32	%26,4
Toplam	%56,8	%60,8	%68,72

Küresel çapta bir sağlık krizi olması nedeniyle Kovid-19 salgınına seçilen ana haber bültenlerinde geniş yer verildiği Tablo 3.7'de görülmektedir. Önemli gelişmelerin yaşandığı bazı günlerde haber bülteni süresinin tamamı Kovid-19 haberlerine ayrılmıştır. Konunun sağlıkla ilgili olması ve gündemde oldukça sık yer alması nedeniyle haberin oluşturulmasında ve sunumunda daha fazla hassasiyet gerekmektedir. Çünkü olayın sürekli gündemde tutulması ve haber bültenlerinde geniş

yer kaplaması korku ve panik gibi olumsuzlukların artmasına neden olabilmektedir. [158]

Seçilen üç televizyon kanalının ana haber bültenlerinde yer alan Kovid-19 konulu haberler işledikleri temaya göre Tablo 3.8'de sınıflandırılmıştır. Kovid-19 ana teması 22 alt temaya ayrılmıştır. Kovid-19 salgınının küresel çapta oluşu ve sosyal hayattan ekonomiye, eğitimden, ulaşıma kadar birçok alanı etkilemesi alt temaların çeşitliliğini açıklamaktadır.

Tablo 3.8 - Kovid-19 konulu haberlerin alt temaları

	ATV	FOX	TRT-1
Aşı/İlaç gelişmeleri	10	7	9
Bilgilendirici içerik	9	5	14
Kovid-19'a karşı alınan tedbirler	10	8	18
Dünyadan Kovid-19 gelişmeleri	8	4	22
Eğitim	5	3	6
Ekonomi/ İşsizlik	0	8	3
Hukuk	0	1	0
İyileşenler	2	0	3
Normalleşme Süreci	1	2	5
Sağlık Çalışanları	3	7	0
Beslenme/Egzersiz/Sağlık tavsiyeleri	4	0	5
Siyaset	0	5	0
Spor	2	1	3
Stokçuluk/Fırsatçılık	0	3	8
Tedbirlerin İhlali	8	5	6
Türkiye'de Kovid-19 durumu	3	5	9
Ulaşım	1	3	1
Yardımlaşma	1	1	2
Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları	3	0	2
Yetkili mercilerin açıklamaları	7	4	5
Kovid-19 nedeniyle hayatını kaybedenler	2	0	2
Irkçı/Ayrıştırıcı olaylar	2	0	1
Toplam	81	72	124

Tablo 3.8'e göre, ATV kanalı Kovid-19 haberlerinde en çok hastalığa karşı geliştirilen aşı, ilaç ve tedavi yöntemleri ile Kovid-19'a karşı alınan tedbirler

[158] A. Yurdigül, 2014, s.89.

konularını (n=10) ele almıştır. İkinci olarak hastalığa karşı bilgilendirici içerikler (n=9), üçüncü olarak, tedbirlerin ihlali ve dünyadan Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmeler (n=8) Kovid-19 haberlerinin konusunu oluşturmuştur.

Tablo 3.8'de FOX'da yer alan Kovid-19 konulu haberler içerisinde, Kovid-19 salgınına karşı alınan tedbirler ile salgının ekonomik boyutu (n=8) en çok işlenen konu olmuştur. İkinci sırada aşı ve ilaç gelişmeleriyle sağlık çalışanlarını (n=7) ele alan haberler yer almıştır. FOX'da üçüncü sırada yer alan konular ise bilgilendirici içerikler, siyaset, alınan tedbirlerin ihlali ve Türkiye'de Kovid-19 (n=5) durumudur.

TRT 1 ana haber bülteninde Kovid-19 içerikli haberlerde ilk sırada dünyadan Kovid-19 gelişmeleri (n=22), ikinci sırada Kovid-19'a karşı alınan tedbirler (n=18) yer almıştır. Üçüncü sırada ise bilgilendirici içerikler (n=14) haberlerin temasını oluşturmuştur.

3.2.KOVİD-19 SALGINI İÇERİKLİ HABERLERİN BULGULARI

Bu başlık altında seçilen tarihlerde örneklem alınan televizyon kanallarının ana haber bültenlerinin izlenerek nitel olarak değerlendirilmelerine yer verilmiştir.

3.2.1 Salgın Öncesi Durum- 4 Mart 2020

Kovid-19 vakasının Türkiye'de henüz tespit edilmediği 4 Mart 2020 tarihi, virüs tespit edildikten sonraki süreçle karşılaştırılması bakımından seçilmiştir. Bu tarihte komşu ülke sınırlarımızdan gelen virüs haberleri, ülkelerin salgına karşı ne tür tedbirler aldığı ve virüs tespit edilen ülkelerde neler yaşandığı haber bültenlerinde kısa kısa yer almaktadır.

3.2.1.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 15 habere yer verilmiştir. Bu 15 haberin içerisinde Kovid-19 salgınıyla ilgili sadece 1 habere bültenin sonuna doğru rastlanmıştır. Haberde "Kâbus Durmuyor'', "Ölüm Virüsü Kapımızda'' gibi korku ve paniğe neden olabilecek haber bantları ve gerilimli bir müzik dikkat çekmektedir. Aynı haber içerisinde uzman bir hekime virüsten korunmak için nasıl tedbirlerin alınması gerektiği sorulmuş ve uzman hekimin tavsiyeleri "Ölüm Virüsü Kapımızda'' bant yazısıyla haberde yer almıştır. Haber, komşu ülkelerde yaşanan Kovid-19 salgını gelişmelerinin aktarılmasından sonra sona ermiştir.

3.2.1.2.FOX Ana Haber Bülteni

FOX ana haber bülteninde 16 tane haber yer almıştır. 16 tane haber içerisinde Kovid-19 salgınıyla ilgili 1 tane haber bulunmaktadır. Haberde dünyada ve sınır komşularımızda yaşanan gelişmeler "Koronavirüs Dünyaya Yayılıyor'' haber bandıyla sunulmuştur. Virüs kaynaklı ölüm sayısının 3200 kişiye ulaştığı bilgisinin ardından İran'da hastane çalışanlarının moral depolamak için dans ettiği görüntüleri ekrana getirilmiştir.

3.2.1.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 20 tane haber yer almıştır. 20 tane haber içerisinde Kovid-19 salgınıyla ilgili 3 haber sunulmuştur. Haberlerde komşu ülkede yaşanan gelişmeler, Türkiye'de henüz vaka görülmeden alınan tedbirlere yer verilmiştir. Haberlerin sunumunda virüsü simgeleyen üç boyutlu görsel ve gerilimli müzik kullanılmış, özel giyimli sağlık çalışanları, bir anda yere düşen insan görüntüleri ekranlara getirilmiştir.

3.2.2.Türkiye'de İlk Koronavirüs Vakasının Görülmesi- 11 Mart 2020

11 Mart 2020'de Türkiye'de ilk Kovid-19 vakasının görüldüğü bilgisi Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından gece yapılan bir basın toplantısında verilmiştir. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü tarafından Kovid-19, küresel bir salgın olarak ilan edilmiştir. Bu tarih ülkemizde krizin başladığı tarih olması bakımından önemlidir.

Kriz yönetiminde zamanında müdahalenin yanında toplumsal bilincin oluşturulabilmesi ve tedbirlerin uygulanabilmesi için krizin şeffaf yönetilmesi gerekmektedir. İlk vakanın görüldüğü günden itibaren Sağlık Bakanlığı her gün vaka sayısı, vefat eden sayısı gibi istatistikleri hem kurumun internet sayfasında hem de haber bültenlerinde açıklamıştır. Sağlık Bakanının yaptığı açıklamanın ardından haber bültenlerinde gün boyu Kovid-19 salgınıyla ilgili haberler yapılmış ve sürenin tamamı salgınla ilgili gelişmelere ayrılmıştır.

3.2.2.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 6 tane haber yer almıştır. Bu haberlerin tamamı Kovid-19 salgını konulu haberlerdir. Ayrıca, bülten süresi boyunca konuk edilen uzman hekime Kovid-19 salgıyla ilgili sorular sorulmuştur. Haber bülteninin başında "Türkiye'de İlk Koronavirüs Vakası'' son dakika başlığı ile Sağlık Bakanının açıklamaları ekrana getirilmiştir. Sağlık Bakanının açıklamaları devam ederken arka planda gerilimli bir müziğe ve haberde özel kıyafetler giymiş sağlık çalışanlarının yoğun bakımdaki görüntülerine yer verilmiştir. Açıklamanın sonuna doğru fondaki müziğin sesi arttırılmıştır. "Dünya yanıyor..Bize de sıçradı..'' son dakika gelişmesiyle ana haber bülteni başlamıştır. Haber spikeri, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın gece yarısı yaptığı ilk koronavirüs şüphelisi hastanın test sonucunun pozitif çıktığı açıklamasını aktarmış ve Sağlık Bakanının sürecin en başından beri toplumun ve medyanın ihtiyaç duyduğu bilgileri paylaşarak başarılı bir performans gösterdiğini vurgulamıştır. Birinci bölümde kriz iletişimi başlığı altında değinilen sürecin şeffaf yönetilmesi, bilgilendirmelerin zamanında yapılmasıyla kriz yönetiminin başarılı bir şekilde

sürdürülmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu bilgilendirmelerin halkta paniğe yol açmayacak şekilde devam edeceği söylenmiştir.

Hastayla ilgili olarak Avrupa temaslı ve erkek olduğu yönünde alınan bilgi dışında başka bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bunun sebebini spiker, hasta mahremiyeti açısından değerlendirmiştir. Sağlık haberleri sunulurken mahremiyete önem verilmesi etik açıdan doğru bulunmaktadır.

Haber bültenine uzman hekim konuk edilmiş ve bültenin başında kendisine 42 tane soru yöneltileceği bilgisi verilmiştir. İlk soru *"Şimdi ne yapacağız? Paniğe kapılalım mı?''* şeklinde sorulmuştur. Uzman hekim paniğe yer olmadığını, hastalıkta ölüm oranlarının düşük olduğunu istatistiki verilerle destekleyerek açıklamıştır. Uzman hekim soruları cevaplandırırken ekranda özel kıyafetler giymiş sağlık çalışanlarının görüntülerine, ölen hastaların mezara konulma görüntülerine, sokakta, masa başında titreyerek yere düşen insanların görüntülerine, alışveriş arabalarıyla koşuşturan insan görüntülerine yer verilmiştir. Bu görüntülerin toplumda paniğe yol açabilme ihtimali oldukça yüksek olup toplumu çeşitli davranışlarda bulunma konusunda etkileyebilmektedir. Örneğin, alışveriş arabası ve boş rafları gören izleyici salgın döneminde gıda stoklama ihtiyacı hissedebilecektir. Nitekim salgının başlarında dünyanın çeşitli ülkelerinde bu görüntüler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan verilen görüntülerde kaynak belirtilmemesi ve paniğe yol açabilecek ölüm, korku, endişe, kaos izleyiciye sunulması haberin izlenirliğini arttırmakla birlikte, belirsizlik dönemlerinde toplumu paniğe sevk edecek etkiler yaratabilmektedir.

Birinci sorunun ardından haber bülteninde yer alan ilk haberde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarına yer verilmiştir. Yine bu haber verilirken arka fonda gerilim müziği ile hastanelerden, havalimanlarından elde edilen kaos görüntüleri habere eşlik etmiştir.

“Vaka var! Panik yok!’’ metni haber aralarında görüntülerin tam ortasında verilmektedir. İkinci sorudan itibaren sokaktaki vatandaşa mikrofon uzatılmış ve onlardan gelen sorular konuk edilen hekime yöneltilmiştir. Genel olarak sorular virüsten korunma yöntemleri, hastalığa yakalanıldığında tedavi yöntemleri, riskli yaş grupları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu açıdan medyanın toplumu bilgilendirici, koruyucu sağlık davranışı oluşturmada etkileyici bir unsur olduğu ön plana çıkmaktadır.

Üçüncü haberde okulların Kovid-19 salgını nedeniyle tatil olup olmayacağı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Okullarda alınan hijyen tedbirleri haberde sunulmaktadır. TBMM’de termal kamera görüntüleri ve alınan önlemler dördüncü haber olarak verildikten sonra “Kaos Büyüyor!’’ ifadesi ile haber bültenine devam edilmiştir. Ardından beşinci haber olarak spor müsabakalarının ertelenip ertelenmeyeceği bilgisi Gençlik ve Spor Bakanı Mehmet Kasapoğlu tarafından yapılan açıklamayla izleyiciye sunulmuştur.

Şekil 3.1- 11 Mart 2020 tarihli ATV ana haber bülteninde Kovid-19 salgınıyla ilgili paniğe neden olabilecek görüntüler

Haberin ilerleyen saatlerinde DSÖ koronavirüsü küresel bir salgın olarak ilan etmiştir. Haber bülteninin tamamı konuk olan uzman hekime sorular yöneltilmesi şeklinde sürmüş, bütün haberlerde Kovid-19 salgınına yer verilmiştir. Önemli

olaylarla ilgili haberlerde yetkili veya uzman kişilerin haber bültenlerinde yer alması olayın izleyicilere birinci kaynaktan aktarılması, özellikle doğrulanması hayati önem taşıyan sağlık haberleri bakımından olumlu bir gelişmedir. Bu durum RTÜK'ün yayınladığı ilkelerden *"İnsan hayatını doğrudan etkileyebilecek olan sağlık haberlerine ilişkin yayın içerikleri oluşturulurken görüşlerine başvurulacak doktor ya da referans kişilerin bilimsel yetkinliğinin öncelikli koşul olarak değerlendirilmesi (...)''* ilkesiyle uyum göstermektedir.

3.2.2.2.FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 12 tane haber yer almıştır. Bu haberlerden 9 tanesi Kovid-19 salgını içerikli haberlerdir. Haber spikeri *"Gündemimiz birinci haberden itibaren koronavirüs... ve neticede koranavirüsün ülkemizde olduğunu öğrendik dün geceden itibaren..''* diyerek bültene başlamıştır. Ardından "tabela, #yapmamgereken'' ifadesiyle virüsten korunmak için ne yapılması veya ne yapılmaması gerektiği hakkında yetkililerden alınan bilgilerin aktarılacağını ifade etmiştir. FOX ana haber bülteninde "hashtag'' haberin başında verilmiş, bu sayede izleyicinin yorumlarıyla sosyal medya platformu üzerinden haber bültenine katılım göstermesi amaçlanmıştır. FOX ana haber bülteninde de Sağlık Bakanının ilk günden beri düzenli bilgilendirme yapmasından dolayı kriz yönetimi sürecinde iyi bir liderlik gösterdiği haber spikeri tarafından vurgulanmıştır.

Birinci sırada yer alan haberde "Koronavirüs Türkiye'de'' başlığı ile Sağlık Bakanı, Ticaret Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanının koronavirüse karşı alınan önlemler hakkında ortak açıklamalarına yer verilmiştir. Aynı haberde Cumhurbaşkanının ilk vaka görülmesine ilişkin değerlendirmeleri de yer almıştır. Sağlık Bakanının koronavirüsten korunmak için uyulması gereken 14 kural açıklamasının ardından ardından haber spikeri, bir kez daha sağlık bakanının şeffaf ve düzenli olarak bilgilendirme yaptığını ifade etmiştir.

İkinci sıradaki haberde okulların koronavirüs salgınından nasıl etkileneceğini, okullarda alınan hijyen tedbirleri verilmiştir. Toplu ulaşım araçlarında alınan önlemler üçüncü haberde sunulmuştur. Dördüncü sıradaki haberde koronavirüsten korunma tedbirleri bir enfeksiyon hastalıkları uzmanı tarafından anlatılmıştır. Burada haberin konusu ve bilgi kaynağı olan sağlık profesyonelinin uzmanlık alanının örtüştüğü görülmektedir. Sağlık haberlerinde, haberin kaynağının uzman kişiler olması hayati önem taşımaktadır. Beşinci sıradaki haberde de koronavirüs hastalığının belirtileri Bilim Kurulu üyesi uzman bir hekime sorulmuştur.

Haber bülteninin 25. Dakikasına kadar genel olarak virüsten korunma tedbirleri, hastalığın belirtilerine yer verilmiştir. Altıncı haberde koronavirüsün yol açtığı panik ile fırsatçılığın arttığı, kolonya, maske, dezenfektan gibi ürünlerin fiyatlarında artış, stoklarının tükenmesi gibi haberler "Alışverişte Korona Telaşı'' başlığı ile verilmiştir. Burada salgının ekonomik etkilerinden söz edilmiştir.

Şekil 3.3- 11 Mart 2020 tarihli FOX ana haber bülteni- Salgın nedeniyle rafları boşaltılan marketler

Yedinci sırada yer alan haberde Çin'de hastalığın yayılma hızının yavaşladığı, İran'ın ilacı bulduğu açıklamaları, hastalığın merkezi Wuhan'da hayatın normale dönmeye başladığı gibi umut verici gelişmelerin yaşandığı ve paniğin oluşmaması

gerektiği mesajı iletilmiştir. Bunun yanında salgının merkezinin artık Avrupa olduğu ve vaka sayılarının, ölümlerin arttığı da yine aynı haber içerisinde aktarılmıştır.

DSÖ'nün Kovid-19'u küresel salgın ilan ettiği haberi bültende son dakika gelişmesi olarak verilmiştir. Bu durumun her ülkenin mücadele ettiği korkutucu bir durum olduğu ifadesinin yanında İran'ın Kovid-19'a karşı ilaç çalışmalarında başarılı bir ilerleme kaydettiği açıklaması ve havaların ısınmasının salgının yayılmasında olumlu etkisi olacağı ifade edilerek panik havasının azaltılmaya çalışılmıştır.

Kovid-19 salgınının siyasete yansıması olarak TBMM'deki önlemler, termal kameralar ile etrafın görüntülenmesi haberinin ardından koronavirüs ile ilgili haberler son bulmuş, gündemdeki diğer haberlere geçilmiştir.

3.2.2.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Bültende 19 haber yer almıştır. Haberlerin 18 tanesi Kovid-19 salgınıyla ilgilidir. Birinci haber "Türkiye'de İlk Koronavirüs Vakası'' haber bandıyla ekran ikiye bölünerek Sağlık Bakanının açıklamaları arka fonda gerilimli müzik, virüs anismasyonu ve hastanelerden gelen görüntülerle birlikte verilmiştir.

Şekil 3.4- 11 Mart 2020 tarihli TRT 1 ana haber bülteninde virüs animasyonu içeren görüntü

İlk vakanın görülmesinin ardından hemen hemen herkesin kafasında hastanın kim olduğu, virüsü nerden kaptığı, kimlere bulaştırmış olabileceği soruları oluşmuştur. İkinci haberde bu merakı gidermeye yönelik "Koronavirüslü Kişi Kim?'' başlığıyla Sağlık Bakanına yöneltilen sorular ele alınmış, detaylı bilgilerin hasta mahremiyeti nedeniyle verilmediği, hastaya temas eden tüm kişilerin izlemeye alındığı, hastanın durumunun iyi olduğu açıklanmıştır. Kriz dönemlerinde bilgi talebinin bilgi arzından fazla olması beklenen bir durumdur. Medyanın birinci görevi doğru bilgiyi en hızlı şekilde topluma sunmak olsa da konu toplum sağlığı olunca daha hassas davranıldığı görülmektedir.

İlerleyen haberlerde diğer haber bültenlerinde olduğu gibi Kovid-19 salgını nedeniyle eğitime ara verilip verilmeyeceği, TBMM'de, toplu taşımalarda alınan tedbirler, virüsten korunmak için el yıkama, hijyen tedbirleri, hastalığın belirtileri ve diğer hastalıklardan ayrılan yönlerine uzman görüşü alınarak değinilmiştir. "Virüse Karşı Nasıl Besleneceğiz?'' sorusu Bilim Kurulu üyesi uzman hekime sorulmuş, sebze ve meyve tüketiminin bağışıklık sistemini güçlendirmek adına faydalı olacağı görüşü bildirilmiştir. Halk arasında yaygın görüş olan tuzlu su, sirkeli suyla ağzı çalkalamak gibi virüse karşı etkili olduğu düşünülen ancak bilimselliği kanıtlanmamış uygulamaların doğru olmadığı, uzak durulması gereken yöntemler olduğu konunun uzmanı tarafından açıklanmıştır.

Son olarak da virüsten korunmak için sıklıkla vurgulanan el hijyenine dikkat edilmesi dezenfektan, kolonya gibi ürünlere olan talebi arttırmış bu durum habere "Virüs Düşmanı Kolonya Yok Satıyor'' başlığıyla yansımıştır. Salgın, savaş, doğal afet gibi olağanüstü durumlarda toplumun gıda ve temizlik malzemesi stoklama ihtiyacı artmaktadır. Bunun nedenleri arasında daha önce yaşanan krizlerin yanında medyanın toplumda bu tarz davranışa yöneltebilecek mesajları yer almaktadır. Virüs ülkemizde görülmeden önce diğer ülkelerde yaşanan market raflarının boşaltılması gibi haberler ve görüntüler insanlarda korku ve endişeye yol açmış, gıda ve hijyen malzemesi stoklama ihtiyacı oluşturmuştur.

3.2.3.Türkiye'de Koronavirüs Kaynaklı İlk Ölüm- 18 Mart 2020

Türkiye'de koronavirüs kaynaklı ilk ölüm 17 Mart 2020 akşam saatlerinde Sağlık Bakanı'nın *''Koronavirüsle mücadelede bugün ilk kez bir hastamı kaybettim. Kendisi 89 yaşındaydı ve virüsü Çin temaslı bir çalışanından aldı''* açıklamasıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Sağlık Bakanının bu açıklaması 18 Mart 2020 tarihinde ana haber bültenlerinde yerini almıştır.

3.2.3.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 10 tane haber yer almış ve bu haberlerin tamamı Kovid-19 gelişmelerine ayrılmıştır. Ana haber bülteni, 18 Mart Çanakkale Zaferi'nin anılması ile başlamış ardından ilk haber olarak "Türkiye'nin Virüste İlk Kaybı'' haber bandı ile haber sunumuna geçilmiştir. Haber spikeri tarafından koronavirüs vaka artışı grafiği verilmiştir. Haber spikerinin "*Panik yok, karamsarlık aşılamak bugünlerde yapacağımız en kötü şey olur çevremize, çocuklara ailemize en başta da kendimize. Ama rehavet de yok… Bu işin üstesinden gelmek yine bizim ellerimizde''* ifadesi ve "Çözüm ellerimizde'' vurgusu bülten boyunca sık sık tekrarlanmış, koronavirüsten korunmada el hijyeninin önemi vurgulanmıştır. Ardından Sağlık Bakanının koronavirüs kaynaklı ilk ölüm açıklamasına yer verilirken arka fonda gerilimli bir müzik eşlik etmiştir.

Cumhurbaşkanının ulusa sesleniş konuşması son dakika gelişmesi olarak haber bülteninde yer almış, konuşmanın ardından haber spikeri önemli başlıkları özetlemiştir. Haber bantları, Cumhurbaşkanının konuşmalarından alınmıştır. Duyarlılık ve toplum sağlığı vurgusu yapılarak koronavirüsün diğer hastalıklarla olan benzer ve farklı noktaları haber spikeri tarafından bilgilendirici bir infografik eşliğinde sunulmuştur.

Günün başlığı “Panik yok, taviz yok!’’ olarak belirlenmiş, haber aralarında ekranın ortasında yer alacak şekilde, kalın puntolu arka fonda gerilimli müzik eşliğinde haber bülteni boyunca tekrarlanmıştır.

Haber spikerinin, *“Gelelim dünyanın konuştuğu o ilaca koronavirüse çare olduğu iddia edilen Japon mucizesi favipiravir’’* ifadesinden sonra haber muhabirinin *“Dünya koronavirüse karşı iyi bir haber beklerken umutlandıran haber Japonya’dan geldi. 2014 yılında geliştirilen bir ilacın koronavirüse iyi geldiği iddia edildi.’’* ifadeleri yer almıştır. Haber girişinin ardından Bilim Kurulu üyesi uzman hekime ilaç hakkında sorular yöneltilmiş; uzman hekim, henüz yeterli bir çalışma yapılmadığını, bahsedilen ilacın diğer grip ilaçlarına bir üstünlük göstermediğini açıklayarak temkinli cevaplar vermiştir. Haber süresi boyunca haber bantlarında “Favipiravir! O İlaç, Bu İlaç Mı?’’, “Gerçekten Koronavirüse Çare Mi?’’, “Çin’den Umutlandıran Haber’’ şeklinde ifadeler yer almıştır.

Şekil 3.5- 18.03.2020 tarihli ATV ana haber bülteninde “mucize ilaç sunumu”

Bilimsel olarak henüz yeterli sayıda çalışma yapılmamış, birkaç farklı kaynaktan doğrulanması gereken sağlık haberinin özellikle salgın dönemi gibi belirsizlik ve korkunun yoğun olarak yaşandığı dönemlerde toplumda umut verici “mucize ilaç, mucize tedavi’’ ifadeleri ile sunulurken habercilerin daha dikkatli

davranması gerekmektedir. Bu haberin, DSÖ tarafından 28-30 Mayıs 1998'de Moskova'da düzenlenen "Sağlık İçin İletişim" konulu toplantının sonuç bildirisinde yer alan "Umut verme, özellikle de mucizevi tedaviden bahsetme." ilkesi ile de çeliştiği görülmektedir.

Bültende yayınlanan bir başka haberde gerek Bilim Kurulu üyelerinin ve Sağlık Bakanının gerekse ruh ve sinir hastalıkları uzmanlarının sıklıkla vurguladığı bir konu olan karantina döneminde evde sağlıklı ve kaliteli zaman geçirmek için neler yapılmalı sorusu bir psikoloğa sorulmuştur. Haberde, kitap okumak, müzik dinlemek, ailece zaman geçirmek gibi bedensel sağlığın yanında ruh sağlığını da korumak adına bir dizi tavsiyeler sunulmuştur. Bu haber özellikle pandemi dönemlerinde yaşanan belirsizlik, korku ve stresin yarattığı olumsuz duyguların hafifletilmesine yardımcı olacak niteliktedir. Ayrıca RTÜK'ün pandemi döneminde medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara tavsiye ettiği *"Yayın içeriklerinin evde kalmayı ve sosyal izolasyonu teşvik ve telkin edici şekilde oluşturulmasına azami özen gösterilmesi''* ilkesiyle de uyum göstermektedir.

Haber bültenin sonunda spiker, izleyicileri reklam arasında ATV'nin Youtube platformundaki kanalına davet ederek gitarıyla moral konseri vermiştir. Reklam arasının ardından stüdyoda *"Birlikte başaracağız diyerek bu akşam ana haber bültenini noktalıyoruz. Moral bozmayın lütfen moralimizi yüksek tutalım ama tedbirlerimizi almayı da lütfen unutmayalım''* diyerek haber bültenini bitirmiştir. Haber bültenlerinde olağan akışın dışında gerçekleşen bu durum, toplumun her kesimini etkileyen pandemi döneminde, birlik ve beraberlik vurgusunun yapılması, panik havasının yumuşatılması, insanların umutsuzluğa kapılmaması adına olumlu bir mesaj olarak değerlendirilmektedir.

3.2.3.2.FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 9 tane haber yer almıştır. Bu haberler içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısı 7'dir. FOX ana haber bülteni Cumhurbaşkanının ulusa sesleniş konuşması ile başlamıştır. Haber bantları, Cumhurbaşkanının konuşmalarından alınmıştır. Ardından haber spikeri Cumhurbaşkanının açıklamalarından önemli başlıkları özetlemiştir. Bu son dakika gelişmesinden sonra haber spikerinin *''İstenmeyen bir durumdu maalesef ilk hayatını kaybeden kişi Sağlık Bakanı tarafından açıklandı''* ifadesi ve "İlk ölüm gerçekleşti. 89 yaşındaki hasta virüsü Çinlilerle temas eden bir çalışanından kapmış'' haber bandı ile Sağlık Bakanının açıklamalarına yer verilmiştir. Haber spikeri, Sağlık Bakanının "Sorun küresel, mücadele ulusal'' sözünü hatırlatarak Kovid-19 salgınıyla ilgili yapılan toplantıya bazı kurumların çağrılmamasını eleştirmiştir.

Ankara'dan yapılan son dakika bağlantısı ile haber spikeri, Ankara'daki gelişmeleri takip eden muhabir ile Cumhurbaşkanının açıklamalarını değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeler koronavirüsün özellikle ekonomiye olan etkileri ile ilgilidir. Değerlendirmenin ardından ''Koronavirüs İşletmeleri Vurdu'' haber bandı ile salgından olumsuz etkilenen işletme sahipleri ile görüşmeler yapılmıştır. İlerleyen haberlerde de salgının ekonomiye, işsizliğe olan etkileri ve stokçulara yönelik haberler yer almıştır.

Haber bülteninin başından sonuna kadar arka fonda "Koronavirüs Belası'' yazılı virüs görseli paylaşılmıştır. Bela, kelime anlamıyla "içinden çıkılması güç, sakıncalı durum''[159] ifade etmesi nedeniyle olumsuzluk ve karamsarlık duygularına yol açabilmektedir.

[159] Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, 23.02.2021

3.2.3.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 17 tane haber yer almıştır. 17 haberin tamamı Kovid-19 salgınına yönelik haberlerdir. Bültenin başında Cumhurbaşkanının ulusa sesleniş konuşmasına yer verilmiş konuşmadan çıkarılan başlıklar özetlenmiştir.

İkinci haber ise "Koronavirüsten İlk Ölüm'' başlığıyla yoğun bakım, virüs taşıdığı şüphesiyle ambulanslara taşınan insan görüntüleri ve arka fonda gerilimli müziğin bulunduğu Sağlık Bakanının açıklamalarıdır. Kovid-19 kaynaklı ilk ölümün haberlerde sunumunda olayın ciddiyetini vurgulamak ve ilgi çekiciliğini arttırmak amacıyla görüntü ve seslere sıklıkla yer verilmiştir.

Gıda ve ilaç depolarından görüntüler verilerek "Abartılı Alışverişe Gerek Yok'', "Raflar İlaçlarla Dolu'' başlıklarıyla salgın döneminde yaşanan panik havasının azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bunun yanında bir diğer haberde dünyadan gelişmeler aktarılırken *"İtalya'da imkânsızlıklar yüzünden sadece iyileşme ihtimali olan hastalar tedavi ediliyor.''* cümlesi özellikle bu dönemde evde kalmak zorunda olan ve yüksek risk grubunda bulunan yaşlılar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Yine bu olumsuz haberin sunumunda müzik ve görüntülere yer verildiği görülmektedir.

Kovid-19 hastalığının tedavisinde kullanıldığında hastalığın iyileşme süresini düşürdüğü belirtilen ilaç haberi umut verici bir gelişme olarak verilmekle beraber henüz virüse karşı tedavide onaylanmış bir aşı ya da tedavinin bulunmadığı "Daha Fazla Somut Kanıt Lazım'' haber bandıyla ifade edilmiştir. Aynı haberde, DSÖ'nün, hastalık belirtisi gösteren bireylerin doktora danışmadan "ibuprofen'' kullanmaması bunun yerine "parasetamol'' tercih etmesi gerektiği uyarısı yer almıştır. Salgının seyriyle ilgili bilimsel çalışmalara haberlerde yer verilmesi halkın bilgi alma ihtiyacına yönelik önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, sağlık haberlerinde toplumun anlayacağı dilde, tıbbi terimlerin açıklamalarıyla birlikte verilmesi veya dilin sadeleştirilmesi

konunun doğru anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Sağlık Bakanlığının 2018 yılında yaptığı Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırmasında toplumun sağlık okuryazarlığının %68,9 oranında yetersiz, sorunlu olduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle toplumdaki bireylerin sağlık bilgisini değerlendirme konusunda sıkıntılar yaşadığı görülebilmektedir. Elbette ki tıp bilimi teknik terimlerin yoğun olduğu bir alandır. Ancak sağlık bilgilerinin sadeleştirilerek sunulması bu sınırlılıkların aşılmasına yardımcı olabilmektedir.[160]

3.2.4.65 Yaş Üstü Vatandaşlara Yönelik Sokağa Çıkma Yasağı Uygulanması- 22 Mart 2020

22 Mart 2020 tarihinde sokağa çıkma kısıtlaması tedbirlerinden ilki olan Kovid-19 salgınına karşı risk grubunda bulunan 65 yaş üstü vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara yönelik sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Aynı zamanda yurt dışında öğrenim gören Türk vatandaşları talepleri üzerine ülkeye getirilmiş haberlerde bu iki gelişmeye yer verilmiştir.

3.2.4.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 17 tane haber yer almıştır. Bu 17 tane haber içerisinde Kovid-19 salgını haber sayısı 15'tir. Bültende "Evde kal!'' çağrısı sıklıkla vurgulanmış, sokaklarda tedbirlere uymayan vatandaşlara karşı uygulanacak yaptırımlar dile getirilmiştir. 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkma kısıtlamasıyla ilgili genelge hakkında herkesin anlayabileceği dilde bilgi verilmiş, vatandaşların ihtiyaç duyması halinde ulaşabilecekleri kurumların numaraları haberlerde yer almıştır.

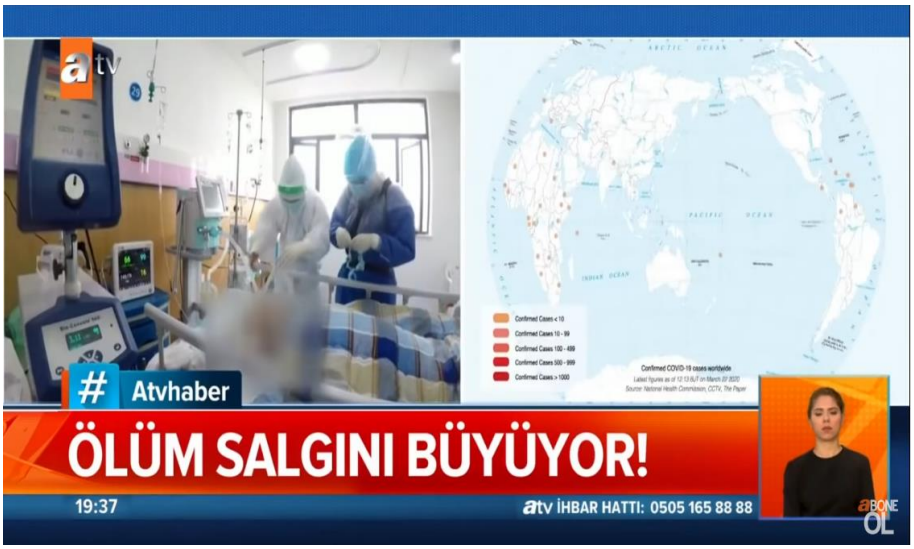
Cumhurbaşkanlığının sosyal medyada yayılan yalan haberlere yönelik "Yalanlar Virüsten Daha Hızlı Yayılıyor'' mesajı bültenin başında ve ilerleyen

[160] Türkiye Sağlık Okuryazarlığı ve İlişkili Faktörleri Araştırması, 2018, https://sggm.saglik.gov.tr/Eklenti/39699/0/soya-rapor-1pdf.pdf, 23.03.2021.

saatlerinde yer almıştır. DSÖ'nün de dikkat çektiği bir kavram olan infodemiye karşı toplumu bilgilendirici haberler verilmiştir. Salgın dönemlerinde ortaya çıkan yalan ve yanıltıcı bilgiler özellikle sosyal medyada çok hızlı bir şekilde yayılarak toplumda paniğe neden olabilmekte ve alınan tedbirlere uyulmamasına, devletin kurumlarına güvenin sarsılmasına neden olabilmektedir.

Sağlık çalışanlarının Kovid-19 salgınıyla mücadelede fedakârca görevlerinin başında olduğu "İyi ki varsınız!'', "Minnettarız…'' ifadeleriyle dile getirilmiştir. Bu dönemde, ailelerinden uzakta, salgının önlenmesi ve hastalığın tedavi edilmesi için cansiperane görev yapan sağlık çalışanlarının moral ve motivasyonunu arttırıcı nitelikte haberlerin, kamu spotlarının televizyonlarda sıklıkla yer aldığını görülmektedir.

Bültenin sonuna doğru dünyadan Kovid-19 salgınıyla mücadele haberleri "Ölüm Salgını Büyüyor!'', "Ölümcül Virüs Son Sürat Yayılıyor'' başlıklarıyla haberler ekrana getirilmiştir. Virüsün ölümcül olması bir yandan tedbirlere uyulması bakımından hastalığın ciddiyetini vurgularken bir yandan tüm önlemleri almış olsa dahi bireylerde korku ve paniğe yol açabilmektedir.

Şekil 3.6- 22 Mart 2020 tarihli ATV ana haber bülteninde korku içeren ifadeler

65 yaş üstü vatandaşlara yönelik sokağa çıkma kısıtlamasının ardından gençlerin sokakta oturan yaşlı vatandaşların üzerine su balonu atarak yerlerinden kaldırdığı haberi "Gençlerden su balonlu müdahale'' başlığıyla sunulmuştur. Bu durum, haber spikeri tarafından davranışın yanlış olduğu vurgusuyla haberde yer almıştır. Toplumda kırılgan gruplardan biri olan yaşlılara yönelik olumsuz davranışlar haber bültenlerine konu edilmiştir. Bültenin devamında ise genç bir vatandaşın yaşlı komşularının evden çıkamaması nedeniyle alışverişlerini yaptığı haberi toplumsal birlik ve beraberlik duygularını pekiştiren olumlu bir haber olarak sunulmuştur.

Son haberde, ilk defa karşılaşılan Kovid-19 salgınıyla alakalı merak edilen sorular uzman hekime danışılmış ve virüsten korunmak için neler yapılması gerektiği izleyicilere aktarılmıştır.

3.2.4.2.FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde toplam 14 haber yer almıştır. Bu 14 haberin tamamı Kovid-19 salgınıyla ilgili yaşanan gelişmelere ayrılmıştır.

Risk grubunda olan 65 yaş üstü vatandaşlar ve kronik hastalığı bulunan vatandaşlar için getirilen sokağa çıkma kısıtlamasının kapsamı hakkında bilgiler verilmiş, tüm vatandaşlar için evde kal çağrısı hem iktidar hem de muhalefet liderlerinin ortak mesajı olarak vurgulanmıştır. Sokağa çıkma kısıtlamasıyla birlikte 65 yaş üstü vatandaşların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı sorusu yanıtlanmış, bu dönemde gençlerin, yaşlıların kapısını çalarak ihtiyaçlarını gidermesi, birlik, beraberlik ve toplumsal dayanışma adına olumlu bir haber olarak bültende yer almıştır.

Sağlık çalışanlarının özverili çalışmaları "İyi ki Varlar'' başlığıyla sunulmuş haber spikeri tarafından da sağlık çalışanlarının özverili çalışmalarına karşılık

verilmesi ve salgının engellenmesi için sokağa çıkılmamasının çok büyük önem taşıdığı bir kez daha vurgulanmıştır.

Virüsten korunmak için alınan hijyen tedbirlerinin nasıl olması gerektiği konunun uzmanı Bilim Kurulu üyesine sorulmuş akla takılan sorulara yanıt aranmıştır. Virüsün bulaşma yollarının henüz kesin olarak bilinmemesi, bu konuda farklı görüşlerin yer alması insanlarda kafa karışıklığına yol açabilmekte, bazen hijyen tedbirlerinin abartılarak hastalık ve takıntı haline gelebilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, uzman kişilerin yorumları hayati önem taşımaktadır.

Bültende yer alan diğer haberler ise Kovid-19 salgının etkilediği eğitim ve ekonomiyle ilgili gelişmelerdir. Uzaktan eğitime geçilmesi, salgın nedeniyle ceza infaz kurumlarında yapılacak yeni düzenlemeler, salgın döneminde işsizlik ve kısa çalışma ödeneği gibi konu başlıkları haber bülteninde yer almıştır.

3.2.4.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 19 tane haber yer almış ve bu haberlerin tamamı Kovid-19 salgınına ayrılmıştır. Dünyadan Kovid-19 salgınına karşı mücadelede hastane görüntüleri, ünlü meydanların karantina uygulamaları nedeniyle boş görüntüleriyle haber bülteni başlamıştır.

65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkma kısıtlamasıyla ilgili genelge hakkında ve bu yaş grubundaki vatandaşların ihtiyaç halinde hangi birimlere ulaşılacağı bilgileri verilmiştir. Avrupa'da bazı ülkelerin hasta seçmeye başladığı iddialarının Türkiye'de tam aksini yansıttığı, önceliğin 65 yaş üstü vatandaşlar olduğu ve bu dönemde psikolojilerinin olumsuz etkilenmemesi için yaşlıların sık sık telefonla aranması gerektiği Bilim Kurulu üyesi uzmanlar tarafından anlatılmıştır. Salgın dönemlerinde

virüsten korunmak kadar ruhsal sağlığın da korunmasının özellikle ileri yaş grubu için önemli olduğu vurgulanmıştır.

Dünyadan Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmeler "İtalya Virüs Kıskacında'', "Avrupa Önlemleri Arttırıyor'', "Dünya Salgının Pençesinde'' başlıklarıyla sunulmuştur. Korkutan tablonun gün geçtikçe arttığı bu nedenle tedbirlere uyulmasının gerektiği ifade edilmiştir.

Kovid-19 salgınından korunmak için televizyon programlarında, sosyal medyada çeşitli vitamin takviyeleri ve beslenme önerileri yer almaktadır. Bu önerilerin uygulanması kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte bazılarının bilimsel bir dayanağı yoktur. Haber bülteninin vitamin takviyesi veya bitkisel ürün tüketiminin doktora danışılmadan uygulanmaması gerektiği, beslenme uzmanının görüşleriyle birlikte izleyiciye aktarılmıştır.

3.2.5.Çin'den Gelen "Mucize İlaç''- 24 Mart 2020

24 Mart 2020 tarihinde Kovid-19 hastalığıyla ilgili bilinmeyenlere yanıt aranırken bir yandan da ilaç, aşı, hızlı tanı kitleri gibi başlıklar da gündemde yer almaya başlamıştır. Bu başlık altında Çin'den getirilen "favipiravir'' etken maddeli ilacın haber bültenlerinde sunumu incelenmiştir.

3.2.5.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 13 tane haber sunulmuş ve sunulan haberlerin tamamı Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmelere ayrılmıştır. Bülten, çocukların hazırladığı "evde kal'' mesajı içeren videolar ile başlamış ve daha sonra bülten boyunca 2 defa daha ekranlara getirilmiştir.

Kovid-19 salgınıyla birlikte hayatımıza bazı yenilikler girmiştir. Bunların içinde, çevrimiçi toplantılar, uzaktan eğitim, uzaktan çalışma gibi uygulamalar sayılabilmektedir. Cumhurbaşkanının, Bakanlar ile yaptığı çevrimiçi görüşme "Online Bakanlar Kurulu'' başlığıyla izleyicilere aktarılmıştır.

"İyi Haberlerle Dolu Bir Gün'' başlığıyla Sağlık Bakanının ilaç ve hızlı tanı kitlerinin Türkiye'ye getirildiği açıklamasının ardından "Favipiravir O İlaç Bu İlaç Mı?'' başlığıyla ve haber spikerinin *''Koronavirüsü tedavi ettiği daha doğru açıklamayla tedavi süresini kısalttığı söylenen bu ilaç nedir, tam olarak neye yarıyor?''* sorusuyla haber sunulmuş sorulara cevap aranmıştır. Haberde, "Mucize İlaç Favipiravir Türkiye'de'' haber bandı yer almıştır. Konunun uzmanı bir hekime ilaçla ilgili çeşitli sorular yöneltilmiştir. İlacın iyileşme süresini kısalttığı, belirlenen ciddi bir yan etkisi olmadığı bilgileri verilirken koronavirüsten korunmak için ilacın kulaktan dolma bilgilerle, doktora danışılmadan kullanılmasının tehlikeli sonuçlara yol açabileceği vurgulanmıştır. Haber, bütün olarak incelendiğinde yapılan bilimsel çalışmalar hakkında güncel bilgiler sunulması, konuyla ilgili olarak uzmana danışılması bakımından olumlu bulunmakla birlikte "mucize'' ifadesinin sıklıkla haberin içerisinde yer alması sakıncalı olabilmektedir. Daha önce 18 Mart 2020 tarihindeki ana haber bülteninde de aynı haberin yapıldığı ancak, 26 Mart 2020 tarihinde haber spikerinin ve haberi sunan muhabirin daha temkinli yaklaştığı da dikkat çekmektedir.

Şekil 3.7- 24 Mart 2020 ATV ana haber bülteninde "mucize ilaç" sunumu

Hakkında her gün yeni bilgiler öğrendiğimiz Kovid-19 hakkında bilinmeyenler, merak edilen sorular haber bülteninin devamında uzman kişilerin görüşlerine yer verilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

3.2.5.2.FOX Ana Haber Bülteni

Günlük olarak açıklanan Kovid-19 vaka ve ölüm sayılarının verilmesiyle başlayan haber bülteninde 11 tane haber yer almıştır. Bu haberler içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısı 9 tanedir. Sağlık Bakanının "Virüs Tüm Ülkeye Yayıldı'' açıklaması ve yeni tedbirlerle ilgili bilgiler ilk haber olarak verilmiştir. Cumhurbaşkanı ve Bakanların telekonferans yoluyla yaptığı toplantıdan kesitler aktarılmıştır. İlerleyen haberlerde Kovid-19 salgınının ekonomik ve siyasi etkilerine yer verilmiştir.

Haber bülteninin sonunda, koronavirüsün belirtileri, kimlerin test yaptırması gerektiği hakkında bilgiler verildikten sonra Çin'den gelen ilaç, "O İlaç Virüse Etkili Mi?'' başlığıyla sunulmuş ilaç hakkında merak edilenler Bilim Kurulu üyesi olan uzman hekimin görüşleri doğrultusunda izleyiciye aktarılmıştır.

3.2.5.3.TRT 1 Ana Haber

Haber bülteninde 20 tane haber yer almış; haberlerin tümü Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmelere ayrılmıştır. Koronavirüsün tüm Türkiye'ye yayıldığını ancak, iyileşen sayısının da artış gösterdiği haberiyle bülten başlamıştır. Sağlık Bakanının alınan tedbirler ve Çin'den getirilen ilaç hakkında verdiği bilgiler ekrana getirilmiştir. İlaç ile ilgili olarak Sağlık Bakanının açıklamaları dışında herhangi bir açıklamaya veya yoruma yer verilmemiştir.

Dünyada koronavirüse karşı ilaç geliştirme çalışmaları, salgının seyri, diğer ülkelerdeki son durum haberleri sunulmuştur. Salgın dönemlerinde özellikle

fırsatçılara karşı dikkatli olunması gerektiği, sahte virüs, sahte dezenfektan gibi ürünlerin özellikle sosyal medyada tanıtım ve satışının yapıldığı haberleri bültende yer almıştır. Sosyal medyada her türlü bilginin doğrulanmadan hızlıca yayılması sağlık krizi dönemlerinde ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Bu tehlikeye karşı hem devlet yetkilileri hem de haber bültenlerinde yer alan haberler toplumu önlemlerin alınması ve dikkatli olunması hususunda uyarmaktadır.

3.2.6.Kapsamlı Olarak İlk Sokağa Çıkma Kısıtlamasının Getirilmesi- 11 Nisan 2020

Türkiye'de Kovid-19 vaka sayısının artmaya başlamasıyla 10 Nisan 2020 tarihi akşam saatlerinde İçişleri Bakanlığı 48 saatlik sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Bu kısıtlama 2000 yılında yapılan nüfus sayımından sonra ilk kez uygulanan sokağa çıkma kısıtlaması olması nedeniyle toplumda panik yaratmıştır. Akşam saatlerinde duyurunun yapılmasının ardından insanlar market, fırın, benzinlik gibi alışveriş yapabilecekleri yerlerde uzun kuyruklar oluşturmuş salgının başından beri sürekli vurgulanan sosyal mesafe kurallarını ihlal ettikleri izdiham görüntüleri 11 Nisan 2020 tarihinde ana haber bültenlerinde yerini almıştır.

3.2.6.1.ATV Ana Haber

Haber bülteni 11 Mart 2020'den beri alışılageldiği üzere günlük vaka ve vefat sayılarının paylaşılmasıyla başlamış bültende 19 tane haber yer almıştır. Bu haberler içerisinde Kovid-19 içerikli haber sayısı 17'dir.

10 Nisan 2020'de sokağa çıkma kısıtlamasının duyurulmasının ardından marketlere, fırınlara akın eden insan görüntüleri "Yasağa Saatler Kala Yüksek Tansiyon'', "Ne Gerek Vardı Buna?'' başlığıyla sunulmuştur. Salgının Türkiye'de henüz görülmediği dönemlerde dünyadan Kovid-19 salgınıyla ilgili gelişmeler aktarılırken marketlerdeki izdiham görüntüleri, kavgalar sıklıkla televizyon

haberlerine yansımıştır. Bu görüntüler üzerine toplumda panik oluşmaması için yetkililer gerekli önlemlerin alındığını, herkese yetecek kadar gıda stokunun bulunduğunu birçok kez dile getirmiştir. Ancak, sokağa çıkma yasağının ilan edilmesinin hemen ardından ülkemizde de bu görüntülerin ortaya çıkmasına engel olunamamıştır.

Sokağa çıkma kısıtlamasının ardından şehirlerin boş kalan ünlü meydanları ve caddelerinden görüntüler ekrana getirilmiş, kısıtlama boyunca açık insanların gıda ve su gibi temel ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı bu konuda endişe ve panik yapılmaması gerektiği mesajları verilmiştir.

Kovid-19 hastalığına yakalanıp iyileşerek hastaneden ayrılan insanlar "Alkışlar Savaşın Kazananlarına'', "İyileşen İnsanların Sayısı Artıyor'' başlıklarıyla haberde yer almıştır. Salgının başından bu yana her gün Kovid-19 salgını nedeniyle hayatını kaybeden vatandaşlarımızın haberlerinin ekranlara getirilmesinin ardından korkuları bir nebze de olsa azaltan, hastalığa yakalanıp tedavisi süren insanlara da umut olan haberler verilmeye başlanmıştır. Ayrıca, bu haberin ardından iyileşen insanların tekrar hastalığa yakalanabileceği bu yüzden tedbirlerin elden bırakılmaması ve rehavete kapılmaması gerektiği uzman hekim tarafından dile getirilmiştir. Haberde izleyicilere hem karamsarlığa ve paniğe kapılmamaları hem de virüsten korunmak için tedbirlere azami ölçüde uymaları gerektiği iletilmeye çalışılmıştır.

Haber bültenin sonlarında karantina günlerinde evde sağlığımıza nasıl özen göstermemiz gerektiği konusunda diyet ve egzersiz önerileri verilmiştir. Bu tarz içerikler, RTÜK'ün salgın döneminde medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara yönelik hazırladığı rehberde yer alan *"Yayın içeriklerinin evde kalmayı ve sosyal izolasyonu teşvik ve telkin edici şekilde oluşturulmasına azami özen gösterilmesi''* ilkesiyle paralellik göstermektedir.

3.2.6.2.FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 11 tane haber sunulmuştur. Haberlerin tamamı Kovid-19 salgınına karşı alınan sokağa çıkma kısıtlaması tedbirinin yansımalarıdır. İlk haberde yasağın ilan edildikten sonra genelgenin yayınlanmasına kadar geçen sürenin sokaklarda izdiham oluşturduğu, koronavirüse karşı alınan önlemlerini hiçe saydığı yönündedir. Daha sonra muhalefetin ve uzmanların yasağın ilan ediliş biçimine yönelik eleştirileri haberlerde yer almıştır.

Bilim Kurulu üyesi olan uzmanlar da dâhil olmak üzere birçok hekim yasağın yerinde bir karar olduğunu ancak ilan edilmeden önce gıda, hastane veya zorunlu ihtiyaçların giderilmesinde herhangi bir sıkıntı yaşanmayacağının belirtilmesinin doğru olacağını ifade etmişlerdir. Toplumda bu denli büyük bir karmaşa yaşanmasının nedeni 48 saatlik sokağa çıkma yasağından ziyade insanlarda, bu yasağın kalıcı olup olmayacağı hangi hizmetlerin sunumuna devam edileceği gibi soru işaretlerinin olmasıdır.

3.2.6.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Sağlık Bakanlığının günlük koronavirüs vaka ve vefat sayılarının yer aldığı tablo ekranlara getirilerek haber bülteni başlamıştır. Haber bülteninde 19 tane haber yer almış ve tüm haberlerin konusunu Kovid-19 salgını oluşturmuştur. 48 saatlik sokağa çıkma kısıtlaması ilan edilen illerde, yasak kapsamında olmayan iş yerleri ve bu iş yerlerinde çalışan vatandaşların durumu, yasağın ilan edilmesinin ardından boş kalan meydan ve sokaklar izleyiciye sunulmuştur.

Sokağa çıkma kısıtlamasının ilan edildiği saat ile genelgenin detaylarının anlatıldığı saat arasında kalan sürede sokağa çıkan vatandaşlar, haber spikerinin *"Hafta sonu için ilan edilen sokağa çıkma yasağının ardından çok sayıda kişi soluğu fırın ve marketlerde aldı. 2 günlük ihtiyacını karşılamak için alışveriş yaptı.''*

ifadesiyle ve “Fırın ve Marketlere Akın Ettiler’’ başlığıyla sunulmuştur. İncelenen diğer haber bültenlerinin aksine haberde herhangi bir müzik, efekt, yorum kullanılmamış, görüntüler izleyiciye sade bir anlatımla aktarılmıştır.

Koronavirüsün zatürreye dönüşüm oranının azaldığı bilgisi, *“Koronavirüs özellikle akciğerleri hedef alıyor. Akciğerler, vücuda oksijen sağlama görevini yerine getiremiyor. Vakaların durumunu ağırlaştıran da hastalığın zatürreye dönüşmesi oluyor’’* ifadeleriyle haberde yer almıştır. Konunun uzmanı olan bir hekim tarafından ilaçlara erişimlerinin sağlanması ve deneyim kazanmalarının hastalığın zatürreye dönüşme oranını azalttığını böylece yoğun bakıma yatan hasta sayısının düştüğü bilgisi verilmiştir. Dünyada koronavirüs üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiş, hastalığın yeni belirtilerinden ve mutasyona uğradığı gelişmeleri de aktarılmıştır.

Koronavirüsü yenen hastalarla ilgili haber, TRT 1 ana haber bülteninde de umut verici bir gelişme olarak yer almıştır. Hastanelerde veya yurtlarda karantinaya alınan vatandaşlardan bazılarının doğum günlerini sağlık çalışanları kutlamış, bu haberler yüzleri gülümseten bir gelişme olarak ekranlara getirilmiştir.

Salgınla birlikte bazı tıbbi terimler, günlük hayatta da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan birisi olan “entübe’’ kelimesi, haber bülteninde “Entübe, Ne Anlama Geliyor?’’ başlığıyla uzman hekimin açıklamalarıyla izleyiciye aktarılmıştır. Entübe hastalarla, yoğun bakım hastaları arasındaki farklar, entübe hastalara nasıl tedavi yöntemleri uygulandığı haberde anlaşılır bir dille açıklanmıştır.

3.2.7.Yeni Normal Hayatın İlk Günü- 1 Haziran 2020

Kovid-19 salgınının ülkemizde görülmeye başladığı 11 Mart 2020 tarihinden 1 Haziran 2020 tarihine kadar virüsün yayılmasını önlemek için birtakım tedbirler alınmış, kısıtlamalar uygulanmıştır. Bu tedbir ve kısıtlamaların etkisiyle vaka

sayılarında düşüşlerin gerçekleşmesiyle "yeni normal hayat'' adı verilen bir döneme girilmiştir. 1 Haziran 2020 tarihi itibariyle maske, mesafe ve temizlik vurgusu yapılarak alınan bazı tedbirlerin ve kısıtlamaların kaldırıldığı Cumhurbaşkanı tarafından kamuoyuyla paylaşılmıştır.

3.2.7.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteni, "Hoş Geldin Hayat!'' manşetiyle başlamış, bültende 16 tane habere yer verilmiştir. Koronavirüs salgınında vaka sayılarının, vefat sayılarının düşmeye başlamasıyla gündemdeki yeri de yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. 15 tane haberin içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısı 5 tanedir.

Normalleşme sürecinin başladığı haberi, haber spikeri tarafından *"Mart'ın başında sadece Türkiye'nin değil dünyanın da görmeye başladığı o korkunç kâbus, o ölümcül salgın artık tümüyle geride kalmak üzere, aylardır beklediğimiz gün geldi çattı, normalleşme ve eski günlere dönüş yolunda adımlar bugün net olarak atılmaya başlandı.''* ifadesi ve "Yeniden Hayat, Yepyeni Bir Hayat'' haber bandıyla sunulmuştur. Haber stüdyosunda arka planda yeşil manzara görseli yer almıştır.

3.2.7.2.FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 16 tane habere yer verilmiştir. Kovid-19 salgınıyla ilgili haber sayısı 6 tanedir. Sağlık Bakanlığının açıkladığı koronavirüs tablosu verilerek haber bülteni başlamıştır. Yeni normalleşme süreciyle ilgili toplumu neler beklediği sorusu Bilim Kurulu üyesi hekim tarafından cevaplanmıştır. Uzman hekimin "Düşüş hızımız pamuk ipliğine bağlı'' ifadesi haber spikeri tarafından da birkaç kez tekrar edilmiş, tedbirleri elden bırakmamanın önemine dikkat çekilmiştir.

FOX ana haber bülteninde haber spikerinin izleyiciyle konuşur tarzda haberleri sunduğu görülmektedir. Haber spikerinin *"Uzun lafın kısası, artık kendimizi korumalıyız. Çünkü çarklar bir şekilde dönmek zorunda''* ifadesiyle ve "Yeni normalin ilk günü'' başlığıyla otogarlardan, çarşılardan, sokaklardan görüntüler verilmiştir. Haber bülteninde normalleşme adımlarıyla ilgili olarak yayınlanan genelgenin ayrıntılarına yer verilmiştir.

3.2.7.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber Bülteninde 19 tane haber yer almıştır. Bu haberlerin 10 tanesi Kovid-19 salgını konulu haberlerdir. Yeni normalin ilk günü başlığıyla haber sunumuna geçilmiş, trafik, havalimanı, kafe ve restoranlar, otogarlar, sahil kenarlarından normalleşmenin ilk gününü yansıtan haberler bültende yer almıştır.

Normalleşme adımlarının atılmaya başlamasının yanında tedbirsizliğin virüsü yaymaya devam ettiği "Gaziantep'te 14 Ev Karantinada'' haberiyle verilmiştir. Dünyadan Kovid-19 ile ilgili gelişmeler, bilimsel çalışmalar aktarılmış Rusya'da bir ilacın 330 hastada denendiği haberi verilmiştir.

3.2.8.Aşı Çalışmalarıyla İlgili Gelişmeler- 19 Kasım 2020

1 Haziran 2020 tarihinde yeni normal hayata geçiş süreci başlamış ve yaz dönemi salgının başladığı aylara göre daha sakin geçmiştir. Ancak, havaların soğumaya başlamasıyla insanların daha çok kapalı ortamlarda vakit geçirmesi ve kalabalıklar oluşturması neticesinde Kovid-19 vaka ve vefat sayıları tekrar yükselişe geçmiştir. Bir yandan aşı çalışmaları devam ederken diğer yandan salgının yayılmasının önüne geçmek için tekrar tedbirler arttırılmış ve sokağa çıkma kısıtlamaları uygulanmaya başlamıştır.

3.2.8.1. ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 26 tane haber yer almıştır. Bu haberlerin 9 tanesi koronavirüs içerikli haberlerdir. Bültenin başında "Çin Aşısı Aralık'ta Geliyor!'', "Yerli Aşı Nisan'da'' başlıklarıyla Sağlık Bakanının aşıyla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Aynı haberde, tedbirlere uyulmaması halinde vaka sayıların artacağını bunun da daha sıkı tedbirler alınmasını mecbur kılacağı hem haber spikeri tarafından hem de Bilim Kurulu üyesi hekimler tarafından ifade edilmiştir.

"Toplu Taşımadan Toplu Bulaşmaya'', "Toplu Bulaşım'' başlıklarıyla Kovid-19 vakalarının İstanbul'da özellikle metro ve metrobüs duraklarına yakın yerleşim yerlerinde daha çok görüldüğü, Avrupa Yakasının daha riskli olduğu, salgın haritasına bakılarak yorumlanmıştır. Kapalı ve kalabalık ortamlarda virüsün yayılmasının kolaylaştığı salgının başından bu yana haber bültenlerinde sıklıkla yer almış vatandaşlar bu konuda uyarılmıştır.

Bir diğer tartışma konusu ise virüsü önlemek için başvurulan alternatif tıp yöntemlerinin ve kulaktan dolma bilgilerin kullanımıdır. Salgın öncesinde ve salgın sırasında da çokça tartışılan yöntemlerden biri olan gargara, önce virüse karşı etkili bir yöntem olarak savunulurken daha sonra hiçbir etkisinin olmadığı söylenmiştir. Tartışma bilim dünyasında hâlâ sürerken haber spikeri de bu karmaşıklığın çözülemediğini *"Biz işin içinden henüz çıkamadık, izleyin siz karar verin''* ifadesi ve "Gargara Polemiği'', "Bilim Dünyasında Gargara Tartışması'' haber başlığıyla tanınmış çeşitli uzmanların görüşleri ekrana getirilmiş, ancak bu durum kafa karışıklığını gidermeye yetmemiştir.

3.2.8.2. FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 12 tane habere verilmiştir. 12 tane haberden Kovid-19 içerikli haber sayısı 7 tanedir.

29 Temmuz 2020 tarihinden itibaren Sağlık Bakanlığı vaka sayıları yerine ağır hasta sayılarını açıklamaya başlamıştır. Bu durum özellikle FOX ana haber bülteninde oldukça fazla ele alınmış ve eleştirilerin hedefi olmuştur. Vaka sayısı yerine ağır hasta sayısının açıklanmasını bazı hekimlerin kaç vaka olduğu bilinmeden salgının bulaşıcılığının önlenemeyeceği ifadeleri haberde yer almıştır.

Sağlık Bakanının "29 Temmuz'dan bu yana ağır hasta sayısı 8 kat arttı'' açıklaması, TBMM'de milletvekillerinin Sağlık Bakanına yönelttiği sorular ve Bakanın verdiği cevaplar haberde yer almıştır. Sağlık Bakanının açıklamalarından alınan "Çin aşısı Aralık'ta gelebilir'' haber bandına haberde yer verilmiştir.

FOX ana haber bülteninde haber spikerlerinin haberlere kendi yorumlarını kattıkları özellikle son dönemlerde salgının yönetilmesiyle ilgili eleştirilerini de arttırdığı görülmektedir. Haber spikeri, *''Önlemlerde geç mi kalındı? Kalındı, önlemler şu an yetersiz mi? Yetersiz. Peki normalleşmeye erken ve çok hızlı mı başladık? Evet aynen öyle oldu.''* ifadesiyle sağlık politikalarını eleştirmiştir.

Aşıyla ilgili gelişmeler haber spikerinin *''Yeni bir müjde de diyebileceğimiz haber geldi ama yine de çok ümitlenmemek lazım.''* ifadesiyle Türk Bilim İnsanı Uğur Şahin'in Aralık'ta aşı dağıtımının başlayabileceği bilgisini verdiği haber bir yandan müjdeyle karşılanırken bir yandan da *''aşı temini konusunda çok da umutlanmamak lazım bize ne zaman geleceği belli değil''* şeklinde ifadelerle sunulmuştur.

Dünyadaki gelişmeler "İkinci Dalga Kâbusu'' başlığıyla artan vakalar ve kısıtlama tedbirleri izleyiciye aktarılmıştır.

Yoğun bakım çalışanlarının, zorlu çalışma şartları "İşte Emek ve Alın Teri'' "Hakkınız Nasıl Ödenir Ki'' başlığıyla haberde verilmiştir. Sağlık çalışanlarının

koruyucu kıyafetler içerisinde yoğun bakımlarda geçirdikleri saatler ekranlara getirilmiş hem de duygu ve düşünceleri haberde yer almıştır. Sağlık çalışanlarına destek olmak için vatandaşların alınan tedbirlere uymak zorunda olduğu haberde vurgulanmıştır.

3.2.8.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

TRT 1 ana haber bülteninde 20 tane haber yer almıştır. 20 tane haber içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısı 9 tanedir. Sağlık Bakanının Aralık ayında 1 milyon aşı geleceği açıklamasının ardından, Türk Bilim İnsanları Özlem Türeci ve Uğur Şahin'in Almanya'da geliştirdiği aşı için de tarih verildiği, aşının tüm yaşlarda ve etnik kökenlerde etkili olduğu haberleri verilmiştir.

Daha sonraki haberlerde de tekrar getirilen kısıtlama tedbirlerine uyulmasının vakaları durdurmada etkili olacağı, bu süreçte kişisel hijyene dikkat edilmesi, ev ziyaretlerinin azaltılması, kalabalık ortamlara girilmemesi gerektiği bilgileri ayrı ayrı haberlerde yer almıştır.

"Kuyruğa Da Korkuya Da Gerek Yok!'' başlığıyla, fırın ve marketlerde ürün sıkıntısının olmadığı, depolardan görüntülerle izleyiciye aktarılmıştır. Daha önceki sokağa çıkma kısıtlaması kararında vatandaşların panikle fırın ve marketlerde uzun kuyruklar oluşturduğu ve sosyal mesafeyi ihlal ettiği görüntülerden yola çıkılarak benzer bir durumun yaşanmaması için endişe ve paniğe yer olmadığı ifade edilmiştir.

3.2.9.Aşının Türkiye'ye Gelişi- 30 Aralık 2020

Sağlık Bakanının daha önceden işaret ettiği 2020 Aralık ayında aşılar Çin'den Türkiye'ye getirilmiştir. Aşılamanın ne zaman başlayacağı, etkisini ne zaman

göstereceği, öncelikle hangi grupların aşılanacağı gibi sorular haber bültenlerinde cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

3.2.9.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 22 tane haber yer almıştır. Bu tarihte Kovid-19 ile ilgili haber sayısı 2 tanedir. Uzun zamandır beklenen aşıların Türkiye'ye geldiği havalimanından aktarılan görüntülerle izleyiciye sunulmuştur. Gelen aşıların test süresinin ne kadar olacağı, öncelikle kimlerin aşılanacağı bilgilerine "Çin Aşısı Türkiye'de'', "Aşılamanın Yol Haritası'' başlıklarıyla haberde yer verilmiştir. Haber sunumunda yakın çekim aşılama görüntülerine yer verilmiştir.

Şekil 3.8- 30 Aralık 2020 tarihinde ATV ana haber bülteninde aşılama görüntüsü

3.2.9.2. FOX Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 11 tane haber yer almıştır. Kovid-19 ile ilgili haber sayısı ise 4 tanedir. Aşıyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra, aşının kaç liraya alındığı, aracı şirketin olup olmadığı gibi siyasi eleştiriler haberlerde yer almıştır. Aşılamanın hemen başlasa dahi, etkisini ancak 2021 Mart ayında gösterebileceği uzman hekimlerin

görüşleriyle ifade edilmiştir. Ayrıca hiçbir aşının %100 koruma sağlamadığı, maske, mesafe ve temizliğe devam edilmesi gerektiği bilgileri uzman hekimler tarafından vurgulanmıştır. Bu bilgiler haberde sunulurken yakın çekim aşılama görüntüleri de yer almıştır.

Şekil 3.9- 30 Aralık 2020 FOX ana haber bülteninde yer alan aşılama görüntüsü

3.2.9.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 21 tane habere yer verilmiştir. Bu haberlerin içerisinde Kovid-19 salgınıyla ilgili haber sayısı 5 tanedir. Aşıların Türkiye'ye gelişi "tarihi bir gün'' olarak nitelendirilmiştir. Aşılamada yol haritası, saklama koşulları, öncelikli gruplar ve yapılan çalışmalarda herhangi bir yan etki görülmediği bilgisi izleyiciye aktarılmıştır.

Şekil 3.10- 30 Aralık 2020 TRT 1 ana haber bülteninde yer alan aşılama görüntüsü

3.2.10.Türkiye'de Aşılama Sürecinin Başlaması- 13 Ocak 2021

30 Aralık 2020 tarihinde Çin'den gelen aşılar için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu acil kullanım onayı vermiştir. Çin aşısı çeşitli ülkelerde testlerden geçmiştir. Bu ülkelerden biri olan Brezilya'da aşının etkinliğinin %50 oranında olduğu ortaya konulmuştur. Bu durum özellikle FOX ana haber bülteninde vurgulanmıştır. Aşılamanın başlaması ve aşı etkinliği tartışmaları haber bültenlerinde yer almıştır.

3.2.10.1.ATV Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 18 tane haber yer almıştır. Bu 18 tane haberin 3 tanesi Kovid-19 içerikli haberdir. Kovid-19 aşısı için acil kullanım onayı verildiği ve aşılamanın başlayacağı haberi verilmiştir. Aşı için vatandaşların nereden nasıl randevu alacağı haberde uygulamalı olarak gösterilmiştir.

Almanya'da aşı çalışmalarını yürüten Türk Bilim İnsanlarının Kovid-19'a karşı geliştirdikleri aşıyı MS hastalığına da uyarladıkları haberi "ikinci müjde'' olarak verilmiştir. Haber spikeri, bu yeni gelişmeyi *''deneyler insanlarda da başarılı olursa milyonlarca kişi dermansız dertten kurtulacak''* yorumuyla ifade etmiştir. Tedavisi bulunmayan ve dünyada çok fazla kişiyi etkileyen MS hastalığıyla ilgili genel bilgiler haberde yer almış ve fare deneylerinde olumlu sonuçlandığını, umut verici bir gelişme olduğu vurgulanmıştır.

Aşıyla ilgisi son dakika gelişmesi, Sağlık Bakanının canlı yayında aşı olduğu görüntüleriyle aktarılmıştır. Çin aşısına plan dâhilinde devam edileceği bilgisi verilmiştir.

3.2.10.2.FOX Ana Haber Bülteni

FOX ana haber bülteninde 15 tane haber yer almıştır. Kovid-19 salgınıyla ilgili olan haber sayısı ise 4 tanedir. Bülten, aşının etkinliğiyle alakalı olarak Brezilya'nın ortaya koyduğu çalışmanın tartışmalarıyla başlamıştır. Etkinliğinin %50 olmasının ne anlama geldiği uzman bir hekime sorulmuştur. Uzman hekim, etkinliği %50 olsa dahi aşının mutlaka yapılması gerektiği, bulaşı yarı yarıya azaltmanın pandemi döneminde çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Aşıyla ilgili diğer bir tartışma ise yeteri kadar dozun ülkede bulunmamasıyla ilgili haberdir. Haberde muhalefetin eleştirileri "Siyaset Aşıyı Tartışıyor'' başlığıyla ele alınmıştır.

Pandemi döneminde aşılamanın aylardır beklenildiği ve uzmanlar tarafından da etkili olduğu açıklamalarına karşın Çin aşısı mı? Alman aşısı mı? Yeterli dozun olup olmadığı gibi siyasi tartışmalar halkta kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Daha önce yaşanan domuz gribi salgınında da aşı konusu birçok tartışmaya sebep olmuş, siyasette yaşanan fikir ayrılıkları topluma da yansımıştır.

Haber bülteninde, Sağlık Bakanının canlı yayında aşı olması son dakika gelişmesi olarak aktarılmıştır.

3.2.10.3.TRT 1 Ana Haber Bülteni

Haber bülteninde 17 tane habere yer verilmiştir. Bu haberler içerisinde Kovid-19 konulu haber sayısı 4 tanedir. Aşıya onay verilmesi haberi son dakika gelişmesi olarak bültende yerini almıştır. Haber bültenin olduğu saatlerde Bilim Kurulu toplantısının devam ediyor olması nedeniyle vaka sayılarının düşmesine bağlı olarak

tedbirlerde gevşeme olup olmayacağı soruları olmuştur. Aşı randevularının açıldığı da haberlerde yer almıştır.

Sağlık Bakanın aşı olduğu görüntüler son dakika gelişmesi olarak izleyiciye aktarılmıştır. Bakanın aşı olduktan sonraki *"Tünelin ucunda ışık görünmüştür. Önümüzdeki günlerin aydınlık olacağına inanıyorum. Herkesin mutlak aşı olması gerektiğinin altını çizmek istiyorum''* sözlerine haberde yer verilmiştir.

3.4.KOVİD-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE RTÜK İLETİŞİM MERKEZİNE ULAŞAN VATANDAŞ BİLDİRİMLERİ

Bu bölümde, 1 Mart 2020- 28 Şubat 2021 tarihleri arasında RTÜK İletişim Merkezine ulaşan Kovid-19 salgını konulu vatandaş bildirimleri değerlendirilmiştir**.**

3.4.1.RTÜK İletişim Merkezi

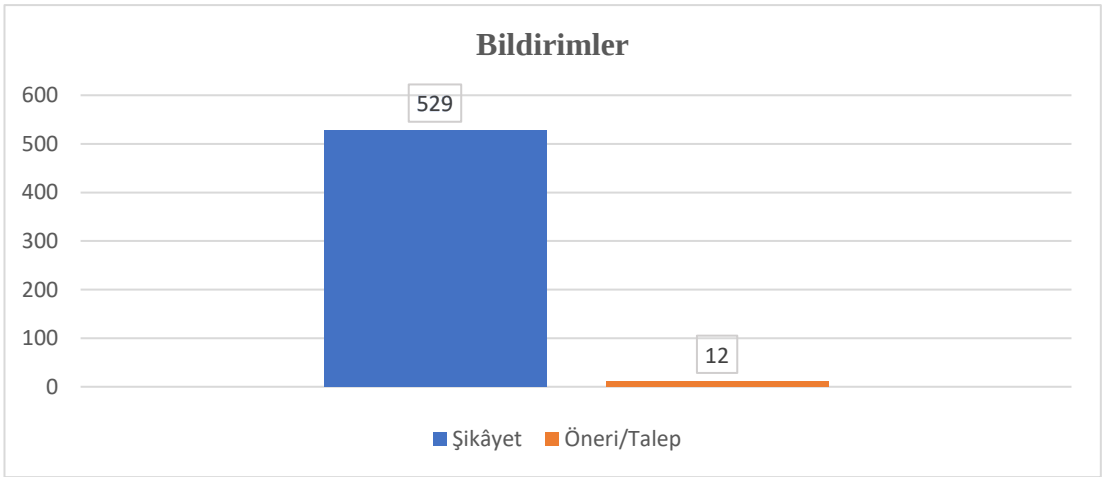
Salgın dönemi boyunca izleyiciler şikâyetlerini ve önerilerini RTÜK İletişim Merkezine iletmişlerdir. RTÜK İletişim Merkezi, görsel ve işitsel medya araçlarının sunmuş olduğu yayın programları hakkında vatandaşların şikâyet, görüş ve önerilerini alabilmek ve bu verileri analiz ederek çeşitli araştırmalarda kullanılmak üzere arşivlemektedir. Bu sayede kurum, kuruluş ve üniversitelerin birçok araştırması için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca, programlara gelen bildirimler sayesinde medyaya yol gösterici nitelikte bir rehber niteliği taşımaktadır. Yayınlar hakkında şikâyetler, RTÜK İletişim Merkezinin telefon, internet ve mobil uygulama olmak üzere üç ayrı ortamı ve e-devlet üzerinden ulaşmaktadır.[161]

[161] RTÜK Web Sayfası, https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-iletisim-merkezi-tarihcesi/5161/5104/rtuk-iletisim-merkezi-tarihcesi.html, 03.03.2021.

3.4.2. RTÜK İletişim Merkezine Ulaşan Bildirimlerin Değerlendirmesi[162]

Haber bültenlerinde yer alan salgın konulu haberlere yönelik RTÜK İletişim Merkezine 1 Mart 2020- 28 Şubat 2021 tarihleri arasında ulaşan izleyici bildirimleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle RTÜK İletişim Merkezi'ne belirtilen tarih aralığında ulaşan ve elektronik ortamda arşivlenen bildirimler arasından anahtar sözcük arama yöntemiyle, program türü olarak "haber bülteni'' seçilmiş ve içerisinde "virüs", "pandemi", "salgın", "Kovid", "kovid", "aşı'' ve "ilaç" sözcüklerini bulunduran tüm bildirimler ayrı ayrı taranmıştır.

Belirtilen tarih aralığı içerisinde ulaşan ve elektronik ortamda arşivlenen haber bültenlerine yönelik toplam 4593 bildirim arasından; "virüs", "pandemi", "salgın", "Kovid", "kovid", "aşı'' ve "ilaç"" sözcüklerini içeren 586 bildirim olduğu tespit edilmiştir. Bu bildirimler tek tek incelenip içerisinde anahtar sözcüklerden ortak olan bildirimler ile salgın ve sağlık haberleri ile ilgisi bulunmayan bildirimler elenerek toplam 541 tane bildirime ulaşılmıştır. 541 bildirimin 529 tanesini "şikâyet"; 12 tanesini ise "Öneri/talep" bildirimleri oluşturmaktadır.

Şekil 3.11- Vatandaş bildirimi türleri

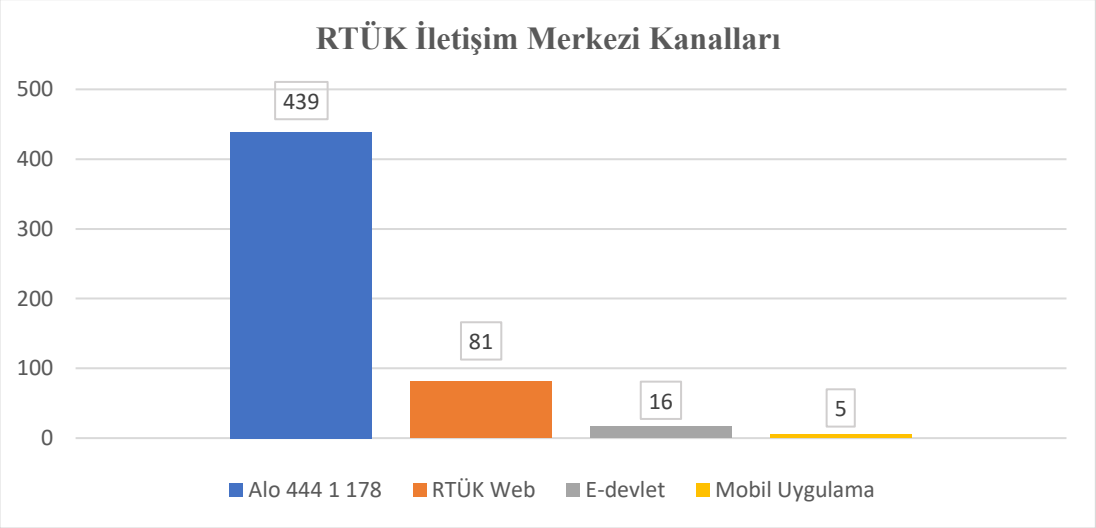
[162] Bu bölümdeki veriler 04.03.2021 tarihli dilekçeye istinaden Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı'ndan 11.03.2021 tarih ve 6315 sayılı yazıyla alınan izin doğrultusunda RTÜK İletişim Merkezi Yazılımından elde edilmiştir.

RTÜK İletişim Merkezi'ne ulaşan bildirimlerde, Alo 444 1 178 hattı, RTÜK Web Sitesi, E-devlet ve mobil uygulama kanalları izleyiciler tarafından kullanılmıştır.

Tablo 3.9- Vatandaş bildirimlerinin iletildiği kanallar

RTÜK İletişim Merkezi Kanalları	Bildirim Adedi	Yüzde
Alo 444 1 178	439	81,1
RTÜK Web Sitesi	81	14,9
E-devlet	16	2,9
Mobil Uygulama	5	0,9

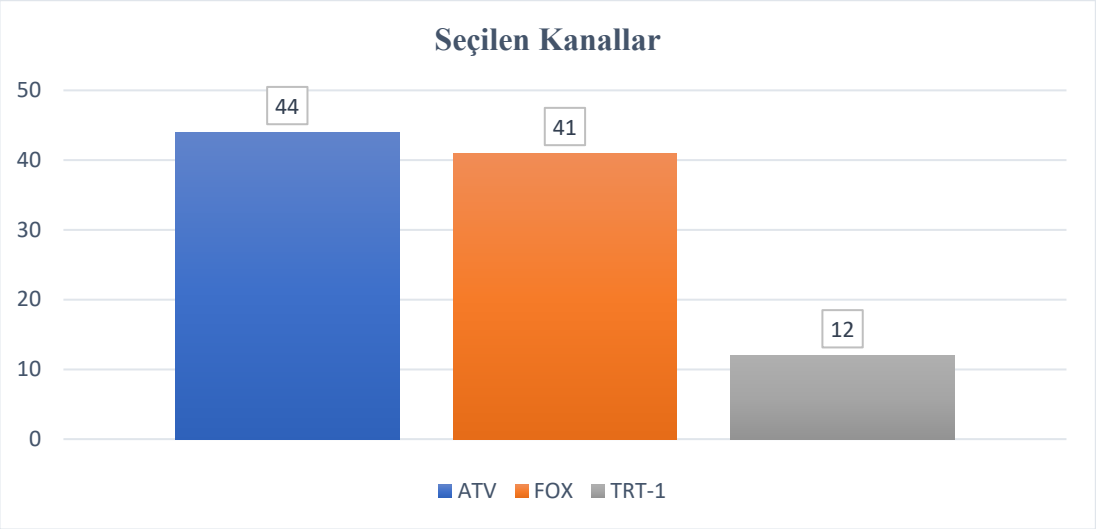
Vatandaşların şikâyet ve önerilerini en çok Alo 444 1 178 hattından RTÜK'e ulaştırdığı saptanmıştır (n=439). İkinci sırada RTÜK web sayfası (n=81), üçüncü sırada ise e-devlet kanalı kullanılmıştır (n=5).

Şekil 3.12- Vatandaş bildirimlerinin iletildiği RTÜK İletişim Merkezi kanalları

Belirlenen tarih aralığında 541 bildirim içerisinde, ATV ana haber bültenine 44, FOX'ye 41, TRT 1 kanalına yönelik 12 tane bildirim yer almıştır. Gelen bildirimlerin kanallara göre dağılımı grafikte gösterilmiş, en fazla bildirim alan kanal

%8,1 oranıyla “ATV” olmuştur. Bunu sırasıyla %7,5 oranıyla “FOX” ve %2,2 oranıyla TRT 1 takip etmektedir.

Şekil 3.13- 01.03.2020-28.02.2021 Tarihleri Arasında Gelen Bildirimlerin Seçilen Kanallara Göre Dağılımı

3.4.2.1.Vatandaş Bildirimlerinin Konusu ve İçerdiği İfadeler

Tüm bildirimler tek tek incelenerek tez yazarı tarafından kategorilere ayrılmıştır. Kovid-19 salgını konulu haberlerin sürekli ve abartılı bir şekilde gündemde yer aldığını ve bu durumun bireylerin ve çocukların psikolojik durumunu olumsuz etkilediğini ifade eden bildirimler “Toplumun ve Çocukların Ruh Sağlığını Olumsuz Yönde Etkileyen Haberlere Yönelik Bildirimler’’ başlığı altında sınıflandırılmıştır. Bu bildirimlere örnek olarak:

- “Tüm haber programlarında sabah akşam koronavirüs haberleri ve özellikle habire ölüm haberleri verilmesi gerçekten çocukları başta olmak üzere herkesi korku ve paniğe sevk ediyor. Lütfen bu haberlere kısıtlama getirilsin.’’ Bildirim ID: 864949
- “Korona virüsünden dolayı insanlar psikolojik olarak yıpranmış durumda buna rağmen haberlerde ölen insanlar için şu kadar mezar açıldı şeklinde haberler yayınlanıyor bu haberleri çok yanlış buluyorum insanları olumsuz etkilediğini düşünüyorum şikayetçiyim.’’ Bildirim ID: 939492

Bildirimlerde dikkat çeken bir diğer kategori "Aşılama ve Virüs Görüntülerinin Yer Aldığı Haberlere Yönelik Bildirimler''dir. Aşılama görüntülerinin yakın çekimde haberlerde yer alması bu kişilerin korkularını tetiklediği gelen vatandaş bildirimlerinden anlaşılmaktadır. Ancak, bazı kişiler de Cumhurbaşkanı, Sağlık Bakanı gibi yetkili kişilerin televizyonda aşı olmasını teşvik edici bulmakta ve bu görüntülerin aşıya karşı güveni arttırdığı gözlemlenmiştir.

Benzer bir durum haber bültenlerinde yer alan virüs görsellerinde de görülmektedir. Virüsün mikroskobik görüntüsünden hareketle oluşturulan üç boyutlu görseller bazı izleyiciler tarafından rahatsız edici bulunmuştur. Aşılama ve virüs görüntülerine yönelik gelen şikâyetlere örnek olarak:

- "Aşıların nasıl vurulduğu ve iğneler gösterilip duruluyor bu durumu çocuklar izliyor biz bile tiksiniyoruz bu şekilde izleyince aşı olmaktan korkuyoruz çocuklarda korkar haklı olarak bu görüntülerin kaldırılmasını istiyorum (bütün kanallardan şikâyetçi)'' Bildirim ID: 1106905
- "Haberlerde her fırsatta koronavirüs görüntüsü gösteriyorlar. Zaten psikolojilerin zorlandığı bu günlerde tüm kanallarda tüm programlarda sürekli virüs görüntüsü görmek psikolojimizi daha da bozuyor. Virüs görüntüsünün insanların hafızalarına yerleştirmenin faydası olmayacağı gibi ciddi zararları olacaktır. Tüm kanallara bu konuda daha dikkatli olmaları konusunda uyarı yapılması gerektiğini düşünüyorum. İşlerinizde kolaylıklar dilerim.'' Bildirim ID: 1017261

Kovid-19 salgını dönemi boyunca haberlerde yaşlılara, bazı meslek gruplarına, toplumun bazı kesimlerine yönelik ayrıştırıcı söylemler içerdiği ifade edilen bildirimler "Toplumu Ayrıştırıcı İfadeler İçeren Haberlere Yönelik Bildirimler'' kategorisinde sınıflandırılmıştır. Bu bildirimlere örnek olarak:

"Tüm kanallarda yaşlılar hakkında yorumlar yapılıyor. Virüs gibi davranıyorlar sanki virüsü yayıyorlar.'' Bildirim ID: 927677

Sağlık haberlerinin büyük bir kısmını oluşturan yeni tedavi yöntemleri, mucize ilaç, bitkisel kür tarifleri gibi konular salgın dönemlerinde de çok sayıda haber kuşağında yer almaktadır. Bu konuları içeren haberlere yönelik bildirimler "Bilimselliği Kanıtlanmamış İlaç, Tedavi ve Alternatif Tıp Uygulamaları Konulu Haberlere Yönelik Bildirimler'' başlığı altında, sağlığı ilgilendiren haberlerde birincil kaynak olması gereken uzman kişilerin haberlerde yer almaması ise "Uzman Olmayan Kişilerin Görüşlerine Yer Verilmesi'' başlığı altında sınıflandırılmıştır. Her iki başlığa da örnek olarak:

- "Belirtilen tarih ve saate yayınlanan haberde okaliptus yağının corona virüsüne iyi geldiği şeklinde insanları yanlış yönlendirdiğini düşündüğüm bir haber yapıldı'' Bildirim ID: 1074649
- "Avrupa da marketleri talan ediyorlar deniyordu kötü örnek oluyor virüs ile ilgili uzman kişiler konuşması gerekiyor halkı yanlış yöne sevk ediyor şikâyetçiyim.'' Bildirim ID: 872134 şeklinde bildirimler yer almıştır.

Bir diğer kategori "Yalan/Asılsız İfadeler İçeren Haberlere Yönelik Bildirimler''dir. Bu kategoride Kovid-19 salgını ile ilgili günlük olarak Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan vaka, ölüm sayılarının haberlerde doğru bir biçimde yer almaması, insanların son zamanlarda daha fazla önem verdiği sağlık haberlerinde aslı olmayan, yanlış bilgilerin verildiği iddiasını içeren bildirimler yer almaktadır. Başlığa örnek olarak:

> "Yapılan haberlerde asılsızlıklar var. Virüsünün bugünkü ölüm sayısı 98 iken 1006 olarak alt yazı olarak geçmekte ve bunlar olmayan bir şeyleri varmış gibi anlattıkları için şikâyetçiyim'' Bildirim ID: 1038506

Yukarıdaki sınıflandırmalara girmeyen, ancak Kovid-19 salgını döneminde sağlık politikalarına, siyasi ve kişisel görüşleri içeren bildirimler ise "Diğer Bildirimler'' başlığı altında yer almıştır.

Tablo 3.10- Vatandaş Bildirimlerinin İçerdiği İfadelere Göre Kategoriler

Kategoriler	Bildirim Adedi	Yüzde
Toplumun ve Çocukların Ruh Sağlığını Olumsuz Yönde Etkileyen Haberlere Yönelik Bildirimler	259	47,8
Aşılama ve Virüs Görüntülerinin Yer Aldığı Haberlere Yönelik Bildirimler	35	6,4
Toplumu Ayrıştırıcı İfadeler İçeren Haberlere Yönelik Bildirimler	20	3,7
Bilimselliği Kanıtlanmamış İlaç, Tedavi ve Alternatif Tıp Uygulamaları Konulu Haberlere Yönelik Bildirimler	14	2,6
Uzman Olmayan Kişilerin Görüşlerine Yer Verilmesi	6	1,1
Yalan/Asılsız İfadeler İçeren Haberlere Yönelik Bildirimler	56	10,3
Diğer Bildirimler	151	28
TOPLAM	541	100

Tablo 3.10'a bakıldığında en çok bildirimin "Toplumun ve Çocukların Ruh Sağlığını Olumsuz Yönde Etkileyen Haberlere Yönelik Bildirimler'' başlığı altında toplandığı görülmüştür. (n=259). Haberlerde, özellikle salgının başladığı ilk dönemlerde Kovid-19 konulu haberlerin oldukça fazla yer alması bu sonuçta etkili olmuştur.

İkinci sırada, "Yalan/Asılsız İfadeler İçeren Haberlere Yönelik Bildirimler'' başlığı yer almıştır (n=56). Bu başlık altında özellikle vaka ve vefat sayılarının haberlerde farklı olarak yer aldığına yönelik şikâyetler bulunmaktadır.

Üçüncü sırada ise, "Aşılama ve Virüs Görüntülerinin Yer Aldığı Haberlere Yönelik Bildirimler'' başlığı gelmektedir (n=35). İncelenen ana haber bültenlerinde de olmak üzere haberlerde iki görüntüye de sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Bu görüntülerin, özellikle çocukları olumsuz olarak etkilediğine gelen vatandaş bildirimlerinde de rastlanmıştır.

SONUÇ

Tarih boyunca insanlık birçok salgın hastalıkla karşılaşmıştır. Kolera, veba, İspanyol gribi, domuz gribi bu salgınlardan bazılarıdır. Bu hastalıklar birçok kişinin ölümüne yol açmış ve toplumları derinden etkilemiştir. Ancak geçmişte yaşanan bu salgınların hiçbiri Kovid-19 salgını gibi tüm dünyayı kısa süre içerisinde etkisi altına almamıştır. Yaşadığımız teknoloji çağında küreselleşmenin de etkisiyle insan hareketliliği oldukça fazla olmaktadır. Bu durum, Çin'de ortaya çıkan bir hastalığın aynı gün içerisinde Avrupa'ya yayılabildiğini Kovid-19 salgınıyla birlikte göstermiştir.

2019 yılının aralık ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan kentinde ortaya çıkan hastalık, sadece üç ay içerisinde tüm dünyaya yayılmış ve DSÖ tarafından bir küresel salgın durumu ilan edilmiştir. Böyle bir krizle ilk defa karşılaşan ülkeler, örgütler ve toplumlar şaşkınlık içerisinde kalmıştır. Önceleri, tıpkı yakın zamanda yaşanan SARS, MERS ve Ebola salgınları gibi Kovid-19'un da sınırlı bir alanı etkileyen bir salgın olacağı düşünülmüş, insanlar tarafından ciddiye alınmamıştır.

Kovid-19 hastalığının DSÖ tarafından pandemi ilan edilmesinden sonra yaşanan belirsizlik ortamı, korku ve geleceğe ilişkin kaygılar insanlarda bilgi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Gerek geleneksel medya gerekse sosyal medya bu anlamda ciddi bir bilgi akışı yaratmıştır. Salgının ülkemizde görülmeye başlandığı 10 Mart 2020 tarihinden itibaren hemen hemen her gün haber bültenlerinde Kovid-19 haberleri sıklıkla ve ilk sırada verilmiştir.

Bu tez çalışmasının yazıldığı dönemde Kovid-19 salgını birinci yılını geride bırakmasına rağmen hâlâ dünyanın gündeminde ilk sıradaki yerini korumaktadır.

Salgınla mücadelede zaman zaman tedbirler arttırılmakta zaman zaman normalleşme adımları atılmaktadır. Birçok ülke aşı ve ilaç çalışmaları yürütmekte ve keşfedilen her yeni bilgi tüm dünyayla aynı anda paylaşılmaktadır. Dünyanın her yerinde aynı anda bu gelişmelerin paylaşılması konusunda şüphesiz ki medyanın ve medya sektörünün özverili çalışanlarının payı büyüktür.

Beklenmeyen bir anda aniden ortaya çıkan Kovid-19 salgını toplulukları tehdit eden bir sağlık krizidir. Sadece ülkemiz değil dünyanın pek çok ülkesi ilk kez böylesine büyük çapta yaşanan pandemi karşısında kriz iletişim planlarını ve stratejilerini devreye sokmuş, medya da dünyayı saran bu kriz ortamında habercilik yapmıştır. Bu anlamda çalışmada Kovid-19 salgını hem sağlık iletişimi hem de kriz iletişimi bağlamında ele alınmıştır.

Kovid-19 salgınıyla mücadele kapsamında kısıtlama tedbirleri uygulanmış, insanlar evde daha çok vakit geçirmeye başlamıştır. Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği (RATEM)'in yaptığı araştırmada pandemiyle birlikte televizyon izleme oranının %23 arttığı ortaya koyulmuştur. Aynı çalışmada, radyo ve televizyona olan güvenin pandemi döneminde arttığını, insanların bu dönemde ortaya çıkan bilgi ihtiyacını haber kanallarından karşıladığı ifade edilmiştir.[163]

Çalışma, Kovid-19 salgını konusunda sağlık iletişimi ve kriz iletişimi alanlarının birbirinden bağımsız yürütülemeyeceği düşüncesinden hareketle oluşturulmuştur. Bu nedenle sağlık iletişimi ve kriz iletişimi konularında kavramsal çerçeve çizildikten sonra sağlık haberleri ve sağlık haberlerinde karşılaşılan sorunlara değinilmiştir. Ardından seçilen üç farklı televizyon kanalında yer alan ana haber bültenleri içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Seçilen tarihlerde sağlık haberleri Kovid-19 salgını özelinde incelenmiştir. RTÜK'ün medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara yönelik hazırladığı *"Koronavirüs İçerikli Yayınlarda Medya*

[163] RATEM, https://www.ratem.org/koronavirusetkisi, 23.03.2021.

Kuruluşlarının Dikkat Etmesi Gereken İlkeler'' başlıklı rehber, *"6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun''* ile *"Yayıncılık Etik İlkeleri''* değerlendirme kriteri olarak esas alınmıştır. Çalışma sonucunda şu sonuçlara varılmıştır:

Seçilen üç televizyon kanalında,

- Kovid-19 haberleri, belirlenen tarihlerde oldukça sık olarak hatta bazı günler haber bülteninin tümünü kapsayacak şekilde yer almıştır.

- Haber bültenlerinde Kovid-19 haberleri genellikle bültenin başında ilk haber olarak sunulmuştur.

- Kovid-19 salgını hakkında bilgilendirici içeriklerde ulusal ve uluslararası yetkili merciler, Bilim Kurulu üyeleri ve alanında uzman kişiler haber kaynağı olarak seçilmiştir.

- Kovid-19 salgınının ortaya çıktığı ve haber sayısının en fazla olduğu 2020 Mart ayında haberlerde dikkat çekici, çarpıcı, olumsuz ifadeler içeren başlıklar kullanıldığı görülmüştür.

ATV, FOX VE TRT 1 ana haber bültenleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde,

- ATV ana haber bülteninde ağırlıklı olarak hastalığa karşı tedavi edici aşı, ilaç çalışmaları, bilgilendirici içerikler ve yurtdışından Kovid-19 gelişmeleri yer almıştır. Bu gelişmeler zaman zaman dikkat çekici olumsuz başlıklar, görüntüler ve gerilimli arka fon müzikleriyle desteklenmiştir. Haber spikerleri bültenlerde sık sık Kovid-19 hastalığının belirtilerine, hastalıktan korunma yöntemlerine ve dikkat edilmesi gereken hususlara değinmişlerdir. Bu amaçla haber bülteninde çeşitli infografikler kullanılmıştır.

- FOX ana haber bülteninde, Kovid-19 salgını hakkında bilgilendirici içerik ve Türkiye'de yaşanan gelişmelerin yanında salgının ekonomi, işsizlik ve siyaset

alanlarında ortaya çıkardığı gelişmeler en fazla işlenen konular arasında yer almıştır. Bu haberlerin sunumunda genellikle haber spikerlerinin eleştirel yorumlarına yer verilmiştir.

- TRT 1 ana haber bülteninde gelişmeler ve bilgilendirici içerikler yorum katılmadan kısa kısa yer almış ve salgın tüm boyutuyla ele alınmıştır. Günlük haber sayıları hemen hemen aynı olan TRT 1 ana haber bülteni, incelenen diğer haber bültenlerine kıyasla daha fazla sayıda habere yer vermiştir. Kamusal yayıncılık anlayışına sahip olan TRT 1 kanalı haberlerde eğitici ve bilgilendirici içeriklere ağırlık verirken bazı haberlerde paniğe yol açabilecek görsellerden ve arka fonda müzikten de yararlanmıştır.

Çalışmanın bir diğer odak noktası olan vatandaş bildirimlerinde, seçilen kanallara gelen bildirimlerin yanında tüm haber bültenlerine gelen bildirimler de araştırmaya dâhil edilmiştir. Vatandaş bildirimleri içerdiği ifadelere göre kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre izleyiciler en çok "toplumun ve çocukların ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen'' haberlere yönelik bildirimde bulunmuştur. Bu bildirimlerde izleyiciler, Kovid-19 haberlerinin televizyonlarda çok sık verilmesinin panik ve korkuya sebep olduğunu dile getirmişlerdir. İkinci sırada ise yalan/asılsız olarak nitelendirilen haberler yer almıştır. Kovid-19 vaka ve vefat sayılarının açıklanmasında oluşan farklılıklar izleyiciler tarafından bu başlık altında yer alan bildirimlerde ifade edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer bildirim kategorisi ise aşılama ve virüs animasyonu görüntülerinden duyulan rahatsızlıkların dile getirildiği kategoridir. Özellikle çocukların bu görüntülerden korktuğu ayrıca yetişkinlerin de rahatsızlık duyduğu vatandaş bildirimlerinde ifade edilmiştir. İncelenen üç ana haber bülteninde de bu görüntüler yer almıştır.

Sonuç olarak çalışmada, medyanın Kovid-19 salgını döneminde ürettiği içeriklerde bilgilendirmeye yönelik haber sunumunun ağırlık kazandığı görülse de haber bültenlerinin zaman zaman panik ve korkuya neden olabilecek ifadeler ve görüntüler içerdiği hem haber çözümlemelerinde hem de RTÜK'e yöneltilen vatandaş

bildirimlerinde ortaya konulmuştur. İncelenen üç ana haber bülteninde de Kovid-19 salgınının ortaya çıktığı ilk dönemde konuya dikkat çekmek adına abartılı görsel, arka fon müziği ve olumsuz başlıklar kullanıldığı görülmüştür. Aşılama görüntülerinin yakın çekim olarak sunulması, üç boyutlu virüs animasyonu gibi görüntülerin ve hastalığı niteleyen "ölüm virüsü" gibi ifadelerin haberlerde yer almasının toplumda korku ve endişeye neden olabileceği düşünülmektedir. Nitekim RTÜK İletişim Merkezine ulaşan vatandaş bildirimleri de bu savı doğrulamaktadır.

Kovid-19 salgınıyla ilgili yaşanan gelişmeler bizlere insan sağlığının tüm konuların üstünde olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Salgının ortaya çıkmasıyla günlük yapılan işler yapılamaz hâle gelmiş, dünya ticaretinden, ekonomik faaliyetler ve sosyal hayata kadar birçok şey durma noktasına gelmiştir. Bu çalışmada, kriz ortamında televizyonda sağlık haberlerinin sunumu ve kamuoyunda oluşturduğu etki değerlendirilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak televizyon haberleri sunumu üzerinden hâlâ birçok bilinmeyeni barındıran Kovid-19 salgını incelenmiştir. Bu amaçla çalışmanın ilerleyen dönemlerde yapılacak benzer çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. İlerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalar için öneriler şu şekilde sunulmuştur:

- Kovid-19 salgını döneminde başka bir tarih aralığı seçilebilir.
- Seçilen dönem arasında kalan tüm tarihler inceleme konusu yapılabilir.
- Tematik yayın yapan haber kanalları araştırmaya dâhil edilebilir.
- Ana haber bültenleri yerine haber programları veya sağlık programları araştırma konusu olarak belirlenip çalışma genişletilebilir.
- Geçmişte yaşanan diğer salgın hastalıkların görsel medyada sunumu Kovid-19 salgınıyla karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Bu tez çalışmasıyla birlikte Radyo ve Televizyon Üst Kurulu özelinde sunulan öneriler ise şöyledir:

- RTÜK öncülüğünde medya temsilcileri, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sağlık iletişimi alanında çalıştaylar düzenlenerek sağlık iletişimi ve sağlık haberciliği tüm yönleriyle ele alınabilir.
- Sağlık haberlerinin sunumunun yanı sıra reklamlar, televizyon dizileri ve televizyon programlarında yer alan sağlık içerikli yayınlarda sorunlu alanlar belirlenip mevcut yayın hizmeti ilkelerine Kovid-19 salgını tecrübesi de eklenerek kapsamı genişletilebilir.
- Sağlık alanında doğrudan ya da dolaylı olarak görev alan kurumlarla RTÜK öncülüğünde ortak bir komisyon kurularak sağlık içerikli yayınlarda başvurulmak üzere uzmanlardan oluşan danışma kurulu oluşturulabilir.
- RTÜK öncülüğünde titizlikle yürütülen medya okuryazarlığı eğitiminin kapsamı genişletilerek sağlık haberlerinin doğru anlaşılıp yorumlanabilmesi için yüz yüze veya çevrimiçi olarak sağlık okuryazarlığı eğitimleri verilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aziz, Aysel (2013), *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı (Giriş),* Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Aziz, Aysel (2016), *İletişime Giriş,* Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Berger, Arthur Asa (1995), *Essentials of Mass Communication Theory,* Sage Publications, California.

Bilişli, Yasemin (2018), *Sağlık İletişimi Tıbbileştirme, Bireyselleştirme, "Healthism" ve Tüketime İlişkin Sağlık Haber Çözümlemeleri,* Nobel Bilimsel Eserler, İstanbul.

Bulduklu, Yasin, Karaçor, Süleyman (2019), *Kitle İletişim Kuramları*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Bulduklu, Yasin, Koçak, Abdullah (2010), *Sağlık İletişimi*, Akademi Basın ve Yayıncılık, İstanbul.

Bülbül, A. Rıdvan (2001), *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Champion, Victoria L., Skinner, Celette Sugg , (2008) "The Health Belief Model'', (Ed.) Karen Glanz, Barbara K. Rimer, K. Viswanath, *Health Behavior And Health Education: Theory, Research, And Practice,* Jossey-Bass, San Francisco.

Çağlar, Şebnem (2018), "Medya, Sağlık ve Sağlık Okuryazarlığı'', (Ed.) Nilüfer Fatma Göksu, *Sağlık İletişimi,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Çaplı, Bülent, Taş, Oğuzhan (2010), Kriz Haberciliği, (Ed.) Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik,* Fersa Matbaacılık, Ankara.

Çınarlı, İnci (2019), *21. Yüzyıl İçin Sağlık İletişimi,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Girgin, Atilla, Özbay, Seçil (2013), *Haber Yazmak*, Der Yayınları, İstanbul.

Güngör, Nazife (2017), *İletişime Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Işık, Metin (2012), *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Eğitim Yayınevi, Konya.

- (2013), *İletişim ve Etik,* Eğitim Yayınevi, Konya.

İnal, Ayşe (2010), "Tabloid Habercilik", (Ed.) Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik,* Fersa Matbaacılık, Ankara.

Karadoğan Doruk, Ece (2017), *İletişim Bilimi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Lisans Programı, İstanbul.

Kars, Neşe (2015), *Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo – Televizyon Haberciliği*, Derin Yayınları, İstanbul.

Küçük, Mestan (2012), "İletişim Kavramı ve İletişim Süreci'', (Ed.) Nezih Orhon, Ufuk Eriş, *İletişim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Nisan, Fatma, Şentürk Kara, Eylem (2019), *Haberde İçerik Çözümlemesi*, Akademisyen Kitabevi, Ankara.

Okay, Ayla (2020), *Sağlık İletişimi,* DER Yayınları, İstanbul, 2020.

Özel, H. Ziya (2010), *Zakkum Gerçeği*, Binay Matbaacılık, İstanbul.

Rosenberry, Jack, Vicker, Lauren A., (2017), *Applied Mass Communication Theory: A Guide for Media Practitioners,* Routledge, New York.

Schivo, Reneta (2013) *Health Communication: From Theory to Practice*, John Wiley & Sons, San Francisco.

Tabak, Ruhi Selçuk (2003), *Sağlık İletişimi*, Literatür Yayınları, İstanbul.

Thomas, Richard K. (2006), *Health Communication*, Springer Science & Business Media, New York.

Tokgöz, Oya (1981), *Temel Gazetecilik*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük,* Ankara.

Uğurlu, Faruk, Öztürk, Şerife (2006), *Türkiye'de Televizyon Haberciliği Özel Televizyon Kanallarının Getirdikleri*, Tablet Kitabevi, Konya.

Kuckartz, Udo (2016), Qualitative Inhaltsanalyse Methoden, Praxis, Computerunterstützung'dan aktaran Fatma Nisan ve Eylem Şentürk Kara, Haberde İçerik Çözümlemesi, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019.

Yüksel, Erkan, Kaya, Ahmet Yalçın, Koçak, Abdullah ve Aydın Sinan (2014), *Check-Up Sağlık İletişimi Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi*, Literatürk Academia, Konya.

Yüksel, Erkan, Gürcan, Halil İbrahim (2005), *Haber Toplama ve Yazma,* Tablet Kitabevi, Konya.

MAKALELER ve TEZLER

Acar, Feyza (2007), *Yazılı Basında Kuş Gribi: Cumhuriyet, Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerindeki Kuş Gribi Haberlerinin İçerik Çözümlemesi,* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Akyüz, Müslüme (2020), "Kovid-19 Pandemisi Bağlamında Sağlık Hizmeti Sunan Örgütlerde Kriz Yönetimi Yaklaşımları: Kıyaslamalar ve Bir Model Önerisi'', *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2).

Bilişli, Yasemin (2019), "İnternet Sağlık Haberlerinde Tıbbileştirmenin İnşası: Sağlık Haber Söylemine Eleştirel Bir Bakış'', *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4).

Birsen, Özgül ve Öztürk, Şule Y., (2011), "Tüketim Kültürü Çerçevesinden Sağlık Haberleri'', *Akademik Bakış Dergisi,* 26.

Bozkurt Avcı, İkbal ve Sönmez, Mehmet Ferhat (2013) “Sağlık İletişimi Bağlamında Bireylerin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Elâzığ Örneği’’, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (2).

Çankaya, Özden (1993), “Türkiye'de Televizyonculuğun Gelişimi ve Bugünkü Durumu’’, *Marmara İletişim Dergisi*, 2 (2).

Delibaş Kayhan ve Kankurdan, Şeyda (2020), "Healthısm (Sağlıkçılık) İdeolojisi ve Sağlık Hareketinin Dönüşümü: Sağlıklı Olmak e Sağlık Arayışının Değişen Sosyokültürel Dinamikleri", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 23 (2).

Demir, Demirhan Hanifi ve Balcı Emre Vadi (2019), “Kriz Haberciliği ve Etik Sorunsalı’, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi Yeni Düşünceler,* 11.

Demir, Vedat (2014), “Türkiye'de Özel Radyo ve Televizyonların Çıkışı ve Bu Konuda Devlet Tekelinin Kalkması’’, *Marmara İletişim Dergisi*, 7 (7).

Demiroğlu, Hande (2012*), Kriz Haberciliği Bağlamında Domuz Gribi Haberlerindeki Panik Unsurların Belirlenmesi,* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Eraslan, Hülya (2019), "Geleneksel Medyadan Dijital Çağa UNESCO İletişim Politikaları", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* 48.

Gözüm, Sebahat, Çapık, Cantürk (2014), “Sağlık Davranışlarının Geliştirilmesinde Bir Rehber: Sağlık İnanç Modeli’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7 (3).

Gülgün, Beste Sultan (2011), *Halk Sağlığı Krizlerinde Kriz İletişimi ve Kriz Haberciliği: Örnek Olay A/H1n1 (Domuz Gribi) Pandemisi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gültivin Gür, Esma (2009), *Tüketim Kültürü Bağlamında Sağlık Haberleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Güreşçi, Murat (2020), "Kovid-19 Salgınında Türkiye'de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı'', *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7, (5).

Güvercin, Cemal Hüseyin (2019), "Sağlık Çalışanlarına Şiddet Haberleri: Basının Kritik Rolü'', S*TED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28 (5).

Hülür, A. Banu (2016) "Sağlık İletişimi, Medya ve Etik: Bir Sağlık Haberinin Analizi'', *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1).

Karasneh, Reema, Al-Azzam, Sayer, Muflih, Suhaib, Soudah, Ola, Hawamdeh, Sahar and Khader, Yousef (2021), "Media's Effect On Shaping Knowledge, Awareness Risk Perceptions And Communication Practices Of Pandemic Kovid-19 Among Pharmacists'', *Social and Administrative Pharmacy,* 17,(1).

Kaya, Asuman, Yüksel, Erkan, Öğüt, Pelin (2013), Sağlık Haberlerinde "Mucize Tedavi"ler, *Selçuk İletişim*, 7 (1).

Kaya, Burhanettin (2020), "Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri", *Klinik Psikiyatri Dergisi,* 23.

Kim, Do Kyun David ve Kreps, Gary L. (2020), "An Analysis of Government Communication in the United States During the COVID-19 Pandemic: Recommendations for Effective Government Health Risk Communication'', *World Medical & Health Policy*, 12, (4).

Kreps, Gary L. (2003) "Trends and Directions in Health Communication Research'', *Medien & Kommunikationswissenschaft*, 51, (3-4),

Öğüt, Pelin (2013), *Türkiye'de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Hürriyet Gazetesi Örneği,* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.

Özgür, Ömer Faruk (2018), "Kriz Yönetimi ve Kriz İletişimi Bağlamında Soma Maden Faciası Krizine Bakış'', *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2).

Özkan, Seçil, Tüzün, Hakan, Uğraş Dikmen, Asiye ve İlhan, Mustafa Necmi (2020), "Salgınlarda Toplum Davranışı ve Sağlık Okuryazarlığı", *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research,* 4.

Öztürk, Gamzehan (2008), *Radyo Televizyon Alanında Düzenleme Denetleme ve Kontrol RTÜK ve Dünyada RTÜK Benzeri Kuruluşlar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

RTÜK (2018), *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması,* Ankara.

Sezgin, Deniz (2010), *Sağlık İletişimi Paradigmaları ve Türkiye: Medyada Sağlık Haberlerinin Analizi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Şeker, Mustafa (2013), "Televizyon Haberciliğinde Küresel Format ve Haberciliğe Etkileri'', *Selçuk İletişim,* 4, (4).

Taylan, Ahmet ve Ünal, Recep (2017), "Ana Akım Medyada Sansasyonel Habercilik: Sağlık İletişimi Örneği'', *Atatürk İletişim Dergisi,* 14.

Tuncay, Suavi (2002), "İnsan Davranışlarının Ekolojik Sisteme Etkilerinin Çevre Psikolojisiyle Örtüştürülmesi'', *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7.

Turkan, Sadi (2013), "Sağlık Çalışanlarına Şiddet Üzerine Analiz'', *Androloji Bülteni,* 55.

Tüzün, Hakan, Demirköse, Hacer, Özkan, Seçil, Uğraş Dikmen, Asiye ve İlhan Mustafa Necmi (2020), "Kovid-19 Pandemisi ve Risk İletişimi'', *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı.

Yahyalı, Hale (2010), "Sayısal Çağda Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT'nin Güncel Stratejileri, İletişim Araştırmaları'', 8 (2).

Yurdigül, Aslı (2014), "Olumsuz Olayların Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Sunumu: "Soma Faciası" Üzerine Bir İnceleme Çalışması", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* 2 (4).

Yüksel, Erkan, Öğüt, Pelin ve Kaya, Asuman (2013), *Radyo Ve Televizyonlardaki Sağlık Konulu Yayınlara Yönelik RTÜK'e Yöneltilen Bildirimler Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması*, Selçuk İletişim, 7, (2).

MEVZUAT HÜKÜMLERİ

T.C. Anayasası, RG: 20.10.1982, 17844.

6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG: 03.03.2021, 27863.

ELEKTRONİK VE DİĞER KAYNAKLAR

Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-salgin-hastaliklar-120-yilda-110-milyon-can-aldi-/1906845 (28.02.2021).

--https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiye-koronaviruse-karsi-tedbirlerini-aldi/1744654, (20.01.2021).

Araştırma Verileri Yönetimi Eğitim Portalı, https://acikveri.ulakbim.gov.tr/acik-veri-acik-bilim/bolum-2-arastirma-verisi-hazirlama-sureci/2-5-veri-toplama-araclari/, (05.01.2021).

Ateş Karateke Web Sayfası, https://www.ateskarateke.com/amniyotik-bant-sendromu-nedir_amniyotik_bant_amniyotik-band, (03.01.2021).

Centrers for Disease Control and Prevention, Crisis Emergency Risk Communication: İntroduction, https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC_In troduction.pdf, (30.12.2020).

Centrers for Disease Control and Prevention, Working with the Media, https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC_Working_with_the_Media.pdf, (05.01.2021)

Coşkun Can Aktan, http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/genel-olarak.htm, (28.12.2020).

Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, http://www.esamder.org.tr/profil.asp, 23.01.2021.

Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, http://www.esamder.org.tr/profil.asp, (23.01.2021).

RATEM, https://www.ratem.org/koronavirusetkisi, (03.03.2021).

RTÜK İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı Verileri.

RTÜK Web Sayfası, https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8282/koronavirus-icerikli-yayinlarda-medya-kuruluslarinin-dikkat-etmesi-gereken-ilkeler.html (28.02.2021).

--https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-iletisim-merkezi-tarihcesi/5161/5104/rtuk-iletisim-merkezi-tarihcesi.html, (03.03.2021).

--https://www.rtuk.gov.tr/ust-kurul-kararlari/6112-sayili-kanunun-8inci-maddesinin-birinci-fikrasinin-i-bendinin-ihlali-nedeniyle-kanunun-32nci-maddesinin-sekizinci-fikrasi-uyarinca-uyari-star-tv-startv-medya-hizmetleri-a-s/26541, 04.01.2021.

--RTÜK Yayıncılık Etik İlkeleri, https://www.rtuk.gov.tr/yayinci-duzenlemeleri/3746/3908/yayincilik-etik-ilkeleri.html (12.01.2021).

Sağlık İletişimi Derneği, http://saglikiletisimi.org/hakkimizda/, (23.01.2021).

Sağlık Muhabirleri Derneği, http://smd.org.tr//Belediyemiz/Baskandan.html, (23.01.2021).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa, (12.12.2020).

T.C. Sağlık Bakanlığı Kovid-19 Bilgilendirme Platformu, https://Kovid19.saglik.gov.tr/TR-66394/Kovid-19-sozlugu.html (03.02.2021).

T.C. Sağlık Bakanlığı Web Sayfası, https://sggm.saglik.gov.tr/TR-55179/saglik-iletisimi-daire-baskanligi.html, (15.03.2021)

T.C. Sağlık Bakanlığı, Covıd-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı, Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması, 2020, s.5-7, https://Kovid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/Kovid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf, (20.02.2021).

T.C. Sağlık Bakanlığı, https://Kovid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html (2.03.2021).

TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/saglik_calisanlari/docs/ss454.pdf, (14.01.2021).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/, (13.12.2020).

--https://sozluk.gov.tr/, (28.12.2020).

--https://sozluk.gov.tr/, (05.01.2021).

--https://sozluk.gov.tr/, (23.02.2021).

Türk Tabipler Birliği, Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı Bildirisi (AlmaAta),https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=521&Itemid=36, (12.12.2020)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf, (12.12.2020).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html, (29.01.2021).

Türkiye Sağlık Okuryazarlığı ve İlişkili Faktörleri Araştırması, 2018, https://sggm.saglik.gov.tr/Eklenti/39699/0/soya-rapor-1pdf.pdf, 23.03.2021.

Unesdoc Digital Library, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000040066. (21.12.2020).

World Health Organization, *Constitution*, https://www.who.int/about/who-we-are/constitution, 12.12.2020.

--https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-Kovid-19---11-march-2020, 01.02.2021.

--https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference, (02.03.2021)

--https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public, (02.03.2021)

--https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1, (02.03.2021)

EKLER

EK 1: Yayıncılık Etik İlkeleri

- İnsan onuruna, temel hak ve özgürlüklere saygılı olmak,
- İfade özgürlüğü ve haber alma hakkı çerçevesinde, olay ve olguları doğru, tarafsız ve eksiksiz yayınlamak,
- Yayıncılığı haksız amaç ve çıkarlar doğrultusunda kullanmamak,
- Çokseslilliğin ve kültürel çeşitliliğin korunmasına önem vermek,
- Yayınlarımızda ırk, renk, dil, din ve cinsiyet ayrımcılığına, aşağılama ve önyargılara yer vermemek,
- Kişi ve kurumların cevap ve düzeltme haklarına saygılı olmak,
- Toplumda korku ve infial yaratabilecek olaylar karşısında ve kriz zamanlarında sağduyulu davranmak,
- Şiddeti teşvik etmemeye ve meşrulaştırmamaya özen göstermek,
- Özel hayata ve mahremiyete saygılı olmak,
- Kadınların sorunlarına duyarlı olmak ve kadınları nesneleştirmekten kaçınmak,
- Çocuk ve gençleri uygun olmayan içerikten korumaya özen göstermek,
- İzleyicilerin ve dinleyicilerin gereksinim, beğeni ve hassasiyetlerine önem vermek.[164]

[164] RTÜK Web Sayfası, https://www.rtuk.gov.tr/yayinci-duzenlemeleri/3746/3908/yayincilik-etik-ilkeleri.html 01.04.2021.

EK 2: Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği Etik İlkeleri

- "ESAM üyesi gazeteciler, yalan, taraflı, kamuoyunu yanıltıcı, yönlendirici, umut tacirliğine yönelik haber yapamaz. Haberlerinde öğrenci, öğretmen, hasta, hekim haklarına saygı gösterir.
- ESAM üyesi, cevap ve düzeltme hakkına saygı gösterir, bu hakların kullanımı için gerekli çabayı harcar.
- Sağlık muhabiri ilaç alanındaki yenilikleri ilaçların ticari ismini belirterek haber yapamaz.
- ESAM üyesi gazeteci bulunduğu konumun getirdiği gücü, kendisi veya başkalarının çıkarları doğrultusunda kullanmaz. İş takibi yapamaz, buna zorlanamaz.
- ESAM üyesi, haber yaptığı kişi ve kurumlardan promosyon amaçlı hediye kabul etmez.
- ESAM üyesi, haber kaynaklarının ve meslek sırlarının gizliliğini korumaya özen gösterir.
- ESAM üyesi, bir meslektaşının kötü muamele, yasadışı davranış, haksız yere gözaltı, yargılanma vb. olaylarla karşı karşıya kalması halinde onu destekler.
- Eğitim ve Sağlık muhabirleri yenilikleri sürekli izler ve kendini geliştirir.
- ESAM üyesi, dernek bünyesinde oluşturulan Etik Kurul'un kendi haberleriyle ilgili uyarlarını dikkate almak ve hatayı tekrarlamamakla yükümlüdür.''[165]

[165] Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği, http://www.esamder.org.tr/profil.asp, (23.12.2020)

ÖZET

Tarih boyunca insanlık, birçok salgın hastalıkla mücadele etmiştir. Kolera, veba, İspanyol gribi gibi salgın hastalıklar milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. 21. yüzyılda da salgın hastalıklar ortaya çıkmakta ve insan sağlığından, ekonomi ve siyasete toplumun her alanını etkilemektedir. Salgınların yol açtığı belirsizlik, korku ve paniğin hafifletilmesinde devlet, medya ve toplum üçgeninde etkili bir kriz iletişimi ve sağlık iletişiminin sağlanması krizin doğru yönetilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır. Medyanın en temel işlevlerinden birisi haber verme işlevidir. Sağlık haberleri, hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde bilgilendirici olması ve toplumsal bilincin arttırılmasına katkıda bulunması bakımından önemlidir. Sağlık haberlerinde karşılaşılacak bir sorunun doğrudan insan sağlığını etkilemesi nedeniyle sağlık haberciliği, diğer haber türlerinden farklı bir yerde ve uzmanlık gerektiren bir dal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medya kimi zaman krizin yarattığı korku ve paniği yatıştırmakta kimi zaman da bu duyguları besleyerek krizin büyümesine yol açmaktadır. Bu tez çalışmasında, medyanın Kovid-19 salgınını ele alış biçimi ana haber bültenleri üzerinden değerlendirilmiştir. Araştırma sonunda, haber bültenlerinde yer alan Kovid-19 içerikli haberlerin benzer ve farklı yönler gösterdiği belirlenmiştir. Salgın konusunda haber bültenlerinin büyük oranda bilgilendirici, açıklayıcı tarzda olduğu bazı noktalarda ise toplumda endişe ve paniğe yol açabildiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İletişimi, Kriz İletişimi, Sağlık Haberleri, Kovid-19 Pandemisi

ABSTRACT

Throughout history, humanity has struggled with many epidemics. Epidemics such as cholera, plague, and Spanish flu have killed millions of people. Even in 21st Century, we can face epidemics and it affects every part of the society from human health, economy to politics. In alleviating the uncertainty, fear and panic caused by epidemics, providing an effective crisis and health communication in the triangle of state, media and society is vital for the proper management of the crisis. One of the main functions of the media is informing. Health news is important in terms of informing and raising social awareness in the prevention and treatment of diseases. Since a problem in health news directly affects human health, health journalism emerges as a branch that requires expertise and in a different place than other types of news.

While the media sometimes alleviates the fear and panic created by the crisis, sometimes it leads to the escalation of the crisis by feeding these feeling. In this thesis, the way the media handles the Covid-19 outbreak has been evaluated through the main news bulletins. At the end of the research, it was determined that the news with Covid-19 content in the news bulletins showed similar and different aspects. It has been revealed that the news bulletins about the epidemic are mostly informative and explanatory, and at some points, they can cause anxiety and panic in the society.

Keywords: Health Communication, Crisis Communication, Health News, Covid-19 Pandemic

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı: Ana Haber Bültenlerindeki Kovid-19 İçerikli Haberlerin Sağlık İletişimi Kapsamında Analizi

Tezin Yazarı: Gözde Naz ALAN

Tezin Danışmanı: Şevki Hakan DURAK

Tezin Konumu: Uzmanlık Tezi

Tezin Tarihi: Haziran 2021

Tezin Alanı: İletişim

Tezin Yeri: RTÜK- ANKARA

Anahtar Kelimeler: Sağlık İletişimi, Kriz İletişimi, Sağlık Haberleri, Kovid-19 Pandemisi

ÖZGEÇMİŞ

20 Temmuz 1993 tarihinde Ankara'da doğan Gözde Naz ALAN, lise eğitimini Ankara Süleyman Demirel Anadolu Lisesinde 2011 yılında tamamladı. Aynı yıl Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünü kazandı. 2013-2014 akademik yılı güz döneminde Erasmus öğrenci değişim programıyla İtalya- Università per Stranieri di Siena'da İtalyanca dil eğitiminin ardından Universita Degli Studi di Foggia'da öğrenim gördükten sonra 2015 yılında Gazi Üniversitesinden mezun oldu. Mezuniyetten sonra 2018 yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun açmış olduğu sınavda başarılı olup Üst Kurul Uzman Yardımcısı olarak göreve başladı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine devam etmekte olan Gözde Naz ALAN, iyi derecede İngilizce bilmekte olup evlidir.